

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

ВІСНИК

МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

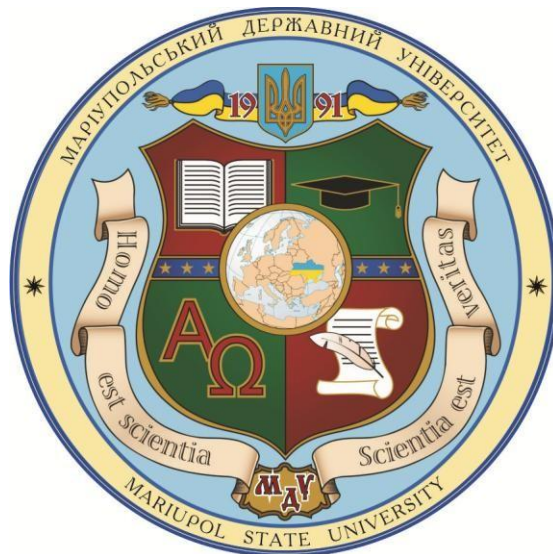
СЕРІЯ: ЕКОНОМІКА

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Головний редактор чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. К.В. Балабанов

Засновано у 2011 р.

ВИПУСК 10

МАРИУПОЛЬ – 2015

УДК33(05)

Вісник Маріупольського державного університету
Серія: Економіка
Збірник наукових праць
Видається 2 рази на рік
Заснований у 2011 р.
Затверджено до друку Вченою радою МДУ (протокол № 4 від 25.11.2015 р.)

**Видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка»
включено до Переліку наукових фахових видань України згідно наказу Міністерства
освіти і науки України №642 від 26.05.2014**

Видання включено до міжнародних наукометричних баз даних:
«Index Copernicus International»(Польща).

«Российский индекс научного цитирования»(Росія).

До видання можна також отримати доступ у електронній науковій бібліотеці
«КиберЛенинка»: <http://cyberleninka.ru/about#ixzz37981RdSo>

Головна редколегія:

Головний редактор – чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. К.В. Балабанов
Заст.головного редактора – д.е.н., проф.О.В. Булатова
Члени редколегії: д.ю.н., проф. М.О.Баймуратов,
д.філ.н., проф.С.В.Безотнікова, д.і.н., проф.В.М.Романцов, д. культурології, проф.
Ю.С. Сабадаш, д.е.н., проф.Ю.І.Чентуков

Редакційна колегія серії:

Відповідальний редактор – д.е.н., проф. Ю. І. Чентуков
Заступник відповідального редактора – д.е.н., проф. В.Я. Омельченко
Відповідальний секретар – к.е.н., доц. О. А. Беззубченко

Члени редакційної колегії: д.е.н., проф.Г. Багратян, д.е.н., проф.Ф.Вермільо,
д.е.н., проф. Д. Калабро, д.е.н., проф. Г.Калабро, д.е.н., проф. С.П.Калініна,
д.е.н., проф. Н.Й.Коніщева, д.е.н., проф. Г.Кук, д.е.н., проф. Ю.В. Макогон,
д.е.н., проф. Т.В. Орехова, д.е.н., проф. Д. Пармаклі, д.е.н., доц. С.Ю. Пахомов,
к.е.н. Я. Половчек, д.е.н., проф. А.В. Сидорова, д.е.н., проф. М. Феррара,
д.е.н., проф. Ю.І.Чентуков, д.е.н., проф. Г.О.Черніченко.

Засновник Маріупольський державний університет
87500, м.Маріуполь, пр. Будівельників, 129а
тел.:(0629)53-22-59, e-mail:visnyk-mdu.economics@mail.ru
Офіційний сайт видання: www.visnyk-ekonomics.mdu.in.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової і
нформації (Серія КВ №17780-6130 Р від 06.05.2011)

Тираж 100 примірників. Замовлення №23.11

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

Талаласв В. О., Поставна Л. П. ОЦІНКА РИЗИКОСТІЙКОСТІ ПРОЦЕСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗМІННИХ.....	7
Хаджинова Е.В. ОЦЕНКА ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ УЧАСТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ СЕТИ.....	18

НАЦІОНАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Мітющкіна Х.С. ВДОСКОНАЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	31
Пахомов С.Ю. ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ.....	40
Кислова Л.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО ТА БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ.....	46
Малик Л.В. РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ КАК ФАКТОР РЕАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ СТРАНЫ.....	53

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЕКОНОМІКА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Marena T.V. REGIONAL FINANCIAL MECHANISMS AS A COMPONENT OF THE GLOBAL FINANCIAL SAFETY NET.....	62
Беззубченко О.А. РОЗВИТОК МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ.....	67
Ryba M. A SUCCESS OF A TRANSFORMATION OF THE POLISH ECONOMY AFTER 1989.....	74
Ніколенко Т.І. ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЄС В КОНТЕКСТІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	78
Чентуков І.Ю. ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	87
Захарова О.В. ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ РІВНЯ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КРАЇН ТА РЕГІОНІВ СВІТУ.....	95
Балабанова Н.В. МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	103

Михайлов О.І.

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ АЛЬЯНСІВ ТНК В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ІННОВАЦІЙ.....	111
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	118

CONTENTS

ECONOMIC THEORY

Talalaiev V., Postavna L.

RISK-SUSTAINABILITY EVALUATION OF PROCESS-ORIENTED ORGANIZATIONS WITH THE LINGUISTIC VARIABLES USING.....7

Khadzhynova O.

ASSESS OF THE FEASIBILITY OF INVOLVING INDUSTRY IN BUSINESS NETWORKS.....18

ECONOMIC THEORY

Mityushkina H.

IMPROVEMENT OF MIGRATION POLICY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF STRENGTHENING OF INTERREGIONAL COOPERATION.....31

Pakhomov S.

GROWTH PROSPECTS OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF UKRAINE.....40

Kyslova L.

CONCEPTUAL ASPECTS OF STABILITY AND SECURITY ECONOMICS DEVELOPMENT OF REAL SECTOR.....46

Malik L.V.

TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE AS A FACTOR IN THE REALIZATION OF NATIONAL INTERESTS.....53

WORLD ECONOMY, THE ECONOMY FOREIGN COUNTRIES

Marena T.

REGIONAL FINANCIAL MECHANISMS AS A COMPONENT OF THE GLOBAL FINANCIAL SAFETY NET.....62

Bezzubchenko O.

DEVELOPMENT OF INTER-REGIONAL COOPERATION OF UKRAINE AND POLAND.....67

Ryba M.

A SUCCESS OF A TRANSFORMATION OF THE POLISH ECONOMY AFTER 1989.....74

Nikolenko T.

PECULIARITIES OF THE EU INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT IN THE FRAMEWORK OF INTERREGIONAL COOPERATION.....78

Chentukov I.

EU TRADE POLICY UNDER CURRENT CONDITIONS.....87

Zakharova O.

ASSESSMENT OF COUNTRIES AND REGIONS INTEGRATION INTERACTION FEATURES.....95

Balabanova N.V.

INTER-REGIONAL COOPERATION IN SYSTEM OF REGIONAL POLICY THE EUROPEAN UNION.....103

Mikhaylov O.	
FORMATION STRATEGIC ALLIANCE TNC IN MODERN CONDITIONS OF THE GLOBAL MARKET INNOVATIONS.....	111
CONTRIBUTORS	118

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

УДК 005.52:005.334

В. О. Талалаєв, Л. П. Поставна

ОЦІНКА РИЗИКОСТІЙКОСТІ ПРОЦЕСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗМІННИХ

У статті розглянутий метод, який дозволяє на рівні якісного аналізу провести системну оцінку ризикостійкості організацій з використанням лінгвістичних змінних. Основу методу складає чотирьох стадійна модель оцінювання невизначеності ключових системоутворюючих факторів ризику організації та її бізнес-процесів

Ключові слова: ризикостійкість, ризикозахищеність, конфігурація ризиків, карта ризиків, лінгвістичні змінні,

Постановка проблеми. Характерною ознакою структури і змісту сучасних досліджень у сфері управління соціоекономічними системами є зростання інтересу дослідників до проблеми їх стійкості. Актуалізація проблематики стійкості обумовлена, перш за все, бажанням практичних менеджерів досягти або зберегти високі рівні ефективності соціоекономічних систем в умовах зростання відкритості, а відтак, і їх суттєвої залежності від факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ. На сьогодні вже ні в кого не викликає сумнівів той факт, що до складу сучасних систем менеджменту повинні входити такі підсистеми як системи управління безпекою, ризикостійкістю, надійністю, живучістю тощо. Серед названих підсистем провідне місце відводиться системам управління ризикостійкістю, що пояснюється значним зростанням рівнів невизначеності в процесах прийняття рішень при управлінні організацією та її бізнес-процесами. Спостерігається також зростання розмірності задач управління, що обумовлює необхідність урахування великої кількості факторів впливу невизначеної природи. Тому не випадковим є бурхливий розвиток та поширення теорії, методів і моделей нечіткої логіки й нечітких множин і їх застосування у системах управління сучасних організацій в т.ч. у задачах управління ризикостійкістю. Одним із основних факторів активізації задач управління ризикостійкістю організацій є використання в практиці менеджменту процесних моделей управління та впровадження систем управління якістю, які створюються на їх основі. На жаль, на сьогодні, переважна більшість теоретичних і практичних напрацювань в галузі ризик-менеджменту в якості концептуальних модельних уявлень використовують традиційну ідеологію функціонального підходу. Тому дослідження процесів управління ризикостійкістю процесно-орієнтованих організацій на сьогодні є нагальними і мають суттєву практичну значимість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на відносно короткий термін з моменту появи і застосування поняття «ризикостійкість організацій» його використання, останнім часом, стає все більш поширеним [1, 2, 3]. Водночас помітними є значні розбіжності у трактуванні та дефініціях відповідних понять, що, в основному, пояснюється різним змістом контексту досліджень та метою їх проведення. Цікавими є результати, отримані в дослідженнях ризикостійкості організацій, визначенні реального стану їх ризикостійкості і які наводяться в [4]. Проте відсутність необхідної інструментальної підтримки, а також значний рівень складності математичних методів розв'язку більшості матричних рівнянь з лінгвістичними змінними, що наведені в

роботі, не дають змоги їх застосувати в реальних процесах управління організацією і її бізнес-процесами.

Більш прийнятними, з практичної точки зору, є результати досліджень з прикладами їх практичного застосування, які наводяться в [6]. Водночас, методологічні підходи, застосовані авторами при побудові вербальних моделей ризикостійкості як явища, незважаючи на їх оригінальність і ефектність сприйняття, не дають змоги побудувати адекватні системні моделі, які дозволяють аналізувати на якісному рівні реальні явища в задачах управління ризикостійкістю організації та її бізнес-процесів.

Мета статті – на основі процесно-орієнтованої методології аналізу і оцінки ризикостійкості організації розробити рекомендації щодо побудови методик для практичної оцінки і аналізу ризикостійкості організацій, які забезпечать науково-методологічну підтримку вирішення практичних завдань управління ризикостійкістю в системі єдиного комплексу завдань управління стійкістю організації та її бізнес-процесів.

Виклад основного матеріалу. Створення і застосування масштабних і повнофункціональних систем управління стійкістю, а, відтак, і її основної складової – системи управління ризикостійкістю, має важливе теоретичне значення, але на сьогодні є завданням достатньо обмеженим в його практичному застосуванні. Зростання розуміння щодо необхідності застосування комплексного і системного підходу при вирішенні зазначеної проблеми, на жаль, на сьогодні не супроводжується її масштабним вирішенням в практиці менеджменту організацій. Одним із стримуючих факторів широкого впровадження системних теоретичних напрацювань в галузі ризик-менеджменту є відсутність комплексних, збалансованих моделей, за допомогою яких можна вирішувати завдання управління ризиками організації на основі сучасних процесних уявлень щодо її діяльності і впливу факторів середовищ невизначеної природи.

Застосування процесних моделей у системах менеджменту сучасних організацій передбачає створення і використання певного понятійно-категорійного апарату, який би адекватно і повно відображав специфіку опису явищ, пов'язаних з впливом факторів невизначеності середовищ і системи управління на досягнення організацією своїх цілей. В одній із робіт авторів [6] це завдання було вирішено шляхом застосування логіко-понятійної моделі, де базові, вихідні та похідні поняття предметної області визначалися з урахуванням їх змістовних зв'язків і правил напівформальної логіки. Такий підхід суттєво знижує ймовірність дублювання понять й усуває протиріччя в їх визначенні та застосуванні.

В статті застосовані деякі із понять логіко-понятійної моделі, визначення яких наводяться нижче і вводять до складу контексту проведеного дослідження.

Ризикостійкість діяльності організації і її бізнес-процесів є такою властивістю, яка визначає їх здатність досягати цільових результатів в умовах невизначеної дії факторів впливу середовищ (зовнішнього і внутрішнього) і системи управління.

Невизначеність фактору впливу – характеристика, яка відображає непередбачуваність прояву фактору впливу середовища і системи управління.

Конфігурація факторів ризику – сукупність актуальних факторів ризику упорядкованих за місцем їх виникнення та локалізованих у визначеному періоді часу з оцінками інтенсивності їх впливу.

Фактори ризику – фактори зовнішнього і внутрішнього середовищ, а також системи управління, прояв і вплив яких на бізнес-процеси є невизначеним.

Ризикозахищеність – внутрішня властивість організації (бізнес-процесу), яка відображає її здатність протистояти дії факторів ризику певної конфігурації.

На сьогодні існують певні теоретичні напрацювання в питаннях створення систем управління ризикостійкістю для всіх стадій життєвого циклу соціоекономічних систем. Проте їх практичне впровадження, у більшості випадків, завершується створенням обмежених за функціями, часом і простором підсистем управління ризикостійкістю. На сьогодні в практиці менеджменту найбільш поширеною є ситуація, коли на певній стадії життєвого циклу (стадії зростання або стадії зрілості організації) в системі топ-менеджменту організації формується розуміння того, що одним із важливих факторів подальшого росту організації є забезпечення стабільності її основних і допоміжних бізнес-процесів. Суттєвим обмеженням, а, відтак, необхідною і достатньою умовою подальших практичних кроків, як правило, виступають ресурсні можливості організації щодо створення повнофункціональної і організаційно оформленої системи управління ризикостійкістю.

Наведена вище ситуація в системі управління організацією є характерною для стадії регулярного менеджменту, коли головним завданнями системи менеджменту виступає підтримка сталого розвитку організації, підвищення її ефективності через удосконалення основних і допоміжних бізнес-процесів. Такий стан системи управління є вирішальним фактором формування сприятливих умов створення повнофункціональної системи управління ризикостійкістю бізнес-процесів.

Створення і застосування системи управління ризикостійкістю як складової системи менеджменту організації передбачає розробку і застосування відповідних методик оцінки ризикостійкості як окремих бізнес-процесів так і організації в цілому. Використання таких методик має за мету вирішення важливих завдань управління ризикостійкістю у процесі прийняття рішень щодо:

діагностики стану ризикостійкості бізнес-процесів;

виявлення «вузьких» місць у бізнес-процесах щодо їх вразливості з причин негативного впливу актуальних на час досліджень конфігурацій факторів ризику середовищ;

моніторингу стану невизначеності середовищ і ризикозахисності бізнес-процесів, виявлення ситуацій можливого переходу бізнес-процесів із станів «стабільний» і «ризикозахисний» до станів «критичний» і «катастрофічний»;

оперативного реагування системи менеджменту на ситуації відхилення станів ризикостійкості бізнес-процесів за межі допустимих зон стійкості і стабільності;

передпроектного обстеження ризикостійкості бізнес-процесів з метою вибору системи управління ризикостійкістю оптимального рівня функціональності.

Підхід, який пропонується, є варіантом практичного втілення в практику менеджменту організацій методології чотирьох стадійного процесу аналізу й оцінки ризикостійкості організацій і її бізнес-процесів [5]. Відповідно до зазначеної методології оцінка ризикостійкості здійснюється через використання системи взаємопов'язаних лінгвістичних змінних, які характеризують властивості невизначеності ключових факторів і визначають рівень ризикостійкості організації і її бізнес-процесів.

Загальна ризикостійкість організації є системною характеристикою процесів її діяльності, яка обумовлюється специфічними властивостями бізнес-процесів організації і середовищ, в яких вони здійснюються. У запропонованому варіанті ризикостійкість організації є характеристикою, яка зумовлена: властивостями невизначеності середовищ бізнес-процесів; властивостями ризикозахисності і ризикостійкості бізнес-процесів; схемою і характером взаємодії бізнес-процесів організації.

Оцінка і аналіз всіх названих властивостей передбачає використання системи взаємопов'язаних якісних та кількісних величин – показників та індикаторів. Якісні

показники за допомогою якісних шкал дозволяють оцінити інтенсивність прояву невизначеності (ентропії) як ключової властивості об'єктів аналізу і визначити їх ризикостійкість. Змістовна інтерпретація градацій якісних шкал визначається природою та характером прояву основного «носія» невизначеності об'єктів оцінки і аналізу. В запропонованих методиках використовується п'ятирівнева шкала градацій невизначеності лінгвістичної змінної, графічні форми термів якої наведені на рис. 1.

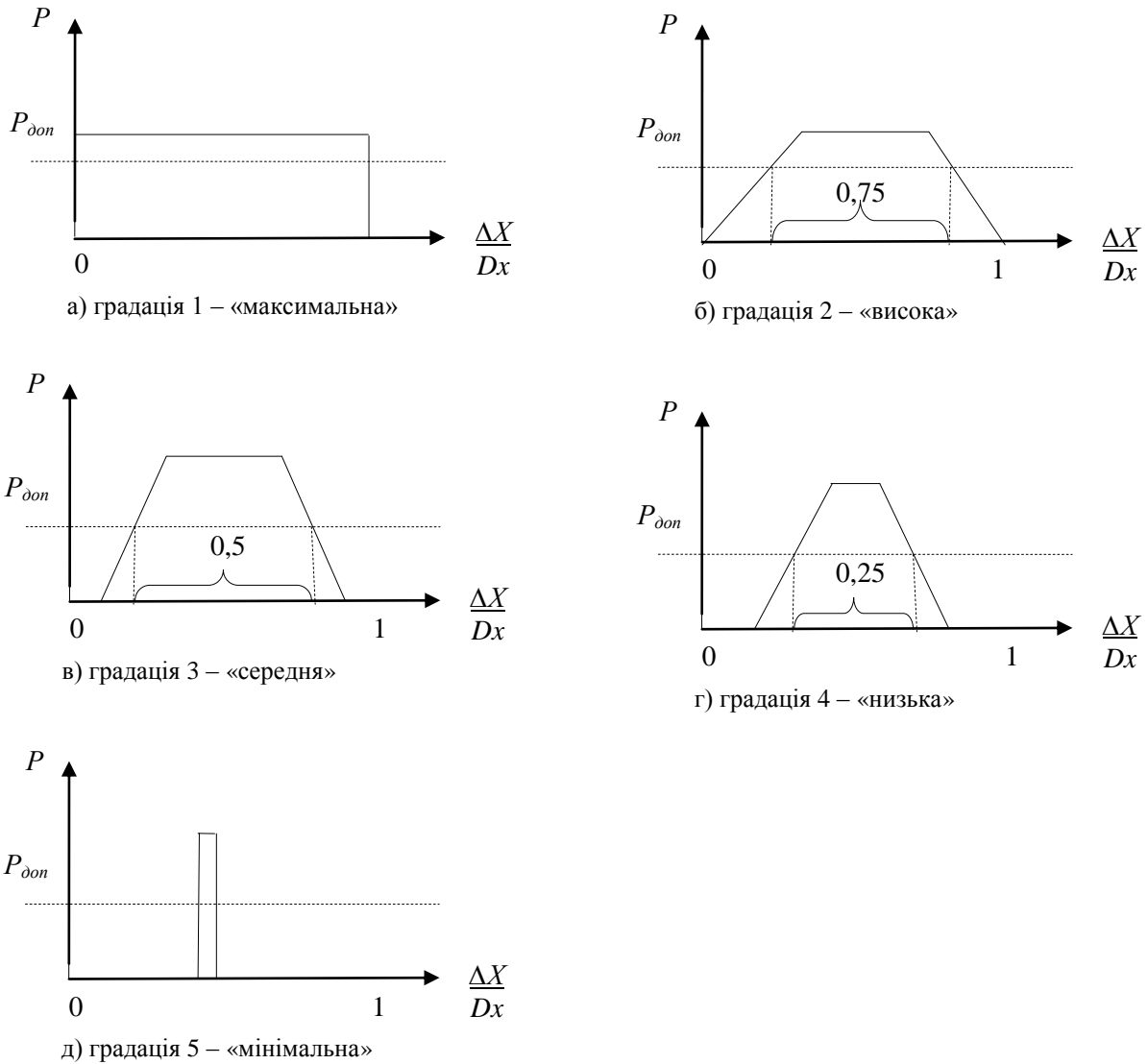

Рис. 1. Градації термів лінгвістичної змінної об'єктів невизначеності

У зображених на рис. 1 термах позначення $\frac{\Delta X}{Dx}$ є відношенням можливого відхилення значень (станів) змінної – «носія» невизначеності до діапазону можливих відхилень, P – міра можливості відхилення, а $P_{доп}$ – мінімальна міра можливості, яка є значимою для аналізу. В таблиці 1 наведені трактування змістовного наповнення градацій лінгвістичної змінної об'єктів невизначеності.

Процес обстеження ризикостійкості організації розпочинається з оцінки рівнів невизначеності зовнішнього і внутрішнього середовищ, а також системи управління. При цьому «носіями» невизначеності виступають характеристики впливу на бізнес-процеси організації факторів середовищ і системи управління.

Сукупною узагальненою характеристикою невизначеності середовищ виступає їх

«ентропійний рельєф» $[Er()]$, який являє собою розосереджену в просторі і часі множину факторів впливу невизначеної природи (фактори ризику). Поширення впливу невизначеності ентропійного рельєфу середовищ на бізнес-процеси організації відбувається через певні канали впливу.

Таблиця 1

Змістовна інтерпретація градацій невизначеності лінгвістичної змінної

Назва градації	Умовне позначення	Змістовна інтерпретація
«Максимальна»	E_{\max}	Міра невизначеності, при якій будь-який стан об'єкту (значення «носія») має однакову можливість прояву – розмиті об'єкти.
«Висока»	$E_{\text{вис}}$	Міра невизначеності, при якій загальна кількість станів об'єкту у яких можливість прояву перевищує заданий рівень $P_{\text{дон}}$ досягає 75%.
«Середня»	$E_{\text{сер}}$	Міра невизначеності, при якій загальна кількість станів об'єкту у яких можливість прояву перевищує заданий рівень $P_{\text{дон}}$ досягає 50%.
«Низька»	$E_{\text{низ}}$	Міра невизначеності, при якій загальна кількість станів об'єкту у яких можливість прояву перевищує заданий рівень $P_{\text{дон}}$ досягає 25%.
«Мінімальна»	$E_{\text{мін}}$	Міра невизначеності, при якій загальна кількість станів об'єкту у яких можливість їх прояву перевищує заданий рівень $P_{\text{дон}}$ знаходиться в межах допуску їх виміру – детерміновані об'єкти.

Фінальними об'єктами впливу факторів ризику виступають ключові фактори успіху ($K\Phi Y$) бізнес-процесів. Таким чином для опису взаємодії бізнес-процесів з середовищем і опису невизначеності, яка при цьому переходить від одного об'єкту взаємодії до іншого, доцільно застосувати дві лінгвістичні змінні: перша – $E(\Phi B_i)$ характеризує невизначеність впливу i -го фактору впливу середовища ΦB_i , друга – $E(K\Phi Y_j)$ є оцінкою невизначеності j -го $K\Phi Y$ бізнес-процесу.

Ентропійність середовищ поширюється на бізнес-процеси організації і проявляється через невизначеність факторів безпосереднього впливу – ключових факторів успіху ($K\Phi Y$), останні, в свою чергу, через функціональні зв'язки складових бізнес-процесу безпосередньо впливають на цільові результати бізнес-процесів.

В роботі пропонується $K\Phi Y$ бізнес-процесів групувати в чотири класи: фактори зовнішніх взаємодій ($K\Phi Y1$), ресурсні фактори ($K\Phi Y2$), технологічні фактори ($K\Phi Y3$) і фактори управління ($K\Phi Y4$). Невизначеність будь-якого $K\Phi Y$ бізнес-процесу є результатом спільної дії факторів ризику середовищ ΦP_i , для яких існують механізми впливу на відповідний $K\Phi Y_j$ – канали впливу. Їх спільна дія, з урахуванням коефіцієнту передачі каналу впливу K_{ij} , обумовлює невизначеність $K\Phi Y_j$. У випадку, коли рівень такої невизначеності перевищує певний поріг чутливості для $K\Phi Y_j$, то в процедурах аналізу ризиків такий $K\Phi Y_j$ може розглядатися як фактор ризику бізнес-процесу. Сукупність виявлених таким чином ризикових $K\Phi Y_j$ є основою формування наступної важливої характеристики середовища бізнес-процесу – конфігурації факторів

ризиків $\{Qr(BP_i)\}$. В задачах аналізу $\{Qr(BP_i)\}$ може розглядатися як «відфільтрований» через канали впливу ентропійний рельєф середовищ $\{Er(\)\}$.

Вплив конфігурацій факторів ризику $\{Qr(BP_i)\}$ на бізнес-процес BP_i , спричиняє невизначеність його цільових результатів. Рівень такої невизначеності залежить від:

інтенсивності прояву складових $\{Qr(BP_i)\}$;

характеру поєднання спільного впливу $K\Phi U$ на цільові результати бізнес-процесу (синергетичний ефект);

рівня захищеності бізнес-процесу від негативного впливу невизначеності $K\Phi U$.

Остання властивість у запропонованій моделі аналізу ризиків відображається відповідною характеристикою – ризикозахищеністю бізнес-процесу $Zr(BP_i)$. В свою чергу ризикозахищеність бізнес-процесу включає дві складові: природню ризикозахищеність $Z^0r(BP_i)$ і набуту ризикозахищеність $Z'r(BP_i)$. Природня ризикозахищеність $Z^0r(BP_i)$ визначається існуючими в бізнес-процесах функціональними зв'язками між його складовими без урахування реалізації спеціальних заходів ризикозахисту. $Z'r(BP_i)$ крім природньої ризикозахищеності включає складову, яка враховує як фактори сприяння ризикозахищеності, так і фактори її погіршення. Дана характеристика шляхом застосування спеціальних коефіцієнтів $z_i[0;1]$ враховує захисну дію факторів середовищ, які сприяють (погіршують) ризикозахищеності бізнес-процесів.

На наступному етапі аналізу ризикостійкості проводяться локальні дослідження чутливості бізнес-процесів з метою оцінки впливу невизначеності $K\Phi U$ на цільові результати. Визначальна роль на даному етапі відводиться використанню інструментів, які визначають можливість отримання головних функціоналів для основних і допоміжних бізнес-процесів. Від ефективності набору модельно-інструментальних засобів залежить рівень адекватності оцінок чутливості бізнес-процесів і можливість їх використання у практичних методиках аналізу ризикостійкості.

Враховуючи складність і багатофакторність реальних бізнес-процесів, отримання точних оцінок чутливості передбачає використання не лише локальних (за одним параметром) показників чутливості, а й їх комбінаторних оцінок, які враховують кореляційні зв'язки між локальними показниками. Проте на практиці, як правило, через значну складність таких моделей оцінок знаходять застосування, наближені, граничні оцінки чутливості бізнес-процесів. Можливості їх ітеративного застосування в процесах аналізу і їх часова збіжність до реальних значень показників чутливості через підбір емпіричних коефіцієнтів, робить на сьогодні такі оцінки майже єдиним способом дослідження ризикостійкості бізнес-процесів.

Слід зауважити, що у зв'язку із широким застосуванням у практиці ризик-менеджменту сучасних комп'ютерних систем моделювання бізнес-процесів, дослідники отримали можливість використання простих у користуванні та достатньо точних за результатами інструментів оцінки більшості важливих властивостей ризикостійкості, в т.ч. і побудови карт їх чутливості.

В основі запропонованого авторами методу покладена ідея, яка, по суті, є поширенням на процеси аналізу економічної діяльності формалізованих математичних методів дослідження безперервних функцій багатьох змінних із застосуванням їх розкладення в числові ряди.

У термінах якісного аналізу процесів економічної діяльності можлива наступна інтерпретація математичних методів наближеного обчислення функції багатьох змінних: «зміни цільових результатів бізнес-процесу можуть бути наближено

визначені, якщо відомі відхилення відповідних факторів впливу і параметри «еластичності» цільових результатів відносно відповідних факторів впливу». Наведені нижче міркування дають можливість застосувати зазначений вище підхід до вирішення завдання пошуку і змістовного наповнення характеристик, які відображають ризикозахищеність бізнес-процесу. Ключову роль у даному підході відіграє поняття карти чутливості бізнес-процесу, яка є множиною $K\Phi V$ з мінімально можливими рівнями невизначеності, при яких невизначеність цільових результатів бізнес-процесу перевищує допустимі норми.

Таким чином, основною характеристикою ризикозахищеності бізнес-процесу розглядаються сукупність показників визначених через карту його чутливості, приведеної до шкал оцінок $K\Phi V$. З урахуванням того, що конфігурація факторів ризику також відображається в шкалах оцінок $K\Phi V$, оцінка ризикостійкості бізнес-процесу може бути здійснена через аналітичну процедуру співставлення конфігурації факторів ризику і карти чутливості бізнес-процесу із застосуванням відповідних критеріальних правил оцінки ризикостійкості бізнес-процесу. Діаграми, наведені на рис. 2, 3, 4 наочно демонструють сутність такої процедури через наочне зображення процесів формування термів лінгвістичної змінної $E(БП_i)$, які характеризують невизначеність i -го бізнес-процесу організації.

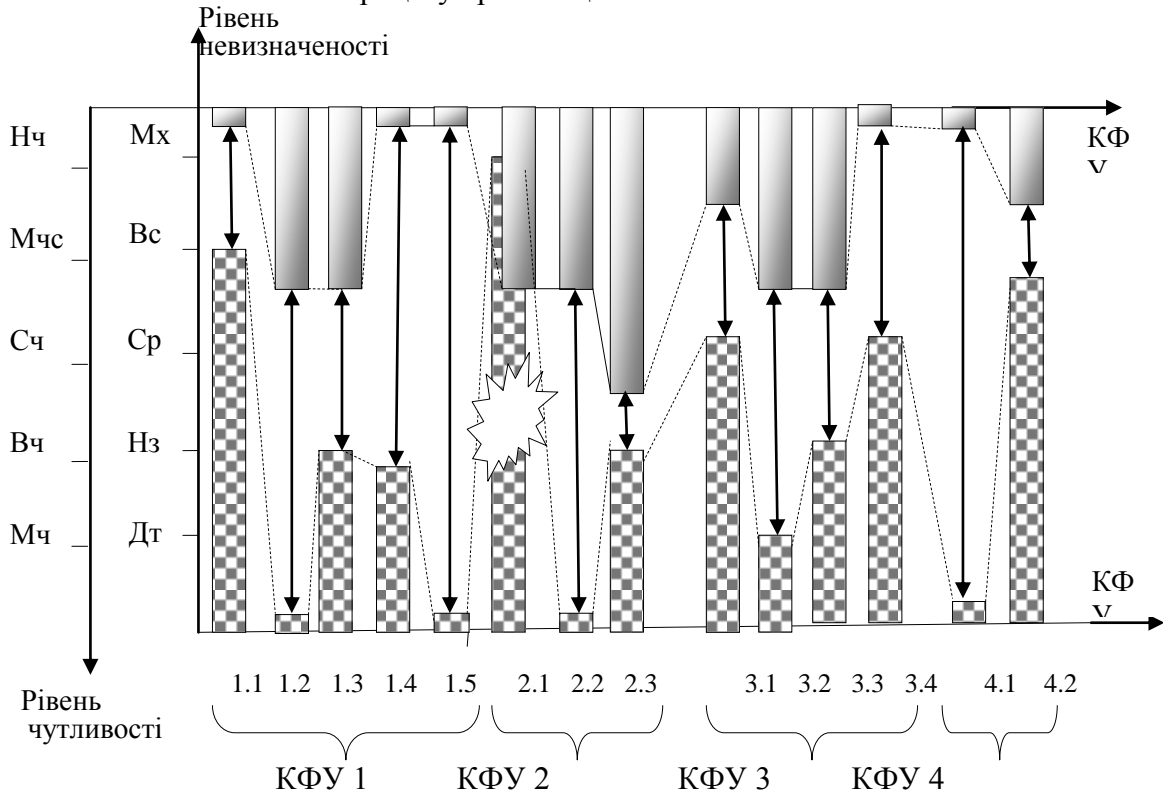

Рис. 2. Область ризикозахищеності бізнес-процесу

Побудова терму лінгвістичної змінної бізнес-процесу здійснюється з використанням наступних співвідношень:

$$p(Гр.i) = n_i(K\Phi V_i) / N(K\Phi V), \quad (1)$$

де $p(Гр.i)$ – міра можливості прояву невизначеності результатів бізнес-процесу з градацією $Гр.i$,

$n_i(K\Phi U_i)$ – кількість $K\Phi U$, невизначеність яких має градацію $Гр.i$,

$N(K\Phi U)$ – загальна кількість $K\Phi U$.

Як видно із наведених рисунків, для формування градацій термів лінгвістичної змінної $E(БП_i)$ застосовуються проміжні лінгвістичні змінні, які характеризують міру вразливості бізнес-процесу по кожному із $K\Phi U$ і, таким чином, визначають характеристику його ризикозахищеності - карту вразливості бізнес-процесу (рис. 3.).

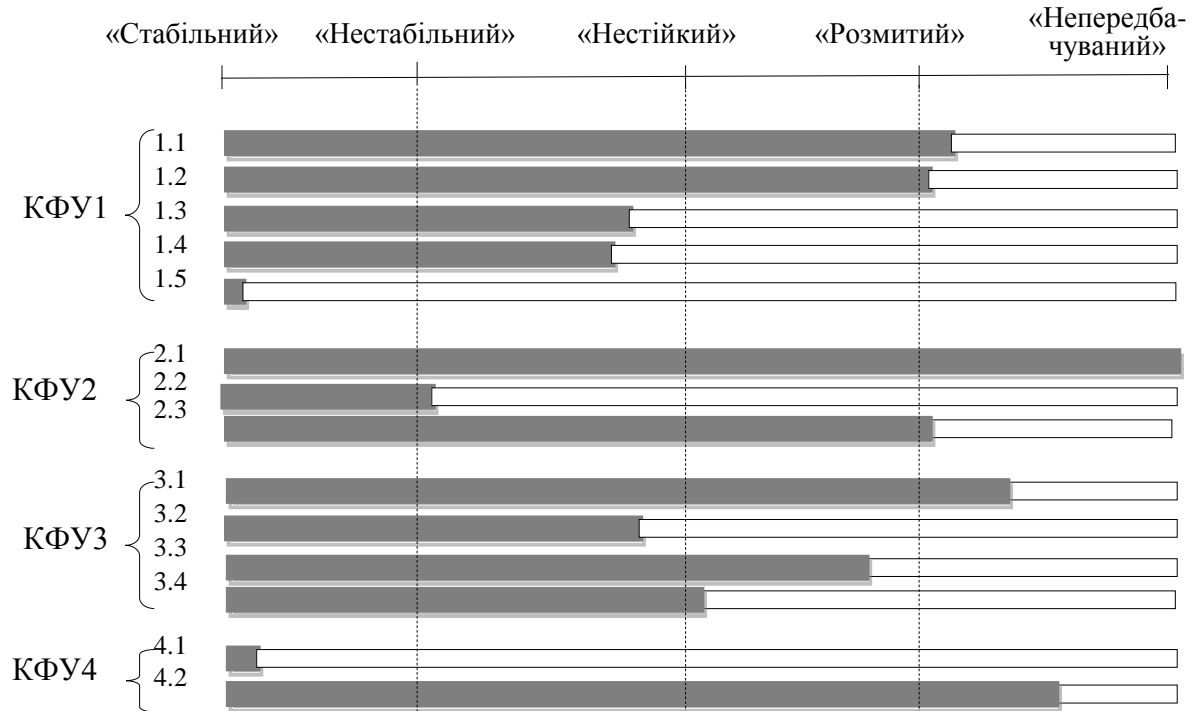

Рис. 3. Карта вразливості бізнес-процесу

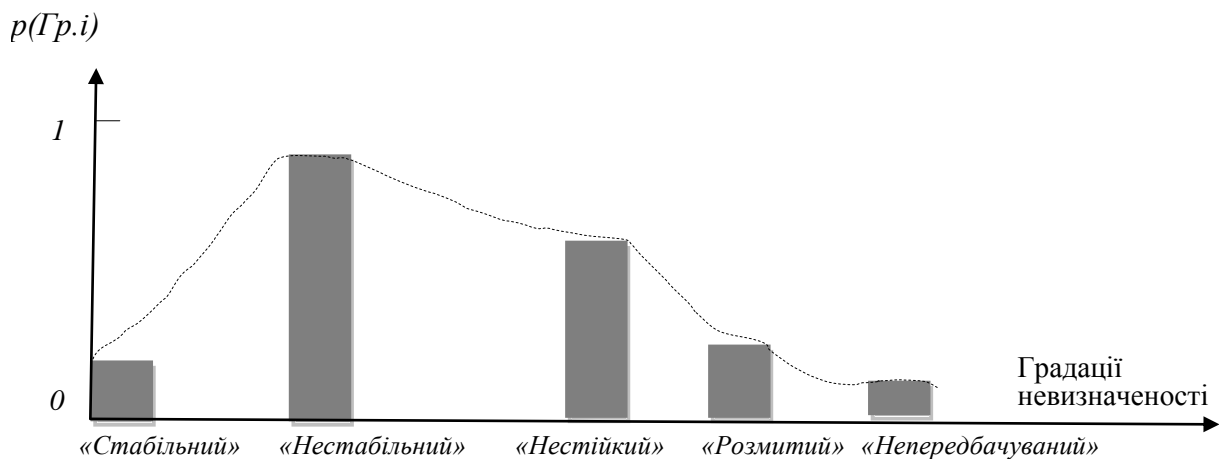

Рис. 4. Терм лінгвістичної змінної $E(БП_i)$

Аналіз механізму поширення невизначеності $K\Phi U$ на цільові результати бізнес-процесів з використанням карт чутливості дозволяє провести якісну оцінку невизначеності цільових результатів бізнес-процесів і сформулювати третій тип лінгвістичної змінної – $E(БП_i)$, яка відображає невизначеність цільових результатів

i -го бізнес-процесу організації. Множина бізнес-процесів для яких $E(BPi)$ перевищує прийняту для організації межу визначається як системна характеристика ризикозахисності i , за змістом, співзвучна з поширеною в практиці ризик-менеджменту характеристикою - картою ризиків організації $\{E(BPi)\}$.

Карта ризиків організації $\{E(BPi)\}$ є вихідною характеристикою невизначеності, яка через функціональні взаємодії, які відображаються картою бізнес-процесів організації впливає на кінцевий результат дослідження ризиків – невизначеність стратегічних цілей організації. Останні, відповідно до концептуальних засад проведеного дослідження, розглядаються як область результатів діяльності організації, в межах якої зберігається баланс інтересів ключових зацікавлених в її діяльності сторін (стейкхолдерів).

Таким чином, кінцева мета оцінки ризикостійкості організації відображається упорядкованою множиною лінгвістичних змінних $\{E(KCTi)\}$, які характеризують невизначеність збереження балансу інтересів організації та її ключових стейкхолдерів. Основною проблемою, яка вирішується на завершальному етапі оцінки ризикостійкості організації, є урахування прямих і зворотних зв'язків бізнес-процесів при визначенні впливу їх невизначеності на невизначеність балансу організації з її ключовими стейкхолдерами.

У більшості випадків виходи цільових результатів організації для ключових стейкхолдерів формуються через два типових шляхи в карті бізнес-процесів:

- 1) послідовність основних бізнес-процесів, які охоплені зворотними зв'язками через ресурсні входи бізнес-процесів;
- 2) окремими бізнес-процесами організації, зворотні зв'язки яких формують еластичність організації щодо балансу інтересів відповідного стейкхолдера.

Використання зазначених особливостей відкриває можливості застосування методів теорії систем автоматичного управління із зворотними зв'язками для визначення функції трансформації лінгвістичних змінних із карти ризиків в лінгвістичні змінні балансу інтересів ключових стейкхолдерів організації. Сформовані таким чином градації лінгвістичних змінних відображають невизначеність відхилень тих цільових результатів організації, від яких залежить рівень балансу інтересів організації з відповідним ключовим стейкхолдером. Остаточні висновки щодо ризикостійкості організації в розрізі її взаємодії з i -м стейкхолдером формулюються шляхом співставлення градації відповідної лінгвістичної змінної з параметрами зони лояльності. В дослідженнях при оцінці ризикостійкості організації були застосовані п'ять градацій зон лояльності стейкхолдерів, змістовна інтерпретація яких наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Змістовна інтерпретація зон лояльності стейкхолдерів організації

Умовна назва зони лояльності	Змістовна інтерпретація
«Висока лояльність»	Стейкхолдер і організація зацікавлені у взаємодії і підтримці зв'язків на довготривалій основі. Обидві сторони прагнуть до розвитку зв'язків.
«Лояльність»	Стейкхолдер і організація зацікавлені у взаємодії і підтримці зв'язків. Параметри взаємодій задовольняють обидві сторони.
«Байдужість»	Стейкхолдери підтримують взаємодії в силу досягнутих договірних зобов'язань. Параметри взаємодій задовольняють мінімальні інтереси сторін. Майбутнє взаємодій не обов'язково пов'язується з існуючим партнером.

«Втрата балансу»	Виникнення ситуації порушення інтересів однієї або обох сторін взаємодій. Параметри взаємодій не задовольняють одну або обидві сторони.
«Розрив зв'язків»	Одна або обидві сторони взаємодій прагнуть до розриву зв'язків.

Аналіз даних таблиці 2 показує, що ризикостійкість організації в розрізі *i-го* стейкхолдера залежать як від значення градацій невизначеності відповідної лігвістичної змінної, так і від поточної зони лояльності, яка характеризує стан взаємодій організації з *i-м* ключовим стейкхолдером.

Заключне рішення щодо стану ризикостійкості організації формується через застосування принципів прийнятої в організації політики управління ризиками, з урахуванням її ризикостійкості у розрізі всіх ключових стейкхолдерів.

Висновки. Застосування запропонованого методу оцінки ризикостійкості організації і її бізнес-процесів дозволяє будувати практичні методики оцінки ризикостійкості організацій на етапі підготовки рішень щодо вибору стратегій розвитку організації та її бізнес-процесів з урахуванням реальних рівнів невизначеності середовищ бізнес-процесів. Напрямом подальшого удосконалення запропонованого методу є вибір, адаптація і застосування інструментальних засобів моделювання бізнес-процесів з метою дослідження основних кількісних закономірностей і співвідношень, які дозволяють використовувати більш точні й ефективні методики визначення рівнів ризикостійкості організації та її бізнес-процесів.

Список використаної літератури

1. Зубова Л. В. Определение рискоустойчивости, уровня рисков хозяйствующего субъекта, эффекта и эффективности их последствий с учетом обеспечения предельной рискоустойчивости и необходимой конкурентоспособности / Л. В. Зубова // Актуальные вопросы современной экономической науки : сб. докл. III-й Междунар. науч. заоч. конф. (г. Липецк, 4 ноября 2010 г.) / под ред. А. В. Горбенко, С. В. Довженко. – Липецк : Де-факто, 2011. – Т. I. – С. 109–111; Zubova L. V. Opredelenie riskoustoychivosti, urovnya riskov khozyaystvuyushchego subekta, efekta i effektivnosti ikh posledstviy s uchetom obespecheniya predelnoy riskoustoychivosti i neobkhdimoy konkurentosposobnosti / L. V. Zubova // Aktualnye voprosy sovremennoy ekonomicheskoy nauki : sb. dokl. III-y Mezhdunar. nauch. zaoch. konf. (g. Lipetsk, 4 noyabrya 2010 g.) / pod red. A. V. Gorbenko, S. V. Dovzhenko. – Lipetsk : De-fakto, 2011. – Т. I. – S. 109–111.

2. Карпунцов М. В. Управління ризикостійкістю підприємства / М. В. Карпунцов // Економіка та держава. - 2008. - №9. - С. 72-74; Karpuntsov M. V. Upravlinnia ryzykostiikistiu pidpryiemstva / M. V. Karpuntsov // Ekonomika ta derzhava. - 2008. - №9. - S. 72-74.

3. Кравченко О. С. Ризикостійкість як передумова ефективного розвитку підприємства: індикатори визначення та методика діагностики / О. С. Кравченко // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. : Економічні науки. - 2013. - № 4. - С. 81-90; Kravchenko O. S. Ryzykostiikist yak peredumova efektyvnoho rozvytku pidpryiemstva: indykatory vyznachennia ta metodyka diahnostryky / O. S. Kravchenko // Visnyk Donetskoho natsionalnogo universytetu ekonomiky i torhivli im. Mykhaila Tuhan-Baranovskoho. Ser. : Ekonomichni nauky. - 2013. -№ 4. - S. 81-90.

4. Недосекин А. О. Риски бизнеса: идентификация, анализ, управление: монография / А. О. Недосекин, З. И. Абдулаева. – СПб: СЗТУ, 2010. – 126 с. ;

Nedosekyn A. O. Rysky byznesa: ydentyfikatsiia, analiz, upravlenye: monohrafiia / A. O. Nedosekyn, Z. Y. Abdulaeva. – Sankt-Peterburh: SZTU, 2010. – 126 s.

5. Талалаєв В. О. Методика визначення конфігурацій факторів ризику бізнес-процесів і їх основних параметрів / В. О. Талалаєв, Л. П. Поставна // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер.: Економічні науки. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2014. – №1. – С. 98-104; Talalaiev V. O. Metodyka vyznachennia konfihuratsii faktoriv ryzyku biznes-protseviv i yikh osnovnykh parametriv / V. O. Talalaiev, L. P. Postavna // Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ser. : Ekonomichni nauky. – 2014. – №1. – S. 98-104

6. Талалаєв В. О. Управління ризикозахищеністю підприємства: логіко-понятійна модель предметної області / В. О. Талалаєв, Л. П. Поставна // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. – 2012. – №3. – С. 103-108; Talalaiev V. O. Metodyka vyznachennia konfihuratsii faktoriv ryzyku biznes-protseviv i yikh osnovnykh parametriv / V. O. Talalaiev, L. P. Postavna // Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ser. : Ekonomichni nauky. – 2014. – №1. – S. 98-104;

Стаття надійшла до редакції 19.06. 2015.

V. Talalaiev, L. Postavna

RISK-SUSTAINABILITY EVALUATION OF PROCESS-ORIENTED ORGANIZATIONS WITH THE LINGUISTIC VARIABLES USING

Theoretical approaches for developing practical methods of assessment and analysis organization's risk-sustainability are proposed in the article on a base of process-oriented methodology for analysis and risk-sustainability evaluation, which will provide scientific-methodological support for solving practical problems risk-sustainability management organizations and their business processes.

The purpose of using specified methods is to solve risk-sustainability management problems in decision-making for followings: diagnostic of business processes risk-sustainability condition, identifying vulnerabilities business processes from the negative impact configurations risk factors: monitoring of the condition of uncertainty environments and business processes risk-sustainability: identifying possible transition of business processes from conditions «stable» and «risk-saved» to conditions «critical risk» and «catastrophic risk»; operative reacting management system to business processes risk-sustainability conditions rejecting outside of the allowable zones.

The approach, which are proposed is the variant of practical implementation methodology of four-phasic analysis and risk-sustainability evaluation process of organization and its business processes in management organization practice. According to this methodology risk-sustainability estimation is performed by using system of related linguistic variables, which are characterizing uncertainty properties of key factors and defining risk-sustainability level of organization and its business processes. Content interpretation of gradations quality scales of linguistic variables is determined by nature and character manifestation of main «carrier» of objects assessment and analysis uncertainty.

In the proposed version organization risk-sustainability is determined by the properties of uncertainty business processes environments, by risk-secure and risk-sustainability properties of business processes, by scheme and character of business processes organization interaction.

Determined in accordance with the methods of linguistic variables allow create final linguistic variables, which level of uncertainty affect directly on interests balance of

organization with the corresponding key stakeholders. The final decision as for organization risk-sustainability condition is formed through application of the principles accepted in risk-sustainability organization policy, considering its risk-sustainability in the context of interactions with key stakeholders.

Key words: *business process, uncertainty, risk-sustainability, risk-secure, linguistic variables.*

УДК 658.1+658.51

Е. В. Хаджинова

ОЦЕНКА ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ УЧАСТИЯ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ СЕТИ

В статье предложен научно-методический подход к оценке целесообразности участия промышленного предприятия в предпринимательской сети, основанный на использовании комплекса критериев, который учитывает влияние участия предприятия в сети, как на само предприятие, так и на сеть в целом. Такая оценка позволяет повысить объективность принятия решений в отношении присоединения к одной из существующих предпринимательских сетей или создания новой.

Ключевые слова: *промышленные предприятия, предпринимательская сеть, критерии целесообразности, экономическая эффективность.*

Постановка проблемы. Существующие условия работы промышленных предприятий Украины в период мирового и местного финансово-экономического кризиса, сокращения доступности кредитования, снижения спроса со стороны основных потребителей, снижения экспорта требуют от промышленных предприятий выработки механизмов адекватного реагирования на динамичные изменения внешней среды. В этом контексте возникает необходимость совершенствования не только хозяйственных процессов на самих промышленных предприятиях, но и совершенствования механизмов взаимодействия с контрагентами и интенсификации сотрудничества с партнерами по цепочкам создания стоимости. Одним из наиболее целесообразных направлений повышения эффективности работы предприятий и реагирования на угрозы, связанных с экономическим кризисом, в современных условиях является выбор стратегии участия в предпринимательских сетях.

Анализ последних исследований и публикаций. Концептуальные аспекты управления сетевыми организациями в бизнесе, а также методы формирования сетевой межфирменной кооперации рассматривались в работах Асаул А.Н. и его соавторов [1], Светунькова М.Г. [7], Войнаренко М.П. [3]. Реализация стратегии участия в предпринимательских сетях является трудоемким и сложным процессом, требующим длительной подготовки и оценки широкого набора факторов. В настоящее время этот процесс достаточно слабо изучен на украинских предприятиях ввиду недостатка опыта работы в соответствующей сфере и низкой распространенности предпринимательских сетей в практике организации взаимодействия промышленных предприятий. Все это требует разработки эффективного и простого в применении научно-методического подхода к оценке целесообразности участия предприятия в предпринимательской сети.

Изложение основного материала. Этапы оценки целесообразности участия предприятия в существующей предпринимательской сети или создания новой сети представлены на рис. 1.

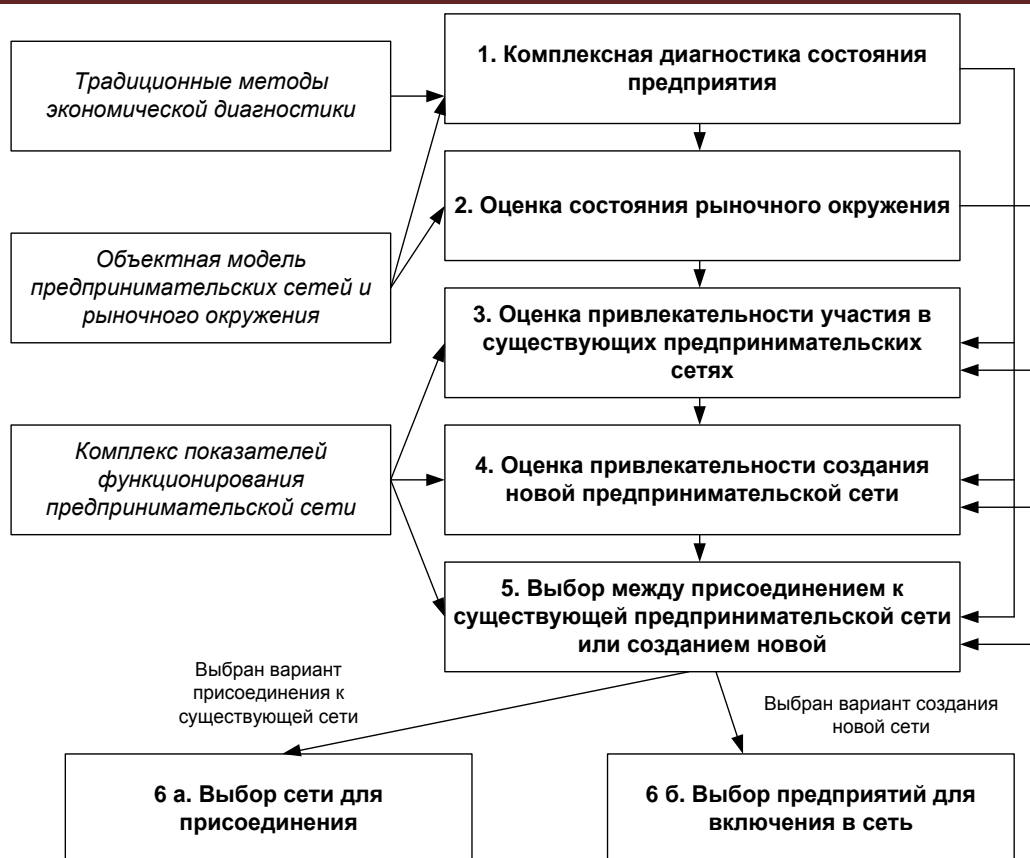

Рис. 1. Этапы оценки целесообразности участия предприятия в существующей предпринимательской сети или создания новой сети

Процесс оценки начинается с комплексной диагностики состояния предприятия и оценки состояния рыночного. Затем следует оценка привлекательности участия в существующих предпринимательских сетях и сопоставление ее с привлекательностью создания новой предпринимательской сети. Возможна ситуация, когда привлекательность существующих сетей или варианта создания новой сети будет настолько низка, что предприятие будет вынуждено отказаться от идеи участия в предпринимательской сети. Если же целесообразность подтверждается, то необходимо выбрать предпринимательскую сеть для присоединения или выбрать предприятия для включения в сеть.

Первым этапом оценки целесообразности участия предприятия в предпринимательской сети является комплексная диагностика состояния предприятия. Несмотря на то, что предприятия в ходе своей деятельности занимаются накоплением больших объемов информации о своей производственной и хозяйственной деятельности, руководители предприятия зачастую испытывают проблемы с правильным использованием накопленной информации в процессе принятия управленческих решений [9]. В этом контексте возникает вопрос о выборе инструментария для оценки потенциала предприятия применительно к участию в предпринимательской сети, который бы позволял оперативно определять внутренние недостатки и возможности отдельных подразделений и предприятия в целом, а также выявлять резервы, позволяющие повысить эффективность деятельности предприятия.

Осуществление любой стратегии развития, в частности путем участия в предпринимательских сетях, требует проведения оценки его текущего состояния и анализа его возможностей с использованием инструментария экономической

диагностики [4]. А.Е. Кузьмин в работах [6;8] подчеркивает зависимость эффективности диагностики от выбора инструментария и рекомендует использовать многокритериальную диагностику деятельности промышленных предприятий, как неотъемлемый элемент их систем менеджмента, который выполняет ряд функций, включая информационную, идентификационную, исследовательскую, аналитическую, регулирующую, симптоматическую, предупредительную, направляющие и др. В работе Т.А. Загорной [5, с. 34-53] понятие «инструментарий экономической диагностики» рассматривается как комплекс методов диагностики, включающий методы анализа факторов производства, качественные и количественные методы прогнозирования, экономико-математические методы и т.д. Т.Г.Бень [2] особое внимание при диагностике деятельности предприятий предлагает уделять учету рисков. При оценке целесообразности участия промышленных предприятий в предпринимательских сетях необходимо в первую очередь выполнить диагностику экономического потенциала предприятия, как способности выпускать продукцию или оказывать услуги, которые будут востребованы потенциальными партнерами по предпринимательской сети.

Применительно к участию промышленных предприятий в предпринимательской сети основным элементом экономического потенциала является ресурсный потенциал. Несмотря на то, что существует целый ряд исследований, посвященных оценке и анализу потенциала предприятий, отсутствует подход к комплексной оценке потенциала промышленного предприятия в контексте оценки целесообразности его участия в предпринимательской сети. Такой подход на практике должен давать возможность проанализировать и оценить готовность и целесообразность для промышленного предприятия взаимодействовать с другими предприятиями предпринимательской сети, а также должен способствовать повышению качества управления предприятием в целом.

Отдельным вопросом является принятие решения о создании новой предпринимательской сети или интеграция в уже существующую. В обобщенном виде процедура выбора между созданием собственной предпринимательской сети и участием в уже существующей предпринимательской сети представлена на рис. 2.

Рис. 2. Выбор между созданием новой предпринимательской сети и вступлением в существующую.

В целом, можно выделить два случая начала деятельности предприятия в рамках предпринимательской сети: создание новой предпринимательской сети и сотрудничество с существующей. Основное преимущество первого варианта заключается в возможности формулировать условия участия и основные приоритеты деятельности сети с учетом потребностей предприятия, а основное преимущество второго варианта – отсутствие необходимости в значительных затратах времени, сил и средств на различные организационные аспекты создания предпринимательской сети, включая переговоры, убеждение партнеров в целесообразности участия, разработку юридического оформления сотрудничества и т.п.

На рис. 3 в схематическом виде показан процесс присоединения предприятия к существующей предпринимательской сети, а на рис. 4 – процесс создания по инициативе предприятия новой предпринимательской сети. Эти процессы в значительной мере похожи, однако имеют несколько существенных отличий, прежде всего, в части свободы действия предприятия: при присоединении к существующей сети предприятие вынуждено следовать ее правилам, в то время как при создании новой сети предприятие имеет большую свободу: устанавливать правила взаимодействия, привлекать интересующих его контрагентов, устанавливать процедуры разрешения споров и т.п.

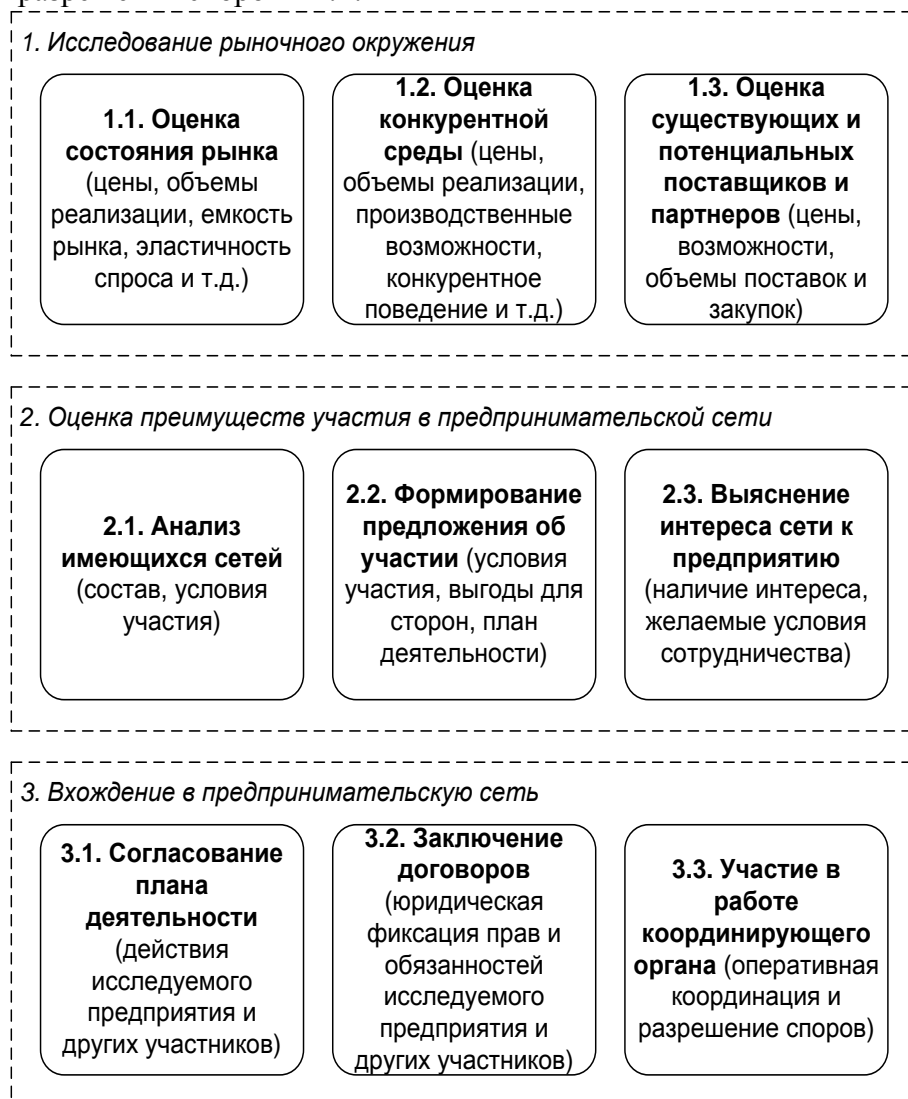

Рис. 3. Порядок действий предприятия при присоединении к существующей предпринимательской сети.

При присоединении к существующей предпринимательской сети необходимо на первом этапе исследовать рыночное окружение, конкурентную среду, существующих и потенциальных поставщиков и партнеров. Это позволит сформулировать потребности предприятия, которые могут быть удовлетворены за счет участия в предпринимательской сети. На втором этапе осуществляется оценка преимуществ участия в предпринимательской сети, включая анализ имеющихся сетей, сформировать предложения об участии в выбранной сети и выяснить интерес сети к предприятию. Фактически, речь идет о том, может ли вступление предприятия в сеть принести взаимную выгоду, как самому предприятию, так и участникам уже существующей сети. Если такая выгода может быть получена, то можно переходить к третьему этапу – согласовать план деятельности, зафиксировать юридические аспекты сотрудничества, путем принятия взаимных обязательств, а также принимать участие в работе координирующего органа, если он предусмотрен в данной сети.

Рис. 4. Порядок действий предприятия при создании новой предпринимательской сети.

При создании новой предпринимательской сети первый этап аналогичен варианту присоединения к существующей, и ставится цель сформулировать потребности, которые предприятие может удовлетворить за счет участия в предпринимательской сети. На втором этапе осуществляется отбор участников предпринимательской сети, в частности, необходимо сформировать перечень потенциальных участников с учетом их ценности для сети. Далее необходимо сформулировать предложения участникам, в которых будут отражены условия участия, выгоды, план деятельности. На завершающем шаге второго этапа выясняется интереса потенциальных партнеров к участию в сети, желаемые условия сотрудничества, на которых они согласны вступить в предпринимательскую сеть. На третьем этапе речь идет об окончательном формировании предпринимательской сети, включая согласование плана, отражающего

действия каждого предприятия, как участника в рамках сети; заключение договоров, фиксирующих юридическую сторону сотрудничества. Также возможно создание координирующего органа, который будет заниматься оперативной координацией работы предпринимательской сети и разрешением споров.

Независимо от выбранного варианта участия в предпринимательской сети или создании новой, необходимо выполнить следующие оценки, которые станут основой о принятии решения о целесообразности участия в предпринимательской сети и позволят получить представление о выгодах, которые предприятие может получить от такого участия. При проведении оценки делаются следующие допущения:

1. В предпринимательской сети потребности участников в продукции и услугах удовлетворяются в первую очередь за счет других участников сети.

2. В предпринимательской сети действует принцип равновыгодности, проявляющийся в том, что производство продукции и услуг, которые реализуются партнерам по сети, приносит соответствующим поставщикам приблизительно равную выгоду, что проявляется в равной рентабельности наценки, как разницы между выручкой и себестоимостью такой продукции и услуг.

3. Участники предпринимательской сети находятся в приблизительно равных условиях с точки зрения ведения деятельности, что исключает необходимость внесения поправок на различные условия при расчете рентабельности, условий сотрудничества и т.п.

Участие предприятия в предпринимательской сети является целесообразным при соблюдении следующих необходимых условий: вступление в предпринимательскую сеть нового предприятия не должно ухудшать его положение; вступление в предпринимательскую сеть нового предприятия не должно ухудшать положение других предприятий сети; вступление в предпринимательскую сеть нового предприятия не должно ухудшать характеристики самой сети, как экономической системы.

Для оценки соблюдения этих условий предлагается использовать следующие критерии, основанные на сформированном ранее в работе комплексе показателей функционирования предпринимательских сетей и отдельных предприятий. Критерии выражены в математической форме и отражают вышеизложенные принципы в формализованном виде (верхний индекс 1 соответствует ситуации после включения предприятия в предпринимательскую сеть, а верхний индекс 0 – ситуации до включения предприятия в предпринимательскую сеть).

Показатели по сети в целом:

1. Средняя доля внутренних продаж, как часть продаж предприятий сети, которая приходится на продукцию и услуги других предприятий внутри сети, не должна снизиться (желательно ее увеличение): $IS_k^1 \geq IS_k^0$.

2. Средняя доля внутренних закупок, как часть закупок предприятий сети, которая приходится на продукцию и услуги других предприятий сети, не должна снизиться (желательно ее увеличение): $IP_k^1 \geq IP_k^0$.

3. Динамика общей экономии на закупках внутри сети должна быть неотрицательной: $SP_k^1 \geq SP_k^0$.

4. Динамика объемов производства по сети в денежном выражении в разрезе видов продукции должна быть неотрицательной: $S_{k,x}^1 \geq S_{k,x}^0, x = \overline{1, X}$.

Показатели по исследуемому предприятию:

1. Динамика финансового результата от производства продукции (на основе критерия рентабельности наценки) должна быть неотрицательной: $FR_n^1 \geq FR_n^0$.

Также следует отметить, что на основе принципа равновыгодности

сотрудничества рентабельность наценки предприятия, желающего присоединиться к предпринимательской сети, после вступления в сеть выравнивается со средней

рентабельностью по сети, т.е. $\frac{FR_{n,k}^1}{QI_{n,k}^1} \rightarrow \frac{\sum_{n=1}^N (\varphi(n,k) \cdot PM_{n,k}^+)}{\sum_{n=1}^N \varphi(n,k)}$, что соответствует

реализации критерия минимизации показателя дисперсии финансового результата от производства продукции внутри сети, т.е. $\sigma_{PM_k^+} \rightarrow \min$.

Показатели по прочим предприятиям предпринимательской сети:

1. Динамика финансового результата от производства продукции (на основе критерия рентабельности наценки) должна быть неотрицательной:

$$(\forall m | \varphi(m,k) = 1) FR_m^1 \geq FR_m^0.$$

Таким образом, в общем случае участие n -го предприятия в k -й предпринимательской сети следует признать целесообразным, если выполняется следующая система неравенств:

$$\begin{cases} IS_k^1 \geq IS_k^0; \\ IP_k^1 \geq IP_k^0; \\ SP_k^1 \geq SP_k^0; \\ S_{k,x}^1 \geq S_{k,x}^0, x = \overline{1, X}; \\ FR_n^1 \geq FR_n^0; \\ (\forall m | \varphi(m,k) = 1) FR_m^1 \geq FR_m^0. \end{cases} \quad (1)$$

Отдельным вопросом является оценка выгод, которые не поддаются прямой численной оценке:

налаживание прочных деловых связей, что проявляется в синхронизации планирования бизнес-процессов, отказе от деструктивных форм поведения (как в рамках конкурентной борьбы, так и в рамках взаимной поставки продукции и оказания услуг), отказе от искажения информации;

интенсивный обмен информацией, в том числе о динамике рынка, угрозах снижения спроса, рыночных возможностях, планах и перспективах развития отдельных предприятий;

внедрение и функционирования таких координирующих элементов сетевой структуры, как механизмы разрешения споров.

К сожалению, прямая оценка таких выгод является крайне сложной задачей и зачастую может быть решена только постфактум, уже в процессе функционирования предпринимательской сети путем оценки динамики финансово-хозяйственных показателей отдельных предприятий. Причем даже в таком случае остается проблема выделения эффекта от участия в предпринимательской сети из общего набора факторов внутренней среды и внешнего окружения, оказывающих влияние на результаты работы предприятия. Тем не менее, если такую оценку удастся провести и ее результатом становится расчетный дополнительный экономический эффект $A_{n,k}$, его также необходимо включать в общую оценку целесообразности участия предприятия в предпринимательской сети.

Таким образом, общий ожидаемый экономический эффект от участия n -го

предприятия в k -й в предпринимательской сети будет рассчитываться по следующей формуле:

$$E_{n,k} = FR_n^1 - FR_n^0 + A_{n,k} - Z_{n,k}, \quad (2)$$

где $(FR_n^1 - FR_n^0)$ – прирост экономического эффекта от реализации продукции и услуг в результате присоединения к сети;

$A_{n,k}$ – дополнительный экономический эффект в результате присоединения к сети, не связанный с финансовым результатом от реализации продукции и услуг;

$Z_{n,k}$ – расходы, связанные с присоединением к предпринимательской сети, которые могут включать расходы на ведение переговоров, юридическое оформление сотрудничества, участие в совместных органах разрешения споров и т.д.

Соответственно, при наличии выбора из нескольких предпринимательских сетей, выбор делается в пользу той, при вступлении в которую экономический эффект будет максимальным т.е. целевой критерий в данном случае можно выразить как

$$E_{n,k} \rightarrow \max \text{ т.е. } k | \forall l : E_{n,l} \leq E_{n,k}.$$

Критерии принятия решения о присоединении предприятия к предпринимательской сети в сводном виде представлены в табл. 1.

При создании новой сети (в качестве альтернативы присоединения к существующей) перечень критериев изменяется сужается за счет того, что в таком случае нет необходимости обеспечивать неухудшающуюся динамику показателей сети в целом (поскольку сети еще нет), однако необходимо обеспечить неухудшающуюся динамику показателей отдельных предприятий при начале организации их взаимодействия в рамках предпринимательской сети. Кроме того, необходимо обеспечить максимизацию степени интеграции внутри сети.

Таблица 1

Критерии целесообразности присоединения предприятия n к предпринимательской сети k

№ п/п	Название критерия	Математическое выражение	Желательное направление изменения
Показатели предпринимательской сети в целом			
1	Средняя доля внутренних продаж в сети	$IS_k^1 \geq IS_k^0$	↑
2	Средняя доля внутренних закупок	$IP_k^1 \geq IP_k^0$	↑
3	Общая экономия на закупках внутри сети	$SP_k^1 \geq SP_k^0$	↑
4	Объемы производства продукции и услуг внутри сети	$S_{k,x}^1 \geq S_{k,x}^0, x = \overline{1, X}$	↑
5	Дисперсия финансового результата от производства продукции, реализуемой внутри сети	$\sigma_{PM_{n,k}^+} \rightarrow \min$	↓
Показатели предприятия, стремящегося присоединиться к сети			
6	Финансовый результат от производства продукции и услуг	$FR_n^1 \geq FR_n^0$	↑
7	Общий экономический эффект	$E_{n,k}$	↑
Показатели других предприятий-участников сети			

8	Финансовый результат от производства продукции и услуг	$FR_m^1 \geq FR_m^0$	↑
---	--	----------------------	---

В качестве критериев выступают следующие:

1. При создании предпринимательской сети необходимо, чтобы в нее входили предприятия, способные обеспечить максимальное удовлетворение потребностей друг друга в продукции и услугах, что на практике проявляется в максимизации средней доли внутренних продаж и внутренних закупок: $IS_k \rightarrow \max$, $IP_k \rightarrow \max$.

2. Необходимо вовлечь в сеть максимально возможное количество контрагентов, что позволит получать в перспективе максимальный эффект масштаба и прочие синергетические эффекты. Математическим выражением данного критерия является максимизация объемов реализации продукции и услуг как вне сети, так и внутри сети: $QE_{k,x} + QI_{k,x} \rightarrow \max$.

3. Финансовый результат от производства продукции отдельными предприятиями, которые объединяются в сеть, не должен быть хуже, чем до объединения в сеть: $FR_m^1 \geq FR_m^0, m | \varphi(m, k) = 1$.

4. Также необходимо учитывать критерий равновыгодности производства продукции, которая реализуется внутри сети, что проявляется в минимизации дисперсии финансового результата при реализации продукции и услуг внутри сети: $\sigma_{PM_{n,k}^+} \rightarrow \min$.

5. Общий ожидаемый экономический эффект от участия каждого отдельного предприятия в предпринимательской сети должен быть неотрицательным: $E_{m,k} \geq 0, m | \varphi(m, k) = 1$.

В общем случае объединение предприятий в предпринимательскую сеть k следует признать целесообразным при выполнении следующих условий, которые воплощают основные критерии, изложенные выше:

$$\left\{ \begin{array}{l} IP_k \rightarrow \max; \\ IS_k \rightarrow \max; \\ QE_{k,x} + QI_{k,x} \rightarrow \max; \\ \sigma_{PM_{n,k}^+} \rightarrow \min; \\ FR_m^1 \geq FR_m^0; \\ (\forall m | \varphi(m, k) = 1) E_{m,k} \geq 0. \end{array} \right. \quad (3)$$

Критерии принятия решения о создании предпринимательской сети в сводном виде представлены в табл. 2.

Таблица 2

Критерии целесообразности формирования предпринимательской сети k

№ п/п	Название критерия	Математическое выражение	Желательное направление изменения
Показатели предпринимательской сети в целом			
1	Средняя доля внутренних продаж в сети	$IS_k \rightarrow \max$	↑
2	Средняя доля внутренних закупок	$IP_k \rightarrow \max$	↑
3	Суммарные объемы реализации продукции и услуг как внутри, так и вне сети	$QE_{k,x} + QI_{k,x} \rightarrow \max$	↑

4	Дисперсия финансового результата от производства продукции, реализуемой внутри сети	$\sigma_{PM_{n,k}^+} \rightarrow \min$	↓
5	Общий экономический эффект	$E_{n,k}$	↑
Показатели предприятий-участников сети			
6	Финансовый результат от производства продукции и услуг	$FR_m^1 \geq FR_m^0$	↑
7	Общий ожидаемый экономический эффект от участия	$E_{m,k} \geq 0$	↑

Следует подчеркнуть, что в целом процесс привлечения предприятий к участию в новой предпринимательской сети должен включать решение следующих задач:

определение оптимального количества предприятий-участников, входящих в предпринимательскую сеть;

определение производственной мощности предприятий и сопоставление ее с потребностями других предприятий-участников;

определение пространственной конфигурации предприятий с целью наиболее оптимальной организации логистических потоков;

формирование упорядоченной системы коммуникационных, транспортных, управленческих и информационных связей в пределах технологических процессов предприятий предпринимательской сети;

формирование системы инфраструктурной поддержки производственной кооперации в рамках предпринимательской сети;

определение ключевых рынков сбыта готовой продукции и формирование внешних логистических потоков.

Решение этих задач должно быть поэтапным и соответствовать последовательности включения предприятий в предпринимательскую сеть. Параллельной задачей должна быть возможность сокращения затрат на реструктуризацию производственных процессов в ходе интеграции предприятий в предпринимательскую сеть. Конкретное количество этапов и набор используемых методов, моделей и подходов определяются в зависимости от конкретной ситуации, продолжительности подготовительного периода, специфических условий конкретных предприятий и рыночного окружения, а также уровня информационного и организационного обеспечения процессов интеграции.

Выводы. Таким образом, предложенный научно-методический подход позволяет решать следующие практические задачи: выбирать между созданием новой предпринимательской сети и присоединением к существующей; выбирать предпринимательскую сеть, к которой исследуемому предприятию наиболее целесообразно присоединиться; определять, какие предприятия целесообразно привлечь к участию в новой предпринимательской сети; определять влияние присоединения исследуемого предприятия к предпринимательской сети как на само исследуемое предприятие, так и на предпринимательскую сеть, к которой оно может присоединиться.

Список использованной литературы

1. Асаул А. Н. Методологические аспекты формирования и развития предпринимательских сетей / А. Н. Асаул, Е. Г. Скуматов, Г. Е. Локтева. – Санкт-Петербург : Гуманистика, 2004. – 256 с.; Asaul A. N. Metodologicheskie aspekty formirovaniya i razvitiya predprinimatelskikh setey / A. N. Asaul, Ye. G. Skumatov, G. Ye.

Lokteva. – Sankt-Peterburg : Gumanistika, 2004. – 256 s.

2. Бень Т. Г. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства / Т. Г. Бень, С. Б. Довбня // Фінанси України, 2002. – № 6. – С. 53-60; Ben T. H. Intehralna otsinka finansovoho stanu pidpryiemstva / T. H. Ben, S. B. Dovbnia // Finansy Ukrainy, 2002. – № 6. – S. 53-60

3. Войнаренко М. П. Кластери в інституційній економіці : моногр. / М. П. Войнаренко. – Хмельницький : ХНУ, Тріада-М, 2011. – 502 с. ; Voinarenko M. P. Klasteri v instytutitsiinii ekonomitsi : monohr. / M. P. Voinarenko. – Khmelnytskyi : KhNU, Triada-M, 2011. – 502 s.

4. Діагностика стану підприємства: теорія і практика : моногр. / за заг. ред. проф. А. Е Воронкової. – 2-ге вид. - Харків : ІНЖЕК, 2008. – 520 с. ; Diahnostyka stanu pidpryiemstva: teoriia i praktyka : monohr. / za zah. red. prof. A. E Voronkovoї. – 2-he vyd. - Harkiv : INZhEK, 2008. – 520 s.

5. Загорна Т. О. Економічна діагностика : навч. посіб. / Т. О. Загорна. – Київ : Центр учбової літератури, 2007. – 400 с.; Zahorna T. O. Ekonomichna diahnostyka : navch. posib. / T. O. Zahorna. – Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2007. – 400 s.

6. Кузьмін О. Є. Обґрунтування інструментарію полікритеріальної діагностики діяльності машинобудівних підприємств в умовах економічної кризи / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. - 2010. – Вип. 21. - С. 27-33; Kuzmin O. Ye. Obhruntuvannia instrumentariiu polikryterialnoi diahnostyky diialnosti mashynobudivnykh pidpryiemstv v umovakh ekonomichnoi kryzy / O. Ye. Kuzmin, O. H. Melnyk // Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky : zb. nauk. pr. - 2010. – Vyr. 21. - S. 27-33

7. Светуньков М. Г. Предпринимательские сети как экономическая категория: направления современных исследований [электронный ресурс] / М. Г. Светуньков // Теория и практика общественного развития. – 2011. – №1. – Режим доступа : http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/1/ekonomika/svetunkov.pdf; Svetunkov M. G. Predprinimatelskie seti kak ekonomicheskaya kategoriya: napravleniya sovremennykh issledovaniy [elektronnyy resurs] / M. G. Svetunkov // Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya. – 2011. – №1. – Rezhim dostupa : http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/1/ekonomika/svetunkov.pdf.

8. Система корпоративного управління: формування та оцінювання на засадах економічних індикаторів (на прикладі машинобудування) : моногр. / О. Є. Кузьмін, А. М. Дідик, О. Г. Мельник, О. В. Мукан; під ред. д.е.н. О. Є. Кузьміна. – Львів : Тріада плюс, 2008. – 369 с.; Systema korporatyvnoho upravlinnia: formuvannia ta otsiniuvannia na zasadakh ekonomichnykh indykatoriv (na prykladi mashynobuduvannia) : monohr. / O. Ye. Kuzmin, A. M. Didyk, O. H. Melnyk, O. V. Mukan; pid red. d.e.n. O. Ye. Kuzmina. – Lviv : Triada plus, 2008. – 369 s.

9. Старовойтов М. К. Особенности оценки производственного и финансового потенциала промышленных предприятий / М. К. Старовойтов, П. А. Фомин // Среднее профессиональное образование. – 2002. – № 11. – С. 39-49. Starovoitov M. K. Osobennosti otsenky proyzvodstvennogo y fynansovoho potentsyala promyshlennykh predpriyatiy / M. K. Starovoitov, P. A. Fomyn // Srednee professyonalnoe obrazovanye. – 2002. – № 11. – S. 39-49.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2015.

O. Khadzhyanova

ASSESS OF THE FEASIBILITY OF INVOLVING INDUSTRY IN BUSINESS NETWORKS

Existing conditions of work of industrial enterprises in Ukraine during the global financial crisis, reducing the availability of credit, reduction in demand from major consumers of products and services, reduce exports to traditional export markets require industrial development of mechanisms to respond adequately to the dynamic changes in the environment. In this context, there is a need to improve not only the economic processes in industrial plants themselves, but also to improve the mechanisms of interaction with counterparts and to intensify cooperation with its partners in the value chain. One of the most appropriate ways of increasing the efficiency of enterprises and to respond to the threats posed by the economic crisis in modern conditions is the choice of strategy of participation in enterprise networks. Through participation in enterprise networks for the enterprise will open new opportunities to strengthen the competitive position and increase the customer value of products and services.

In the article the stages of assessing the feasibility of the enterprise's existing business network or creating a new network, including a comprehensive diagnosis of the state enterprises, the assessment of the market environment, the assessment of the attractiveness of participation in existing business networks and it is comparing with the attraction of creating a new business network, as well as a result the choice of enterprise network affiliation or selection for inclusion in the enterprise network. A relevant scientific and methodical approach, based on using a set of criteria, was suggested. It takes into account the impact of the enterprise's network, on the company itself, and on the network as a whole, and allows to improve the objectivity of the decision to accede to one of the existing enterprise networks or creating new. The main criteria of expediency favor is positive dynamics of indicators such as the average share of domestic sales and domestic procurement network; total sales volume of products and services both inside and outside the network; equal usefulness implementation within the network; economic impact, taking into account all the factors and the financial result from the production of products and services. The proposed approach allows to solve the following practical tasks: to choose between creating a new business network and joining the existing; to choose a business network which is the most expedient for an enterprise to join; to determine which companies are advisable to bring in new business network; to determine the impact of joining the investigated enterprise to enterprise network itself as the test company, and the business network to which it can accede.

Key words: *industrial enterprises, business network, criteria of expediency, economic efficiency.*

О.В.Хаджинова

ОЦІНКА ДОЦІЛЬНОСТІ УЧАСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ МЕРЕЖІ

У статті запропоновано науково-методичний підхід до оцінки доцільності участі промислового підприємства у підприємницькій мережі, заснований на використанні комплексу критеріїв, який враховує вплив участі підприємства в мережі, як на саме підприємство, так і на мережу в цілому. Така оцінка дозволяє підвищити об'єктивність прийняття рішень щодо приєднання до однієї з існуючих підприємницьких мереж або створення нової.

Ключові слова: промислові підприємства, підприємницька мережу, критерії доцільності, економічна ефективність.

НАЦІОНАЛЬНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 323.174:314.7(477)(045)

Х.С. Мітюшкіна

ВДОСКОНАЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті розглянуто переваги та недоліки існуючої міграційної політики України. Доведено необхідність її вдосконалення та запропоновано відповідний механізм з урахуванням необхідності активізації міжрегіональної співпраці.

Виявлено, що недоліки нормативно-правового забезпечення регулювання міграції в Україні призводять до певних труднощів в управлінні, що виражається в негативному впливі міграційних процесів на соціально-економічну ситуацію в країні. Найбільшими перешкодами на шляху розвитку міжрегіонального співробітництва є недостатня активність регіонів у здійсненні регіональної міграційної політики, зокрема тих, які мають статус прикордонних територій і виступають учасниками проектів транскордонного співробітництва, беруть участь у переговорах за спрощеним режимом перетину кордону шляхом підписання угод; практична відсутність багатосторонніх угод про співробітництво в реалізації міграційної політики, в тому числі з такими привабливими для українських мігрантів країнами, як Італія, Іспанія, Франція, Німеччина, Австрія та ін.

Доведено необхідність розробки ефективного механізму реалізації міграційної політики, з урахуванням досвіду більш розвинених країн, територіальних проблем що склалися в Україні, її прагнення інтегруватися у світовий простір та розвивати міжрегіональне співробітництво. Даний механізм покликаний забезпечити проведення комплексної і послідовної реалізації міграційної політики України, і включає поряд із загальними елементами (фактори впливу, нормативно-правовою базою) домінанти регулювання міграції трудових ресурсів в умовах глобалізації.

Виявлено, що традиційні підходи до регулювання трудової міграції не відповідають новим реаліям і вимагають модернізації на основі ряду нових принципів, серед яких: принцип гнучкості; принцип партнерства; принцип компенсації; принцип навчання; принцип терміновості; принцип глобальності; принцип адекватності.

Суттєве підвищення якості міграційної політики може бути досягнуто за рахунок поглиблення співпраці з розвинутими країнами, інтеграційними угрупованнями (головним чином ЄС) і спеціалізованими організаціями. Сферами співпраці, крім обміну інформацією, повинні стати: розробка міграційного законодавства і процедур реєстрації мігрантів, уніфікація документів реєстрації мігрантів, виявлення та ліквідація каналів нелегальної міграції.

Ключові слова: трудові ресурси, міжнародний ринок праці, міграція трудових ресурсів, еміграція, імміграція, зайнятість населення, безробіття, міжнародні міграційні процеси, міграційна політика.

Актуальність проблеми. Міжрегіональне співробітництво сьогодні є одним з найбільш значущих елементів механізму реалізації регіональної економічної політики країни. Завдяки йому можливим є вирішення внутрішніх проблем територій, серед яких ключове значення має підвищення рівня зайнятості та створення нових робочих місць.

Проте необхідно зауважити, що все частіше проблеми зайнятості вирішуються за рахунок міграційних процесів.

Сьогодні міграція стала одним з головних чинників соціального перетворення і розвитку в усіх регіонах світу. Міграційні рухи є так званим індикатором реакції населення на зміни в економічному, політичному, соціальному житті будь-якого суспільства: розмір, напрямки та масштаби таких процесів певною мірою свідчать про стабільність, або навпаки, нестабільність суспільного розвитку в країні. Саме тому формування ефективної міграційної політики є одним з найбільш важливих завдань держави, й відповідно, обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемам міграції, зокрема міграційної політики присвячено роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких В.І. Переведенцева, І.М. Занданова, Л.Л. Рибаківський, Ж.А. Зайончковська, І.С. Матліна, А.В. Топіліна, С.П. Калініна, О.М. Кушнірчук-Ставнича, П. Кшиштоф, У.Я. Садова, Л.Л. Рибаківський та ін., проте деякі аспекти потребують подальших розробок.

Метою статті є розробка ефективного механізму реалізації міграційної політики, з урахуванням досвіду більш розвинених країн, існуючих територіальних проблем України та її прагнення інтегруватися у світовий простір.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як показує міграційна криза, з якою, останнім часом, зіштовхнулися країни Європи, одним з нових напрямків міграційної політики держав-донорів робочої сили повинна стати політика збільшення векторів міжнародної міграції для зниження напруги на міжнародному ринку праці. Аналогічна процедура в Україні допоможе збалансувати рівень попиту та пропозиції робочої сили.

Розширення географії міжрегіональних переміщень можливо здійснити за умови створення нових робочих місць, підтримки та розвитку нових галузей економіки й тих, що прийшли в занепад, вдосконаленні інвестиційної політики і політики регіонального розвитку. Не менш важливим в регулюванні цього питання є підвищення привабливості роботи в районах і невеликих містах, підтримка розвитку сільської місцевості. Розширення географії трудової міграції знімає напругу на світовому і національному ринку праці, сприяє рівномірному розподілу робочої сили в геопросторовому відношенні.

Україна прагне брати активну участь у світових суспільно-економічних процесах, інтегруватися в економічний простір, розвивати міжрегіональне співробітництво. Таке прагнення вимагає нових підходів до використання людського, економічного та природного потенціалу регіонів, сприятиме досягненню більш високого рівня життя населення та економіки. Міграційні процеси як такі, що впливають на зміну багатьох соціально-економічних показників, потребують особливої уваги. Постанова Кабінету Міністрів від 2006 року (№ 1 001) про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, містила певні відомості про трудову міграцію, однак не пропонувала конкретних стратегічних заходів, які дозволили б підвищити певні демографічні та економічні показники і безпосередньо вплинули б на стан трудової міграції в країні.

Питаннями трудової міграції в контексті регіонального розвитку активно займаються уряди країн з розвинутою економікою, багато з яких розглядають міграцію як невід'ємну частину стратегії регіонального розвитку. В Україні трудова міграція в контексті програми регіонального розвитку почала розглядатися недавно [1, с.22].

Характерною рисою сучасних програмних документів є посилення уваги до імміграційної політики України і проблем, що стосуються даного питання. Кабінетом Міністрів України прийнято постанову «Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо її ефективності», яка спрямована на комплексну і

послідовну реалізацію міграційної політики держави [2]. Проте основна увага в цій постанові приділена питанням імміграції, проблемам біженців і використання іноземної робочої сили в Україні. Відповідно, дієвих заходів для вирішення проблем відтоку робочої сили за межі країни не передбачено.

У зв'язку з цим виникає необхідність розробки ефективного механізму реалізації міграційної політики, з урахуванням досвіду більш розвинених країн, територіальних проблем що склалася в Україні, її прагнення інтегруватися у світовий простір та розвивати міжрегіональне співробітництво (рис. 1).

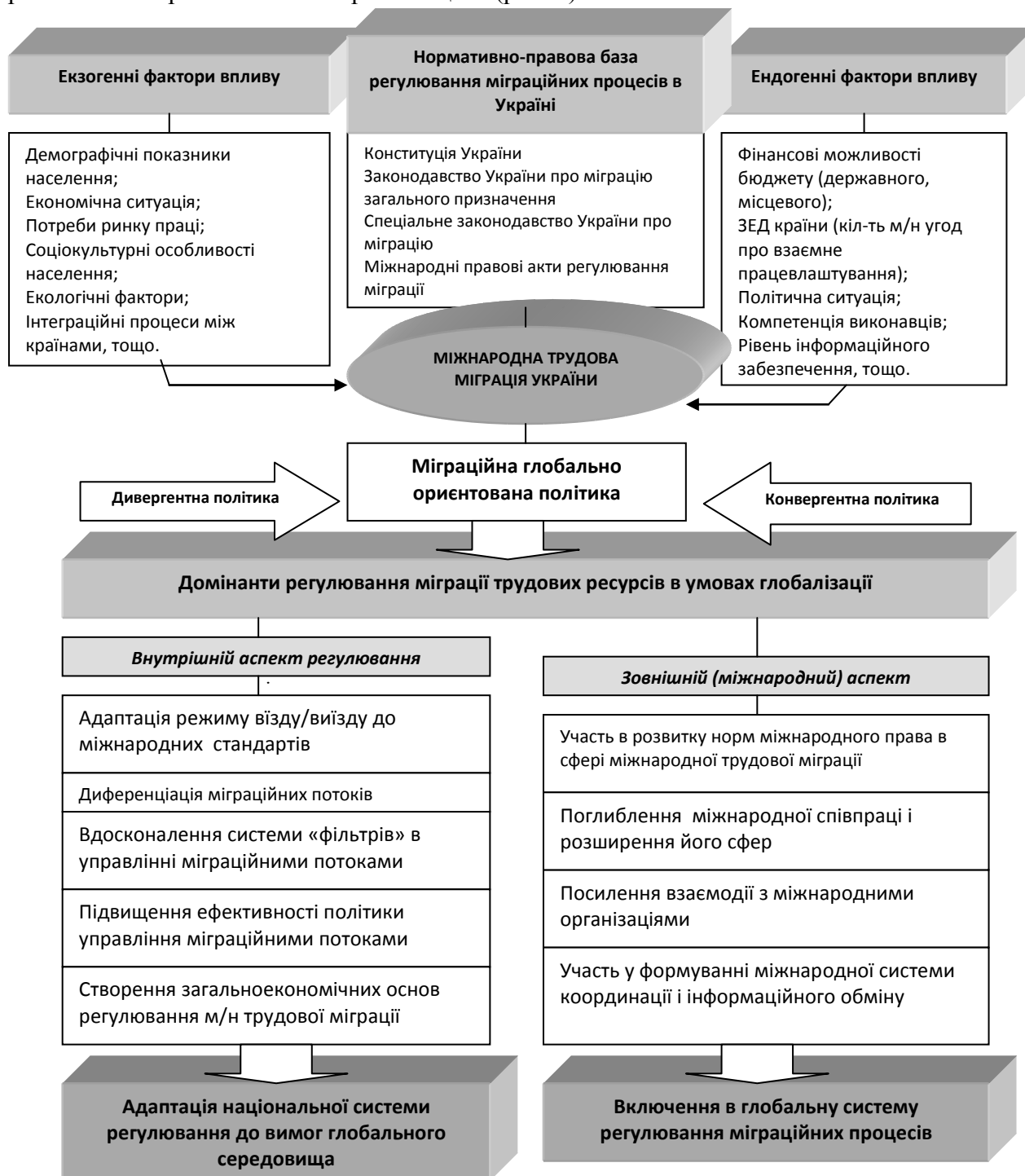

Рис. 1. Механізм вдосконалення міграційної політики України в умовах посилення міжрегіонального співробітництва

Даний механізм покликаний забезпечити проведення комплексної і послідовної реалізації міграційної політики України, і включає поряд із загальними елементами (фактори впливу, нормативно-правовою базою) доміанти регулювання міграції трудових ресурсів в умовах глобалізації.

З метою зменшення еміграції робочої сили з України (особливо нелегальної) необхідно здійснення системи заходів, яка на думку фахівців, повинна мати чіткі внутрішні і зовнішні напрямки. До числа перших, належать заходи макроекономічної стабілізації та оздоровлення економіки: створення робочих місць, розширення іноземного інвестування тощо. Зовнішні заходи мають забезпечити цивілізовані форми виїзду працівників за кордон та можливість їх вільного повернення з-за кордону, ввезення валюти, а також гарантії нашим співвітчизникам захисту їхніх трудових прав за кордоном.

Серед багатьох недоліків нормативно-правової бази регулювання міграційних процесів в Україні, найбільш значущими для розвитку міжрегіонального співробітництва є такі [3]:

- недостатня активність регіонів у здійсненні регіональної міграційної політики, зокрема тих, які мають статус прикордонних територій і виступають учасниками проектів транскордонного співробітництва, беруть участь у переговорах за спрощеним режимом перетину кордону шляхом підписання угод про так званому малому (прикордонному) руху.
- практична відсутність багатосторонніх угод про співробітництво в реалізації міграційної політики, в тому числі з такими привабливими для українських мігрантів країнами, як Італія, Іспанія, Франція, Німеччина, Австрія та ін.

Отже, недоліки нормативно-правового забезпечення регулювання міграції в Україні призводять до певних труднощів в управлінні, що виражається в негативному впливі міграційних процесів на соціально-економічну ситуацію в цілому. Багатогранність прояви наслідків міграції вимагає комплексних заходів на регіональному, загальнодержавному, транскордонному та міжнародному рівнях, які повинні чітко регламентуватися відповідними нормативно-правовими документами.

Декларативний характер більшості програм у сфері реалізації міграційної політики, затяжний процес прийняття проектів законів, інші недоліки нормативно-правового забезпечення регулювання міграції в Україні поглиблюють деструктивні процеси в суспільстві і можуть призвести до подальшого відтоку висококваліфікованих кадрів з України та притоку на їх місце менш кваліфікованої робочої сили з інших країн.

Зважаючи на це основними напрямками вдосконалення правових основ регулювання міжнародної міграції мають стати:

- впровадження міжнародних стандартів у сфері юридичного оформлення міграційного руху шляхом імплементації норм міжнародного права і виконання домовленостей з іншими країнами та міжнародними організаціями;
- гармонізація законодавства України та країн-партнерів, у тому числі об'єднаних в рамках інтеграційних груп. У цьому напрямку пріоритетною повинна бути гармонізація законодавства України та ЄС, визначення принципів уніфікації міграційного законодавства з країнами Організації Чорноморського економічного співробітництва, ГУАМ;
- консолідація і ендегенний розвиток законодавства передбачає узагальнення нормативно-правових актів (адаптуючи їх до норм європейського і міжнародного права), що регулюють міграцію, та їх удосконалення на основі власних інституційних нововведень, розроблених на основі врахування національного досвіду і проблем України.

Міграційні процеси в умовах глобалізації та інтеграції України у світовий простір відображають ступінь розвитку та відкритості суспільства. Ефективність міграційної політики залежить від того, наскільки гармонійно будуть задіяні всі важелі впливу на господарський комплекс і суспільство.

Ключовим моментом у реалізації представленого механізму є знаходження оптимального співвідношення (балансу) конвергентного і дивергентного шляхів побудови системи регулювання міграційними потоками [4]. Перевага конвергентного підходу в тому, що він дозволяє, по-перше, використовувати заздалегідь апробовані методи, у застосуванні яких є практичний досвід та оцінка можливих результатів, і, по-друге, забезпечити узгодженість (відповідність методів) з міграційною політикою інших держав, розширює можливості для партнерства. Завдяки цьому можна економити ресурси і підвищити результативність заходів регулювання.

В Україні конвергентний шлях може використовуватися для формування практично всіх складових міграційної політики, які, однак, вимагають істотних адаптаційних змін. Тому, створюючи в процесі конвергенції загальні орієнтири регулювання на рівні окремих складових системи доцільно використовувати потенціал дивергентної моделі (механізму управління). За рахунок цього можуть впроваджуватися додаткові напрямки і використовуватися інші методи регулювання, що відповідають особливостям міграційних процесів в Україні.

Використання дивергентного шляху в цілому не повинно перешкоджати процесу конвергенції, а тільки доповнювати його новими елементами. Перевагу тій чи іншій моделі необхідно визначати за кожною складовою міграційної політики. Сферами використання конвергентної моделі в управлінні міграційними процесами повинні стати [4]:

- 1) вдосконалення законодавчо-правового забезпечення міграційної політики (в частині дотримання норм міжнародного права);
- 2) створення механізмів міжнародного партнерства;
- 3) формування систем моніторингу міжнародної міграції, інформаційного забезпечення міграційної політики, статистичного обліку параметрів і наслідків міжнародної міграції;
- 4) розробка підходів у боротьбі з нелегальною міграцією, створення систем прикордонного контролю, регулювання транзитної міграції;
- 5) створення (реформування) і визначення прерогатив органів влади, які повинні взаємодіяти з міжнародними структурами, та ін.

Сферами використання конвергентної моделі в управлінні міграційними процесами для умов України є: комбінування напрямків і методів міграційної політики; визначення змісту економічних реформ, що впливають на параметри міграційних потоків; формування систем фільтрації і стимулювання міграційних потоків; підготовка програм з розвитку демографічного потенціалу і трудових ресурсів; створення умов для використання міграційного капіталу і повернення мігрантів; визначення умов отримання громадянства та ін.

Оптимальна комбінація конвергентного і дивергентного механізмів управління повинна забезпечувати якомога більш повне використання їх переваг і компенсувати недоліки. Традиційні підходи до регулювання трудової міграції часто не відповідають новим реаліям і вимагають модернізації на основі ряду нових принципів [4]:

- принцип гнучкості - передбачає підвищення здатності переорієнтувати міграційну політику на вирішення нового спектру завдань в контексті її адаптації до умов глобалізації та вимог міжнародного середовища. Цей принцип є основою для здійснення селекції мігрантів та вдосконалення інструментарію

міграційної політики при зміні її пріоритетів. Принцип гнучкості є основоположним і універсальним для всіх складових міграційної політики;

- принцип партнерства - припускає активізацію всіх форм партнерства і співробітництва з іншими країнами, інтеграційними групами і спеціалізованими міжнародними організаціями з метою економії ресурсів та підвищення ефективності міграційної політики. Принцип носить вибіркового характер і застосовується у разі відповідності конкретних проектів і формату партнерства національним інтересам і можливостям;
- принцип компенсації - передбачає введення вимог, за якими міграційна політика повинна бути спрямована на усунення (мінімізацію) зовнішніх негативних впливів, які деструктивно впливають на національну економіку та розвиток її секторів, а також компенсацію негативних наслідків економічної політики, які проявляються у сфері зовнішньої трудової міграції ;
- принцип навчання - передбачає орієнтацію на вивчення і використання передового світового досвіду у сфері регулювання зовнішньої трудової міграції, а також підготовку, поширення і використання знань про тенденції розвитку світового ринку праці, зміни глобальної та національних систем міграційних зв'язків, а також нововведення в міграційній політиці різних країн і діяльності міжнародних організацій;
- принцип терміновості - припускає (у контексті забезпечення гнучкості) підвищення швидкості реакції системи регулювання міграції на екзогенні (глобальний простір) і ендогенні (національний простір) зміни, в тому числі за рахунок кращої адаптації міграційної політики до нових умов. Вона досягається на основі використання гнучких механізмів прийняття рішень та прогнозування сценаріїв розвитку глобальної системи міграційних зв'язків;
- принцип глобальності - передбачає врахування дисипації та диверсифікації міграційних потоків в глобальному просторі, узагальнений аналіз змін у всіх регіонах світу з підготовкою глобальної карти міграції, обліку узгодженості тенденцій в різних географічних напрямках розвитку глобальної системи міграційних зв'язків;
- принцип адекватності - передбачає забезпечення відповідності програм та інструментарію у сфері регулювання зовнішньої міграції, масштабам проблем і завдань, що вирішуються міграційною політикою, для досягнення поставлених цілей.

Ці принципи потрібно закласти в стратегію регулювання зовнішньої трудової міграції при загальній орієнтації на забезпечення прогресивного розвитку міграційної політики. Система регулювання повинна не тільки відповідати сучасним стандартам і розвиватися на основі відтворення досягнень світового досвіду, але й бути налаштована на генерацію нововведень, розроблених на основі національного досвіду (це стосується інституційних, процедурних, технічних та інших інновацій).

Про необхідність вдосконалення міграційної політики України свідчать і прогнозні дані про збільшення міграційного потоку, що були отримані в ході дослідження. Прогнозні дані кількості емігрантів, отримані на основі використання трендових моделей і лінійних параметричних методів, підтверджують зростаючу тенденцію. Прогнозується збільшення кількості українського населення, що емігрує в 2015 - до 36 517 осіб або на 28,9%, в 2016 - до 46 607 осіб або на 27,6 %, і в 2017 - 58600 осіб або на 25,7%, в 2018 - на 72 496 осіб або на 23,7%. В середньому щорічно в прогнозованому періоді очікується збільшення числа емігрантів з України на 26,7%. Це цілком пояснюється сформованою економічною та політичною ситуацією в країні.

Результати прогнозування кількості іммігрантів в Україну були отримані на основі однієї з авторегресійних моделей (модель Олімп). Отримані прогнозні оцінки свідчать, що у відповідність з базовим сценарієм в 2015 році можна очікувати зменшення кількості іммігрантів в Україну до 39876 чол., що на 22,69% менше порівняно з 2014 р, в 2016 р. - до 32290 чол. або на 19,1%. В 2017 р очікується збільшення числа іммігрантів до 33934 чол. або на 5,1%, в 2018 р. - до 40345 чол. або на 18,9%. В цілому період 2015-2018 рр. характеризується середнім прогнозованим щорічним зниженням числа іммігрантів в Україну на 5,7%.

Для забезпечення нормальних умов протікання міграційних процесів, необхідно, як вже зазначалося раніше, вдосконалення законодавства, яке потребує активізації взаємодії з міжнародними організаціями. У процесі вдосконалення правового регулювання міграції особлива увага повинна приділятися захисту прав та інтересів трудових мігрантів в Україні та за кордоном (особливо економічних прав). Обмежувальні норми (для іммігрантів) не повинні створювати дискримінації за національними і етнічними ознаками та погіршувати умови життєдіяльності мігрантів. Важливо забезпечити стабільність міграційного законодавства та громадське обговорення проектів його змін.

Для захисту прав трудових мігрантів за кордоном України потрібно ініціювати проекти міждержавної координації, зокрема в рамках співпраці з ЄС. Для цього доцільно: 1) використовувати досвід і потенціал візових центрів ЄС в третіх країнах, а також можливості європейської політики сусідства; 2) приєднуватися до тематичних програм ЄС з розвитку співробітництва у сфері міжнародної міграції; 3) брати участь у місії ЄС у сфері допомоги на кордонах і боротьби з нелегальною міграцією; 4) ініціювати програми у сфері боротьби з новими видами нелегальної міграції.

Аналіз діяльності міжнародних організацій у сфері міграції населення (насамперед ООН та Міжнародної організації з міграції) дозволив встановити постійну тенденцію до лібералізації легальної міграції поряд з посиленням боротьби з її нелегальними формами. Це повинно знайти відображення в законодавчо-правовому регулюванні міграції в Україні.

Актуальним завданням для України є прийняття єдиного міграційного кодексу. Цей документ повинен стати основою для стратегічного управління міграційними потоками в умовах глобалізації на основі цілісного підходу до законодавчо-правового регулювання.

Виходячи з об'єктивності глобалізаційних процесів та необхідності активізації міжрегіональної співпраці можна виділити головні і обов'язкові напрямки регулювання зовнішніх трудових міграційних потоків, а саме:

- оптимізація параметрів міграційних потоків (еміграції та імміграції) за кількісними параметрами, країнами, категоріями мігрантів;
- селекція мігрантів відповідно до потреб національної економіки у трудових ресурсах і завдань її розвитку;
- адаптація мігрантів в національному середовищі та їх гармонійна інтеграція в суспільство;
- боротьба з нелегальною міграцією у всіх формах;
- контроль над імміграцією і еміграцією, а саме підвищення якості прикордонного та внутрішнього міграційного контролю, а також контролю за діяльністю мігрантів (трудовах і підприємців);
- оптимізація фінансових і матеріальних потоків, супроводжуваних трудовою міграцією. Це стосується насамперед емігрантів, коли лібералізація таких потоків служить додатковим чинником залучення міграційного капіталу, легалізації каналів його надходження;

• управління факторами міжнародної міграції передбачає вплив на причини міграції для впорядкування міграційних процесів та коригування системи міграційних зв'язків.

Отже, з точки зору України суттєве підвищення якості міграційної політики може бути досягнуто за рахунок поглиблення співпраці з розвинутими країнами, інтеграційними угрупованнями (головним чином ЄС) і спеціалізованими організаціями. Сферами співпраці, крім обміну інформацією, повинні стати: розробка міграційного законодавства і процедур реєстрації мігрантів, уніфікація документів реєстрації мігрантів, виявлення та ліквідація каналів нелегальної міграції та ін.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити деякі висновки. Міграційна політика України повинна ґрунтуватися на міждержавних угодах з країнами-реципієнтами робочої сили. Такі угоди, крім правової і соціальної захищеності українців за кордоном, повинні передбачати планомірний, цілеспрямований відбір наших громадян, їх професійну підготовку та перепідготовку на місці, до виїзду за кордон, передбачати умови проживання та компенсацію за підготовку кадрів нашою державою (витрати на виховання, освіту, оздоровлення та ін.). Важливою функцією української дипломатії має стати захист інтересів громадян України за кордоном, незалежно від того, в якій країні вони знаходяться.

Заходи державного втручання в міграційні процеси трудових ресурсів мають передбачати: надання пільг мігрантам, які вкладають валютні заощадження в розвиток малого бізнесу; введення митних пільг для трудових мігрантів на ввезення інвестиційних товарів; географічну і професійну диверсифікацію міграційних потоків робочої сили за допомогою створення агентств з працевлаштування українських громадян за кордоном; регулювання оплати за посередницькі послуги агентств з працевлаштування; забезпечення потенційних емігрантів необхідною інформацією шляхом надання консалтингових послуг; вдосконалення фінансових важелів за допомогою Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Таким чином, інтеграція України у світовий ринок праці передбачає всебічне врахування тенденцій розвитку сучасної міжнародної трудової міграції, її форм і особливостей, механізму її державного регулювання.

Список використаної літератури

1. Кушнірчук-Ставніча О. М. Економічні та соціальні важелі протидії відпливу працездатного населення за кордон / О. М. Кушнірчук-Ставніча // Ефективна економіка. – 2010. – №4. – С.20-25 ; Kushnirchuk-Stavnycha O. M. Ekonomichni ta sotsialni vazheli protydii vidplyvu pratsezdatnoho naselennia za kordon / O. M. Kushnirchuk-Stavnycha // Efektyvna ekonomika. – 2010. – №4. – S.20-25

2. Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо підвищення її ефективності [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 20.07.2007 г., №657/2007. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>; Pro napriamy derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy ta nevidkladni zakhody shchodo pidvyshchennia yii efektyvnosti [Elektronnyi resurs] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 20.07.2007 h., №657/2007. – Rezhym dostupu : <http://zakon.rada.gov.ua/>

3. Садова У. Я. Проблеми нормативно-правового забезпечення регулювання міграційних процесів в Україні / У. Я. Садова, М. М. Біль // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 323–330 ; Sadova U. Ya. Problemy normatyvno-pravovoho zabezpechennia rehuliuвання mihratsiinykh protsesiv v Ukraini / U. Ya. Sadova, M. M. Bil // Forum prava. – 2010. – № 1. – S. 323–330.

4. Кшитштоф П. Характеристика концепції міграційної політики України та напрями її розвитку / П. Кшитштоф // Наукові праці МАУП. Серія : Політичні науки. Юридичні науки. - 2013. - Вип. 2. - С. 66-71. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npmaupp_2013_2_12.pdf ; Kshytstov P. Kharakterystyka kontseptsii mihratsiinoi polityky Ukrainy ta napriamy yii rozvytku / P. Kshytstov // Naukovi pratsi MAUP. Serii : Politychni nauky. Yurydychni nauky. - 2013. - Vyp. 2. - S. 66-71. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npmaupp_2013_2_12.pdf.

5. Калініна С. П. Регулювання ринку праці України в контексті європейського вектору економічної інтеграції / С. П. Калініна, Г. В. Серєда // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. тр. – Донецк : ДонНУ, 2010. - С. 741-745 ; Kalinina S. P. Rehuliuвання rynku pratsi Ukrainy v konteksti yevropeiskoho vektoru ekonomichnoi intehratsii / S. P. Kalinina, H. V. Sereda // Problemy razvitiya vneshneekonomicheskikh svyazey i privlecheniya inostrannykh investitsiy: regionalnyy aspekt : sb. nauch. tr. – Donetsk : DonNU, 2010. - S. 741-745

6. Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України / С. О. Біла, І. Г. Бабець, І. В. Валюшко, Я. А. Жаліло та ін.; за ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2011. – 32 с. ; Mizhrehionalne spivrobitnytstvo u systemi novoi rehionalnoi polityky Ukrainy / S. O. Bila, I. H. Babets, I. V. Valiushko, Ya. A. Zhalilo ta in.; za red. Ya. A. Zhalila. – Kyiv : NISD, 2011. – 32 s.

7. Human Development Report 2012 – HDI rankings [Electronic resource] // Statistics of the Human Development Report. – 2013. – Mode of access : <http://hdr.undp.org/en/statistics/>.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2015.

H . Mityushkina

IMPROVEMENT OF MIGRATION POLICY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF STRENGTHENING OF INTERREGIONAL COOPERATION

The article discusses the advantages and disadvantages of Ukraine's migration policy. Have proved the necessity to improve it and suggested an appropriate mechanism in view of the need to intensify inter-regional cooperation.

It was found that the disadvantages of regulatory support migration management in Ukraine lead to certain difficulties in management, that resulting in a negative impact of migration processes on the socio-economic situation in the country. The biggest obstacles to the development of inter-regional cooperation is the lack of activity of the regions in the implementation of regional migration policy including those which have the status of the border area and participates in cross-border cooperation projects, participate in negotiations for simplified border crossing regime by signing agreements; the virtual absence of multilateral agreements on cooperation in the implementation of migration policy, including so attractive countries for Ukrainian migration countries like Italy, Spain, France, Germany, Austria and others.

Proved the necessity to develop an effective mechanism for the implementation of migration policy, in view of experience of more developed countries, territorial problems the existing in Ukraine and its desire to integrate into the global community and to develop interregional cooperation. This mechanism is designed to ensure that a comprehensive and consistent implementation of the migration policy of Ukraine and includes in addition to the common elements (factors of influence, the legal framework) dominant regulation of labor migration in the conditions of globalization.

It was found that the traditional approach to labor migration does not correspond to the new realities and the need of modernization based on a series of new principles, among which are: the principle of flexibility, the principle of partnership; the principle of compensation;

the principle of learning; the principle of urgency; the principle of globality; the principle of adequacy.

A significant increase of the quality of migration policies can be achieved by strengthening cooperation with developed countries, integration groups (mainly EU) and specialized organizations. Areas of cooperation, besides the exchange of information, should be: the development of migration legislation and procedures for the registration of migrants, unification documents of registration of migrants, identification and elimination of the channels illegal migration.

Key words: *labor resources, international labor market, labor migration, emigration, immigration, employment, unemployment, international migration process, migration policy.*

УДК 338.001.36

С. Ю. Пахомов

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано сучасний стан міжнародної конкурентоспроможності України та проблеми її формування. Охарактеризовано інноваційний чинник формування міжнародної конкурентоспроможності та проблеми його розвитку в Україні. Визначено основні причини, що стримують інноваційний розвиток вітчизняної економіки. Окреслено необхідні передумови для динамічного переходу національної економіки України до якісно вищого рівня міжнародної конкурентоспроможності.

Ключові слова: *інноваційний розвиток, соціально-економічна трансформація, глобальна конкурентоспроможність, економіка знань.*

Постановка проблеми. В сучасному світі, як відомо, доля країни визначається не за кількісними параметрами економіки, а за якісними показниками економічного і соціального розвитку. При цьому все більше значення мають показники загальної конкурентоспроможності країни, її інноваційних і технологічних потенціалів, здатність вирішувати глобальні і регіональні проблеми, забезпечувати високий рівень і якість життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей формування міжнародної конкурентоспроможності національної економіки України та економік інших країн світу присвячено низку публікацій вітчизняних вчених-економістів, зокрема Я.А.Жаліла [1], О.М.Бородіна [2], В.В.Дергачової [3], О.Б.Чернеги [4], А.О.Ходжаян [5] та ін. Роботи зазначених науковців становлять значну базу даного дослідження, однак особливості сучасних викликів інноваційному розвитку економіки України обумовлюють необхідність здійснення подальших розвідок у даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зрушення, що відбулись під впливом посилення процесів глобалізації світової економіки, викликали радикальні зміни в міжнародних економічних відносинах. Це стосується фінансів, інвестицій, інновацій, торгівлі і т.д. Якщо розглянути, наприклад, найбільш консервативний компонент – міжнародну торгівлю, то ці зміни є вельми показними в силу того, що вони перед усім – структурні. Так, за другу половину минулого сторіччя доля сільськогосподарських товарів і продуктів, міжнародної сировини і пального зменшилось в 2,4 і 3,3 рази, а доля готових виробів, відповідно, зросла вдвічі. В результаті в 2000 р. в світовому експорті доля продукції обробної промисловості зросла на 75%, а видобувної

промисловості і сільського господарства знизилась до 13% і 9% [1, с. 62]. Зрозуміло, що такого роду структурні трансформації стимулювалися не тільки підвищеною продуктивністю галузей, що виробляють кінцеву продукцію, але і зростаючим домінуванням вигід, що одержуються від високотехнологічних змін. Приведемо ілюстрацію: якщо продаж 1 кг нафти дає прибуток приблизно 20 центів, то 1 кг побутової техніки – 50 дол. США; 1 кг авіаційної техніки - \$ 1000, а 1 кг електронної та інформаційної техніки – \$ 5000 Ще більш переконливим, внаслідок співставлення вартісних результатів з їх же відповідними витратами, є відомості по те, що при звичайній рентабельності традиційних галузей, яка дорівнює 12-15%, по автобудуванню продуктивність досягає 80-100% [6, с. 1079]. Так що саме високотехнологічне виробництво в якості джерела прибутковості виявляється все більш домінуючим.

Зрозуміло, ця обставина, тобто, збільшення розриву в прибутковості традиційних і інноваційних сегментів економіки негативно відображається на країнах, де немає критичної маси високотехнологічних інновацій. Їх відставання стає хронічним. Причому небезпека полягає не тільки в недостатній дохідності, а і в зосередженні країни на сировинних, напівфабрикатних, взагалі на традиційних видах продукції. В цьому випадку вузькість, традиційність і нееластичність асортименту обертається підвищеною залежністю від кон'юнктури, порушеннями балансу між пропозицією і попитом, який раптово може стати вузьким. Звернемося до прикладу, що стосується України. Відомо, що успіхи і експортні доходи в галузі металургії зростали в тому числі за рахунок величезного попиту Китаю. Однак, вже зараз, коли Китай прискорено нарощує потужності металургії, її щорічний приріст переважає річне виробництво України. Так що у нас, при відсутності в економіці високотехнологічної складової, постійно постає загроза втрати відповідних ринків. І нарешті, країна, що сконцентрована на сировині і традиційних напрямках, приречена на односторонній розвиток, на низьке використання інтелекту нації, а значить і на загальну нерозвиненість і хронічне відставання [7, с.108].

Сучасна глобальна криза зумовлює новий підхід до проблеми економічного розвитку України, перегляд характеру оцінювання тенденцій суспільного розвитку та ролі й функції держави в необхідній соціально-економічній трансформації, оскільки рівень міжнародної конкурентоспроможності України за своїми показниками демонструє її збільшуване відставання в рейтингах Всесвітнього економічного форуму (табл. 1).

Таблиця 1

Глобальна конкурентоспроможність України, 2011-2014 рр.

Показники	Роки			
	2011	2012	2013	2014
Загальний показник глобальної конкурентоспроможності України	73	72	82	89
<i>Субіндекси:</i>				
1. Державні й громадські інститути	115	115	120	134
2. Інфраструктура	77	79	78	68
3. Макроекономіка	82	91	106	132
4. Охорона здоров'я і шкільна освіта	74	60	68	66
5. Вища освіта і фахова підготовка	53	43	46	46
6. Ефективність ринків	101	103	109	129
7. Ефективність ринку праці	65	54	49	54
8. Ефективність фінансового ринку	85	85	106	119

9. Технологічна готовність	93	65	80	83
10. Масштаб ринку	26	31	29	38
11. Розвиненість бізнес-процесів	81	80	91	100
12. Інновації	65	52	62	63

Джерело: складено на основі [8]

Крім того, серед усіх субіндексів Україна посідає найнижчі місця за державними і громадськими інститутами, де її найближчими сусідами є такі держави, як Буркіна-Фасо, Чад, Венесуела, Кот-д'Івуар. Виникає, однак, питання – чи можливо в досяжний термін подолати розрив, що відділяє Україну від розвинутих країн. Факти, що відносяться до недавнього минулого, дають надію в цьому аспекті. Справа йде про вчорашній високотехнологічний стан України і, відповідно, можливості його реанімації за певних обставин.

Україна ж, на відміну від більшості периферійних країн, знаходиться в двоякому стані. З одного боку, її ситуація все більше ускладнюється і труднощі щодо можливості підтягування до авангарду збільшуються. З іншого боку, внаслідок наслідування інтелектуального та науково-технічного минулого, перед нею є великі можливості в досягненні успіху.

За експертними оцінками, рівень дотримання правових норм у врегулюванні суперечок, ступінь виконання урядових інструкцій та захист інтересів міноритарних акціонерів відповідає 138-му місцю (табл. 2).

Таблиця 2

**Основні складники субіндексів державних та суспільних інститутів,
2013-2014 рр.**

Показники	Роки	
	2013	2014
1. Права власності	123	135
2. Захист інтелектуальної власності	114	113
3. Необґрунтованість державних витрат	98	129
4. Довіра суспільства до політиків	101	122
5. Корупція, хабарі	–	127
6. Незалежність судової влади	119	134
7. Фаворитизм у прийнятті рішень держслужбовцями	96	127
8. Нецільове використання державних коштів	97	131
9. Тягар державного регулювання	91	125
10. Рівень дотримання правових норм у врегулюванні суперечок	–	138
11. Ступінь виконання урядових інструкцій	–	138
12. Прозорість прийняття політичних рішень	114	114
13. Втрати бізнесу від терористичних актів	67	58
14. Втрати бізнесу від злочинності та насильницьких дій	61	65
15. Організована злочинність	98	116
16. Надійність роботи правоохоронних органів	106	122
17. Рівень відповідальності фірм	118	130
18. Рівень стандартів аудиту та звітності	113	128
19. Ефективність корпоративного управління	89	90
20. Захист інтересів власників меншої частки акцій (міноритарних акціонерів)	129	138
21. Ступінь захисту інвестора	–	93

Джерело: складено на основі [8]

У частині труднощів головне полягає в тому, що той потенціал, що визначав її високотехнологічність вже майже вичерпався. Кадровий потенціал є майже втраченим. Перекіс вищої освіти в напрямку економістів, юристів в торговців привів країну до різкого звуження, «дискваліфікації» і старіння контингенту першокласних інженерів, конструкторів, технологів, а також математиків, фізиків, біологів та хіміків.

До цього слід врахувати, що науково-технологічний ривок є обумовлений в першу чергу якістю освіти, а в цій галузі ми маємо цілковиту деградацію. Саме це відставання в потенціалі знань виявляється фактором, що зменшує наші шанси стати розвинутою країною. Звичайно, подібна ситуація, де вища школа має формальний характер, а фундаментальна наука – померла, тримає двері до високотехнологічного світу зачиненими для України.

Суттєво знижує шанс України на високотехнологічність і блокування відповідного попиту внаслідок її орієнтування на сьогоденні вигоди, що диктує ринок. Складність, яку треба подолати, полягає і в тому, що гостра необхідність постіндустріального прориву прийшла на час, що знаходиться в ситуації реформаторської невизначеності і економічних, в тому числі кризових, проблем, які знеструмлюють енергію народу [9, с.88].

В якості нової і несподіваної перешкоди, що виникає на шляху інноваційного успіху в Україні, визначились і недостатні за чисельністю населення розміри країни. Ефект масштабу, який є обумовленим глобалізацією, потребує для формування певного інвестиційного клімату і, відповідно, досягнення стану прийнятної конкурентоспроможності наявності людських мас, що на порядок перевищують кількість нашого населення.

Почнемо з того, що процес підтягування до рівня країн світового авангарду полегшиться вже тим, що країна може використовувати ефект повторного шляху, коли той, хто йде позаду, уникає тих «відкатів» назад, які є характерними для тих, хто йде попереду. Це пояснюється природою науково-технічних та інших революцій, що в ажіотажному русі занадто забігають вперед, що дає ефект «відкату» і перепалювання різних ресурсів. На відміну від цього країни - послідовники подібних явищ можуть уникнути, прискорено рухаючись до реальних цілей.

Шанс на подолання бар'єру, що відділяє Україну від світового авангарду полягає в тому, що постіндустріалізм, виключаючи можливість прориву країн, які відстають, за схемою наздоганяючого розвитку, відчиняє вікно прориву стрибково-випереджаючого. Справа йде про досить рідкісні, а, іноді, виключно рідкісні ситуації. І тут шанси є у країн, які були відтіснені штучно, що і відбулося з Україною і Росією, які, ставши країнами відсталими, зберегли потенціал для розвитку науки і відповідних технологій [10, с. 19].

Передумовою для такого прориву є і те, що суперництво країн і регіональних співтовариств буде найближчим часом визначатись не стільки виробничим, скільки інтелектуальним потенціалом. А тут уже правила суперництва змінюються; випереджаючий пропив на якихось важливих для розвитку напрямках може відбутись не обов'язково в більш потужній країні. Важливо лише, щоб загальний освітній і науковий рівень був високим. І, якщо в 70-80 рр. минулого століття, завдяки лише знанням, така країна як СРСР могла на рівних конкурувати з таким розвинутим гігантом як США, то для сьогодення і майбутнього поодинокі винятки все більше будуть ставати правилом [11, с. 356]. Тим більше, що сучасні лідери почивають на лаврах за рахунок досягнутого, втрачають динаміку, заражені вірусом низькокультурної міграції і стали слабкі духом.

Важливою умовою успіху у випереджаючому розвитку, поряд з концентрацією зусиль на підйомі інтелекту, є також відмова від етапу наздоганяючого розвитку. Між

шляхом наздоганяючого розвитку і шляхом розвитку випереджаючого існує принципова відмінність. Один шлях є виграшним, а інший – завідомо програшним. Наздоганяюча модель могла бути і успішною і пріоритетною, а іноді і безальтернативною, коли ми говоримо про азійські «тигри» і «дракони», в ситуаціях, коли стратегічні галузеві орієнтири успішного розвитку були довгостроковими.

Вирощування і концентрація талантів в сегментах економіки знань, а також продукування відкриттів і винаходів на нових напрямках для нашої країни є більш звичним, ніж задум випередити відомих світових лідерів, наприклад, в автомобілебудуванні. І в сфері нових матеріалів із заданими якостями, як і в космічних технологічних проривах, – цих символах постіндустріалізму, ми можемо скоріш досягнути конкурентоспроможності, ніж забезпечити перевагу над Заходом в галузях традиційних.

Дійсно, в можливостях розвитку за рахунок масового виробництва в традиційних галузях ми завжди були слабкими; і не зрозуміло, чому ми раптом зможемо тут (за межами низькотехнологічних за наповненістю високих темпів) побити світові рекорди. Бо масова заміна виробничого обладнання в старих виробництвах була б малорезультативною і занадто витратною. За рідкісним винятком навіть нормально діючі виробництва не змогли в роки інерційного за своєю природою пожвавлення і швидкого росту запропонувати ні нові товари високої якості, ні, тим більше, зниження енерго- і матеріаломісткості як ознаки зростаючої (не за рахунок мізерної зарплати) конкурентоспроможності. Так що суспільству необхідно визнати, що більші висоти, в силу нашої специфіки, нам легше буде долати, ніж висоти низькі [12, с. 19]. І саме в цьому може полягати наш вибір.

Перенесення акценту зі стратегічних галузевих пріоритетів на формування економіки знань і, відповідно, технологічний постіндустріалізм, не означає відмови від довгострокових орієнтирів. В цьому випадку довготерміновість перенацілюється все в більшій мірі на людський капітал як на найбільш надійний фактор постіндустріальної конкурентоспроможності [13, с. 52].

Динамізм, що проявляється в скороченні життєвих циклів технологій, продуктів і послуг є ще одним аргументом щодо подолання ілюзій на рахунок притоку високотехнологічних інновацій через іноземні інвестиції. Ці інновації, звичайно ж, потрібні і добре, якщо з чужими інвестиціями вони приходять. Але випереджаючого розвитку вони не стосуються. Адже ці інновації, в порівнянні з «материнськими» (що використовуються в країні інвесторів), і раніше були вторинними, а нині, – через швидке старіння всього, що виробляється, – виявляються і зовсім запізнаними. Так що, джерела інновацій, які забезпечують підтягування до розвинутого світу, в перспективі можуть бути або своїми, або ніякими.

Висновок. Успіх України в форсуванні процесів, що забезпечують подолання сьогоднішньої неповноцінності, є неможливим без вирішального впливу передових технологій на загальний стан економіки країни. Саме випереджаючий розвиток економіки знань, і, відповідно, сегментів високих технологій повинен компенсувати згортання багатьох неперспективних виробництв, підтримання підйому найбільш потрібних країні традиційних галузей. А це, в свою чергу, допоможе обминути в ході розвитку окремі перехідні фази і спресувати в часі ривок в успішне майбутнє.

Список використаної літератури

1. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : моногр. / Я.А.Жаліло та ін. – Київ : Знання України, 2005. – 388 с. ; Konkurentospromozhnist

ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii : monohr. / Ya.A.Zhalilo ta in. – Kyiv : Znannia Ukrainy, 2005. – 388 s.

2. Конкуреноспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення : моногр. / О. М. Бородіна та ін. – Київ : Основа, 2007. – 488 с. ; Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy: stan i perspektvyu pidvyshchennia : monohr. / O. M. Borodina ta in. – Kyiv : Osнова, 2007. – 488 s.

3. Дергачова В. В. Міжнародна конкуреноспроможність національної економіки в контексті забезпечення економічного зростання : моногр. / В. В.Дергачова. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. – 391 с. ; Derhachova V. V. Mizhnarodna konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky v konteksti zabezpechennia ekonomichnoho zrostannia: monohr. / V. V.Derhachova. – Donetsk : DonDUET, 2006. – 391 s. ;

4. Конкуреноспроможність економіки України: можливості, переваги, компетенції : моногр. / О. Б. Чернега та ін. – Донецьк : Ноулідж, Донец. відділення, 2010. – 591 с. ; Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy: mozhlyvosti, perevahy, kompetentsii : monohr. / O. B. Chernega ta in. – Donetsk : Noulidzh, Donets. viddilennia, 2010. – 591 s.

5. Ходжаян А. О. Конкуреноспроможність національної економіки: сутність, методи оцінювання, сучасний стан : моногр. / А.О.Ходжаян. – Черкаси : Вертикаль, 2010. – 431 с. ; Khodzhaian A. O. Konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky: sutnist, metody otsiniuvannia, suchasnyi stan : monohr. / A.O.Khozhaian. – Cherkasy : Vertykal, 2010. – 431 s.

6. Sergestrom P. S. Innovation, imitation and economic growth / P. S. Sergestrom, T. Anant, E. Dinopoulos // American Economic Review. – 1990. – № 80. – P. 1077-1092.

7. Звіт про Конкуреноспроможність України 2009 : назустріч економічному зростанню та процвітанню / Фонд "Ефективне Управління". – Київ, 2009. – 230 с. ; Zvit pro Konkurentospromozhnist Ukrainy 2009 : nazustrich ekonomichnomu zrostanniu ta protsvitanniu / Fond "Efektyvne Upravlinnia". – Kyiv, 2009. – 230 s.

8. The Global Competitiveness Report 2013-2014, World Economic Forum. [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.weforum.org>.

9. Пахомов С. Ю. Чи можливе «економічне диво» в Україні? / С. Ю. Пахомов // Економічне диво : витоки, фактори, механізми функціонування : матер. міжвідом. наук.-теор. конф., м. Київ, 27 квітня 2006р. – Київ : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2006. – С.80-87 ; Pakhomov S. Yu. Chy mozhlyve «ekonomichne dyvo» v Ukraini? / S. Yu. Pakhomov // Ekonomichne dyvo : vytoky, faktory, mekhanizmy funktsionuvannia : mater. mizhvidom. nauk.-teor. konf., m. Kyiv, 27 kvitnia 2006r. – Kyiv : Instytut svitovoi ekonomiky i mizhnarodnykh vidnosyn NAN Ukrainy, 2006. – S.80-87

10. Рязанов В. Т. Мировой финансовый кризис и экономика России: точка разворота? / В. Т. Рязанов // Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. 5 : Экономика. – 2009. – Вып. 1. – С.3-21 ; Ryazanov V. T. Mirovoy finansovyy krizis i ekonomika Rossii: tochka razvorota? / V. T. Ryazanov // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Ser. 5 : Ekonomika. – 2009. – Vyp. 1. – S.3-21

11. Ротбард М. Власть и рынок. Государство и экономика / М. Ротбард; пер. с англ. Б .С. Пинскера; под ред. Г. Сапова. – Челябинск : Социум, 2010. – 417 с. ; Rotbard M. Vlast i rynok. Gosudarstvo i ekonomika / M. Rotbard; per. s angl. B .S. Pinskera; pod red. G. Sapova. – Chelyabinsk : Sotsium, 2010. – 417 s.

12. Модернізація України – наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – Київ : НІСД, 2011. – 406 с.

Modernizatsiia Ukrainy – nash stratehichniy vybir : Shchorichne Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy. – Kyiv : NICD, 2011. – 406 s.

13. Геєць В. М. Про характер перехідних процесів до економіки знань / В. М. Геєць // Економіка знань: виклики глобалізації та Україна / під заг. ред. А. П. Гальчинського, С. В. Львовичкіна, В. П. Семиноженка. – Київ : ХФ НІСД, 2004. – С.40-80 ; Heiets V. M. Pro kharakter perekhidnykh protsesiv do ekonomiky znan / V. M. Heiets // Ekonomika znan: vyklyky hlobalizatsii ta Ukraina / pid zah. red. A. P. Halchynskoho, S. V. Lovochkina, V. P. Semynozhenka. – Kyiv : KhF NISD, 2004. – S.40-80

Стаття надійшла до редакції 21.10. 2015.

S. Pakhomov

GROWTH PROSPECTS OF INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF UKRAINE

The article highlights the current state of international competitiveness of Ukraine and problems of its formation. The role of innovative factor in the formation of international competitiveness and problems of its development in Ukraine are characterized. It is revealed that the widening gap in profitability of traditional and innovative segments of the economy has a negative impact on Ukraine where there is a critical shortage of high-tech innovation. The need to review the evaluation of trends of social development and the role and functions of the state in socio-economic transformation is outlined. It is emphasized that Ukraine, unlike most of the peripheral countries, is in the dual state because on the one hand its economic situation becomes more and more complicated and on the other hand due to inheritance of intellectual, scientific and technical heritage, it has a great opportunity for achieving success. The main reasons that hinder the innovative development of national economy of Ukraine are revealed. The main difficulty is that the high technological potential of Ukraine is almost exhausted; human resources are almost lost; bias towards higher education economists, lawyers, merchants in the country led to a sharp narrowing and "disqualification" of first-class engineers and constructors' contingent. The prerequisites for dynamic transition of national economy of Ukraine to a qualitatively higher level of international competitiveness are outlined. It is concluded that Ukraine's success in overcoming today's inferiority is impossible without the decisive impact of advanced technologies on the overall state of the economy. The rapid development of the knowledge economy and high technology segments has to offset the collapse of many outdated industries.

Key words: innovative development, socio-economic transformation, global competitiveness, knowledge economy.

УДК 330.341(477)(045)

Л.А. Кислова

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО ТА БЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

У статті досліджені головні виміри категорій «стійкість» та «безпека». У результаті систематизації та узагальнення теоретичних положень доведено, що економічний розвиток є результатом поєднання чотирьох рівнів (геофізичного, екологічного, технологічного і демоекономічного) і рухом складної детермінованої

системи. Зроблена спроба висвітлити сучасні уявлення про управління і взаємозв'язок стійкості реального сектору економіки та його економічної безпеки.

Визначено, що стійкість розвитку базових галузей економіки забезпечує тривале покращення умов для відтворення потенціалу країни в режимі збалансованості та соціальної орієнтації. Функціонально-галузевими сферами безпеки реального сектору визначені енергетична, продовольча та інформаційна безпека. Розроблено логіко-структурну схему взаємозв'язку стійкого розвитку реального сектору економіки та його економічної безпеки. Схема ілюструє послідовність, підпорядкованість та взаємозалежність семантично пов'язаних категорій, які відображають певні соціально-економічні відносини.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, стійкий розвиток, перманентна стійкість, економічний розвиток реального сектору.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування української економіки питання забезпечення її стійкості та безпеки виходять на перший план. Недостатня раціональність і обґрунтованість структурних змін у національній економіці призвели до не виправданого відставання від розвитку перехідних економік інших країн, поглиблення диспропорцій між існуючою структурою виробництва та інтересами суспільства. Нестабільність відкритих економічних систем та уповільнення темпів економічного зростання, що виявляється через зміну абсолютних значень та динаміки макроекономічних показників, вимагають посиленої модернізації промислової сфери, а також диверсифікації виробничої діяльності підприємств реального сектору економіки. Управління стійким розвитком економіки та її економічної безпеки зводиться до забезпечення максимально узгодженої взаємодії всіх елементів та збереження цілісності системи в умовах мінливості зовнішнього середовища.

Актуальність даної теми статті базується на тому, що в сучасних умовах одним з стратегічних завдань країни є забезпечення національних інтересів у сфері економіки, і перш за все, в її реальному секторі. На нашу думку, не менш значущою є і проблема встановлення детермінантів стійкого розвитку та безпеки національної економіки на основі розвитку її базових галузей. Це обумовило необхідність аналізу взаємозв'язку стійкого розвитку реального сектору економіки та його економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну та методологічну базу дослідження складають досягнення сучасної економічної науки в галузі стійкого розвитку вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема А. Аткиссон, В.П. Антонюк, Б. В. Буркинський, А.Б. Вебер, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.Я. Коваль, О. І. Котикова, Дж. М. Майер, В.С. Міщенко, О.Ф. Новікова, О.С. Новоторов, В. Трегобчук, І. В. Шевченко.

Зростання інтересу науковців до проблем економічної безпеки підтверджується численними науковими працями таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Л. Абалкін, А. Архіпов, Т. Васильців, А. Городецький, Б. Губський, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, А. Козаченко, А. Ляшенко, Б. Михайлов, В. Маргасова, Н. Третьякова, А. Сухоруков, А. Чімітова та ін. Серед науковців, що займалися питанням економічної безпеки держави у реальному секторі економіки, слід відзначити В. Богомолова, Г. Вечканова, В. Сенчагов, Н. Юрків.

Постановка завдання. Мета даної статті – розглянути існуючі підходи до визначення змісту понять «стійкість» і «безпека», на основі яких встановити відповідні взаємозв'язку стійкості економіки з розвитком реального сектору та його економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. У сучасному глобальному конкурентному середовищі навіть розвинена економіка з потужним силовим блоком і

високотехнологічним джерелом інформації, фінансово-банківською та валютною підсистемами не володіють надійними інститутами безпеки та захисту громадян від чинників невизначеності й хаотичності розвитку.

Поняття «Розвиток» і «стійкість» тісно пов'язані з розумінням сутності економічної безпеки. Розвиток - один з компонентів економічної безпеки (рис. 1).

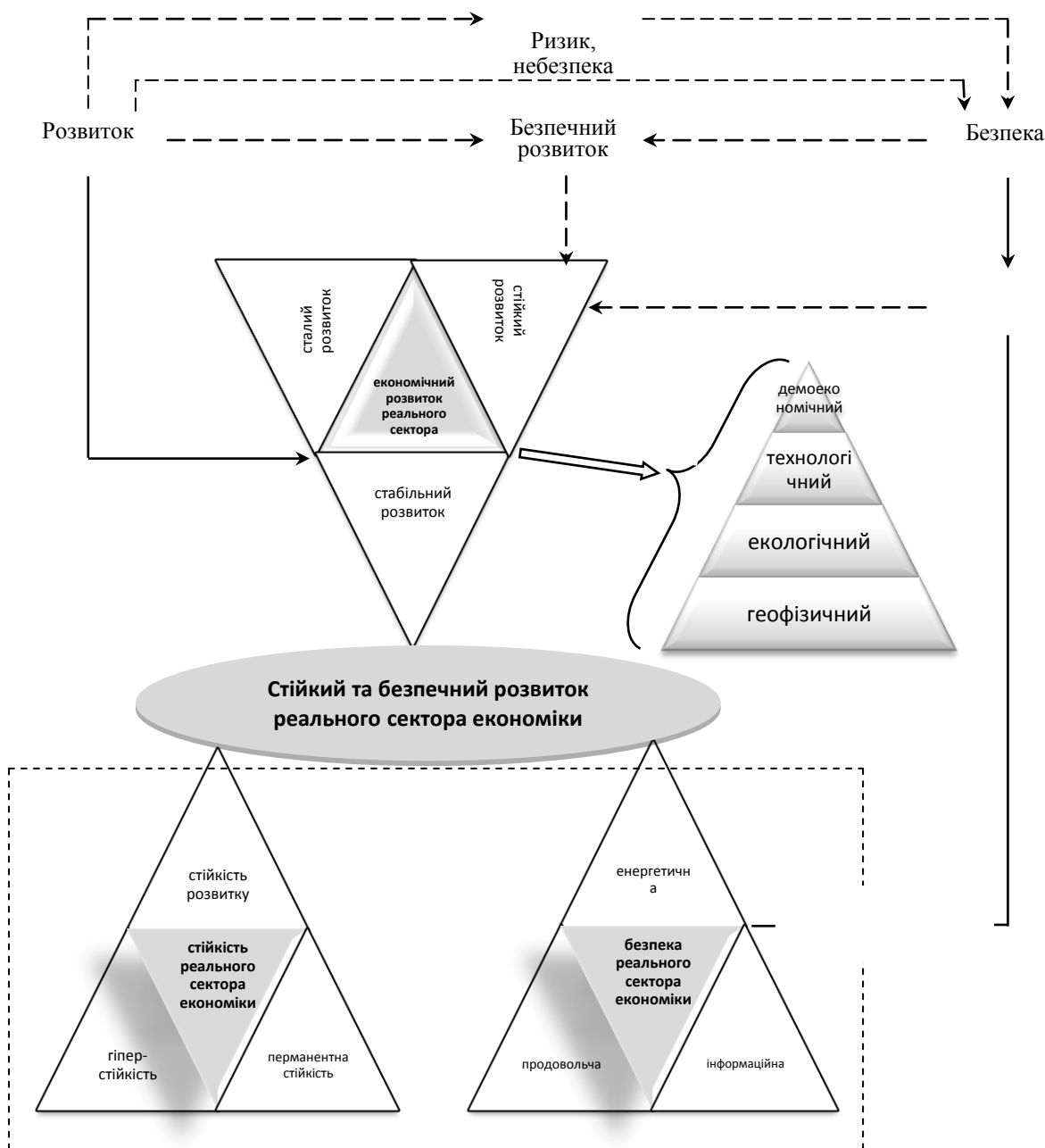

Рис. 1. Логіко-структурна схема взаємозв'язку стійкого розвитку реального сектора економіки та його економічної безпеки*

*Джерело: складено автором

В науковому і політичному дискурсі розрізняють зростання як зміни переважно кількісні і розвиток як зміни якісні. Розвиток, в свою чергу, поділяється на допустимий, або сталий (sustainable), і недопустимий, несталий (unsustainable). Поєднання зовнішньо

протилежних один одному понять „розвиток” і „сталість” привело до появи принципово нової концепції. Прогрес вперше був визначений як сталий розвиток. Акцент переноситься з кількісних на якісні параметри, на створення гідних умов існування людей у згоді з природою і не за рахунок майбутніх поколінь [1].

В енциклопедичних виданнях співіснують декілька термінів для тлумачення економічного розвитку. Поряд з поняттям «сталий розвиток» виділяють «стабільний» та «стійкий» розвиток [2, с.514; 3, с.277, 361].

В більшості випадків до розвитку відносять такі процеси, як підвищення складності якої-небудь системи, збільшення масштабів явища, кількісний ріст і якісне покращення. Отже, можна зазначити, що «розвиток» пов'язується зі специфічним процесом зміни якого-небудь об'єкта.

Тому, на нашу думку, економічний розвиток реального сектора економіки – це особливий вид змін, що призводить до виникнення нового стану економіки, який визначається як процес закономірного переходу з одного стану в інший, більш досконалий, перехід від старого якісного стану реального сектора до нового, від простого виробництва до складного, від нижчої форми розвитку до вищої.

Але не всякий розвиток відповідає вимогам безпеки (безпечному розвитку). Наприклад, якщо розвиток супроводжується порушенням екологічних вимог або він соціально не орієнтований, високі темпи зростання досягаються за рахунок «Виробництва заради виробництва» без забезпечення «значущих для населення орієнтирів добробуту» [4, с.43], то такий розвиток буде нестійким, небезпечним.

Про нестійкість тенденцій економічного розвитку свідчить застійність соціальної структури українського суспільства, яка проявляється у високому рівні бідності і безробіття, мізерному прожитковому мінімумі, повільному зниженні частки населення з доходами нижче прожиткового рівня, надмірної диференціації доходів населення, що перевищує міжнародні стандарти, а також у відносно невеликому проширенні середнього класу.

Економічний розвиток розглядається в ієрархічній системі, що має такі рівні (страти):

- перший – геофізичний (клімат, земля, вода, природні ресурси тощо);
- другий – екологічний (умови, що забезпечують збереження середовища проживання людини);
- третій – технологічний (усі види діяльності від сільськогосподарської до системи комунікації й передачі енергії на відстань біологічними та фізичними методами);
- четвертий – демоекономічний (включає демографічні процеси і процеси у національній економіці) [5, с.36-37]. Економічний розвиток є результатом поєднання всіх вказаних страт, рухом складної детермінованої системи та представляє собою „органічний розвиток”.

Стійкість економіки може бути властива не тільки фіксованому стану системи, але й її змінам. Можна виділити види стійкості: стійкість розвитку, що характеризується систематичним збільшенням результату не нижче припустимого мінімуму й не вище об'єктивно детермінованого максимуму; перманентну стійкість, коли зміни, в тому числі позитивні, проявляються лише епізодично й нетривало; гіперстійкість, стан, коли суб'єкти не здатні адаптуватися до змін, у тому числі й позитивних [6, с.25].

Враховуючи сутнісні ознаки реального сектора економіки та проаналізовані поняття стійкості, можна визначити стійкість реального сектора економіки як здатність реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовища шляхом безперервного удосконалення складових його внутрішньої структури на основі механізму адаптації з

метою забезпечення досягнення цілей соціально-економічного розвитку та ефективного функціонування національної економіки.

Стійкість і безпека – важливі характеристики економіки як єдиної системи. Їх не слід протиставляти, з них кожен по-своєму характеризує стан економіки.

Категорією, яка поєднує напрями стійкого, збалансованого соціально-економічного розвитку, є безпека як захищеність природно-фізіологічних, соціально-економічних, ідеально-духовних і ситуативних потреб у ресурсах, технологіях, інформації та моральних ідеалах, необхідних для життєдіяльності та розвитку населення [7, с.11].

Розглянемо етимологію слова "безпека". Так, згідно зі словниками В. Даля і С. Ожегова, безпека — це стан, за якого немає загрози кому- чи чому-небудь або "відсутність небезпеки, збереження, надійності". Цікаве трактування цього слова в іспанській мові: безпека — такий стан речей, який робить їх міцними, визначеними, постійними, впевненими, стійкими, надійними, вільними від усякого ризику й небезпеки [8].

Нині більшість авторів (зокрема, С. Пірожков, О. Белов, С. Селіванов, М. Косолапов, Г. Мурашин, Є. Кравець, С. Гордієнко, В. Картавцев та ін.) визначають безпеку як певну характеристику стану системи та її основних складових. З огляду на це заслуговують на увагу висновки С. Гордієнка про те, що сучасне трактування безпеки як стану захищеності конкретного соціального об'єкта (особи, суспільства, держави) позитивно сприймається у політичних і наукових колах [9, с.115]. Безпека - це стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору здатності до самовиживання і розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важко прогнозованих факторів [10, с.45].

Безпека є достатньо складним соціально-політичним явищем, що акумулює в собі накопичений історичний досвід, результати різних форм життєдіяльності, зокрема, культуру суспільства, держави, загальні принципи цивілізаційного розвитку, тому особливого значення набуває розгляд економічної безпеки.

Змістовно-понятійне трактування економічної безпеки поки що знаходиться на етапі формування, у науковій літературі зустрічаються різні її тлумачення, що підтверджує важливість і складність проблеми, незавершеність методологічного базису досліджень, спрямованих на розв'язання забезпечення безпеки в ключових сегментах економіки.

Економічна безпека – явище, генезис і розвиток якого зумовлені об'єктивною необхідністю здійснювати відтворення життєдіяльності людини в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз та невизначеності навколишнього середовища. Економічна безпека як система представляє собою сукупність елементів, їхніх властивостей, взаємозв'язків і взаємовідносин, що складають єдиний комплекс і функціонують відповідно до певних об'єктивних закономірностей, що проявляються в конкретних історичних умовах [11, с.49].

Проблема економічної безпеки є важливою для існування та розвитку України як суверенної держави. Ключовою складовою всієї економічної безпеки є економічна безпека реального сектора економіки.

Під безпекою реального сектора економіки розуміється такий стан захищеності галузей реального сектора економіки країни від зовнішніх та внутрішніх загроз, який спроможний забезпечити його сталий розвиток і можливість поступового зростання; а також досягнення такого рівня виробництва, ефективності та якості продукції, що забезпечить її конкурентоспроможність, модернізацію виробництва, стабільність підприємств галузей, здатність до саморозвитку і прогресу, можливість виходу на зовнішній ринок та забезпечення функціонування галузей реального сектора економіки

в надзвичайних ситуаціях [12, с.48].

Висновки. Чим стійкіша економічна система, співвідношення виробничого та фінансового капіталу тощо, тим життєздатнішою є економіка, а отже, і оцінка її безпеки буде досить високою. Порушення пропорцій і зв'язків між різними компонентами системи веде до її дестабілізації і є сигналом переходу економіки від безпечного стану до небезпечного. Чим стійкіший розвиток, тим менша ймовірність можливих загроз. Разом з тим стійкість не може бути поза розвитком. Будь-яка система що розвивається періодично здійснює перехід від одного стійкого стану до іншого.

Взаємозв'язок між категоріями «стійкість» і «економічна безпека» дозволяє розширити сферу вивчення макроекономічних процесів. Тому, залежно від зміни стану стійкості економіки можна судити про забезпеченість її безпеки. Звідси керуюча система держави має можливість виробляти єдині узгоджені заходи, спрямовані одночасно на стійкий розвиток реального сектора економіки та зміцнення його економічної безпеки.

Список використаної літератури

1. Кислова Л. А. Історичні аспекти та концептуальні основи сталого розвитку / Л. А. Кислова // Економічний аналіз. - 2014. - Т. 18(1). - С. 20-24 ; Kyslova L. A. Istorychni aspekty ta kontseptualni osnovy staloho rozvytku / L. A. Kyslova // Ekonomichnyi analiz. - 2014. - Т. 18(1). - С. 20-24;.
2. Енциклопедія інновацій / за ред. Р. Дяківа. – Київ : Міжнародна економічна фундація, Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 600 с. ; Entsyklopediia innovatsii / za red. R. Diakiva. – Kyiv : Mizhnarodna ekonomichna fundatsiia, Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2012. – 600 s.
3. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. В. Юрій; за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – Т. 2. - 616 с. ; Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk : u 2 t. / S. V. Mochernyi, Ya. S. Larina, O. A. Ustenko, S. V. Yurii; za red. S. V. Mochernoho. – Lviv : Svit, 2005. – Т. 2. - 616 s.
4. Экономическая безопасность России. Общий курс : учеб. / под ред. В. К. Сенчагова. - 2-е изд. – Москва : Дело, 2005. - 896 с. ; Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii. Obshchiy kurs : ucheb. / pod red. V. K. Senchagova. 2-e izd. – Moskva : Delo, 2005. - 896 s. .
5. Чимитова А. Б. Вопросы устойчивого и безопасного развития экономики региона : учеб. пособ. / А. Б. Чимитова, Е. А. Микульчинова. – Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2007. – 216 с. ; Chimitova A. B. Voprosy ustoychivogo i bezopasnogo razvitiya ekonomiki regiona : ucheb. posob. / A. B. Chimitova, Ye. A. Mikulchinova. – Ulan-Ude : Izd-vo VSGTU, 2007. – 216 с.
6. Маргасова В. Г. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління : моногр. / В. Г. Маргасова. – Чернігів : Десна Поліграф, 2014. – 416 с. ; Marhasova V. H. Systema zabezpechennia stiikosti natsionalnoi ekonomiky ta yii bezpeky: teoriia, metodolohiia, praktyka upravlinnia : monohr. / V. H. Marhasova. – Chernihiv : Desna Polihraf, 2014. – 416 s.
7. Буянова М. Э. Внутренние и внешние угрозы в стратегии безопасного развития экономического пространства макрорегиона / М. Э. Буянова, М. И. Королев // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 3 : Экономика. Экология. – 2013. – №2. – С. 8-17 ; Buyanova M. E. Vnutrennie i vneshnie ugrozy v strategii bezopasnogo

razvitiya ekonomicheskogo prostranstva makroregiona / M. E. Buyanova, M. I. Korolev // Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 3 : Ekonomika. Ekologiya. – 2013. – №2. – S. 8-17

8. Diccionario Nacional o Gran Diccionario Clasiko de la Lengua Espanola. - Madrid, 1975. — P. 1553.

9. Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття "державна безпека" / С. Г. Гордієнко // Стратегічна панорама. — 2003. — № 2. — С. 114-120 ; Hordiienko S. H. Sutnist ta zmist poniattia "derzhavna bezpeka" / S. H. Hordiienko // Stratehichna panorama. — 2003. — № 2. — S. 114-120

10. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие (книга четвертая) / В. К. Сенчагов; Институт экономики РАН. – Москва : Финстатинформ, 2002. - 128 с. ; Senchagov V. K. Ekonomicheskaya bezopasnost: geopolitika, globalizatsiya, samosokhranenie i razvitie (kniga chetvertaya) / V. K. Senchagov; Institut ekonomiki RAN. – Moskva : Finstatinform, 2002. - 128 s.

11. Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти : моногр. / А. М. Гуменюк. – Київ : НІСД, 2014. – 468 с. ; Humeniuk A. M. Bezpeka strukturno-instytutsionalnoi transformatsii ekonomiky rehionu: teoretychni osnovy ta prykladni aspekty : monohr. / A. M. Humeniuk. – Kyiv : NISD, 2014. – 468 s.

12. Юрків Н. Я. Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення : моногр. / Н. Я. Юрків. – Львів : ПАІС, 2012. – 400 с. ; Yurkiv N. Ya. Ekonomichna bezpeka realnoho sektora ekonomiky Ukrainy: stratehichni priorytety i teoretyko-metodolohichni zasady zabezpechennia : monohr. / N. Ya. Yurkiv. – Lviv : PAIS, 2012. – 400 s.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2015.

L. Kyslova

CONCEPTUAL ASPECTS OF STABILITY AND SECURITY ECONOMICS DEVELOPMENT OF REAL SECTOR

In this article is listed the meaning of "stability" and "security". As a result, theoretical statements of systematization and generalization show us that economic development which is the result of four levels combination (geophysical, environmental, technological and demographic) and movement of complex deterministic system. Trying to show the current understanding of the relationship management and connection between economic stabilities and economic security.

It is proved that the stability of the real sector can be characterized as a fixed state of the economic system and its variables. Identified such main sectors of stability as: sustainability, permanent and hyper stabilities. Determined that the sustainability of the basic economic sectors provides long-term improvement to create the potential mode of social balance and orientation. Have been reviewed steady and sound development problems of the economic sector as a dialectical unity of ecologic and economic security. Functional areas of economic sector security are : energy, food and information security. Security is a complicated social and political phenomenon. It accumulates the accumulated historical experience, the results of various forms of life, including culture, society, the state, the general principles of civilization, as particularly important consideration economic security. The interpretation of economic security is under formation. In the scientific literature there are different interpretations of economic security. In the scientific literature there are different interpretations of economic security. This confirms the importance and complexity of

the problem, incompleteness methodological basis of research aimed at provision of security in key segments of the economy.

The relationship between the categories of "sustainability" and "economic security" can expand study macroeconomic processes. Therefore, depending on changes in the state of stability of the economy can be seen on the provision of security. This control system state is able to produce only coordinated measures aimed at sustainable development both the real economy and strengthening its economic security.

Developed the logical framework scheme of connection between the economic sector and economic security. This scheme illustrates the sequence, subordination and interdependence semantically joined categories, which reflect certain socio-economic relations.

Key words: *security, economic security, sustainable development, permanent stability, economic development of the real sector.*

УДК 338.48:338.24(477)

Л.В. Малик

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ КАК ФАКТОР РЕАЛИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ СТРАНЫ

В статье исследованы теоретические вопросы характерных особенностей туристической отрасли и ее ресурсного обеспечения. Определена общая тенденция изменений во взаимодействии рычагов регулирования туристической индустрии Украины на современном этапе. Поскольку туристическая отрасль, как объект управления имеет свои особенности, менеджеры туристического бизнеса должны считаться с тем, что эта отрасль вовсе не похожа на другие и потому механически перенести модели управления из других сфер трудовой деятельности в сферу туризма невозможно. Особенно важно сформировать отношение к туризму как к высокоинтегрированной услуге с прогрессивно растущим применением информационных технологий.

Определено общее взаимодействие рычагов регулирования туристической индустрии. Обозначено современные проблемы туристической отрасли. Показана комплексность кризисных проблем в экономическом, а также в социально – политическом секторе страны. Обозначена роль туристической отрасли в решении указанных проблем.

Сегодня в Украине наблюдается отсутствие стратегии развития туризма и продвижения Украины на внешнем рынке, дефицит информации, неспособность и нежелание решать насущные вопросы деятельности туристической отрасли – на сегодняшний день это те реалии, с которыми приходится сталкиваться участникам индустрии путешествий.

Ключевые слова: *туристическая индустрия, специфика туристического продукта, ресурсное обеспечение, высоко интегрированная услуга, экономика региона, формирование имиджа страны.*

Постановка проблемы. Вопреки заявленному в Статье 6 Закона Украины «Закон о туризме»: «Государство провозглашает туризм одним из приоритетных направлений развития экономики и культуры и создает условия для туристической деятельности», на сегодняшний день в сфере управления этой отраслью прослеживается не согласованность задач отраслевого развития общей государственной стратегии. В

условиях сложной социально-политической и экономической ситуации в стране необходима мобилизация сил для поиска максимально эффективных путей выхода из кризиса в Украине. Туризм может рассматриваться как один из факторов стабилизации ситуации.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросам развития туризма посвящены исследования Драчевой Е.Л., Дядечко Л.П., Забаева Ю.В., Исмаева Д.К., Никитенко С.И., Пандяк И.Г., Саака А.Э., Пшеничных Ю.А., Холловой Дж.К и др.

Выделение не решенных ранее частей общей проблемы. Важность развития внутреннего туризма уже отмечалась исследователями, однако в современных условиях для Украины, наряду с вопросами чисто экономического содержания, необходимо также решать задачу налаживания диалога внутри страны, восстановлению коммуникативных связей между отдельными регионами Украины. Именно развитие внутреннего туризма способно справиться с решением этого вопроса.

Цель статьи. Определить общую тенденцию изменений во взаимодействии рычагов регулирования туристической индустрии Украины на современном этапе, а также, обозначив современные проблемы отрасли, определить пути их решения.

Изложение основного материала.

Туризм - одна из точек роста экономики большинства стран. Опыт ЮНВТО подтверждает перспективность его развития. Туристическую индустрию можно выделить как кластер, который создает новые рабочие места, повышает имидж государства. Согласно статистическим данным Всемирной туристической организации ЮНВТО, сфера туризма и курортов генерирует каждое 12 рабочее место в мире и составляет 30% от мирового экспорта услуг. При этом ее вклад в мировой ВВП составляет 9% [1]. Именно поэтому, в мире нет опыта, где туристическая отрасль развилась бы сама, без государственной поддержки. Центральные органы исполнительной власти в области туризма имеют более 160 государств мира.

Туристическая отрасль сервисного обслуживания характерна тем, что она, как объект управления, имеет ряд характерных свойств:

1. Высокая глубина проникновения туризма (туризм как явление существует везде, где живет человек) и сложность взаимосвязи между его составляющих элементов. В туристической индустрии много предприятий и организаций, которые, так или иначе должны составлять единственную региональную систему управления.

2. Сильное влияние со стороны заинтересованных клиентов. Туристические организации работают с большим количеством заинтересованных лиц, которые оказывают определенное влияние (на функционирование турфирм, население, кредиторы, политические структуры, городские управления, туристы).

3. Неотделимость туристического продукта от источника формирования. Так как туристический продукт проявляется в виде услуг, то его необходимыми признаками являются присутствие клиента в момент предоставления, а также невозможность складирования этой услуги. Речь идет о том, что туристическую услугу невозможно отправить с помощью почты, кроме того, нет возможности сохранения туристического продукта. Туристическую услугу невозможно увидеть при подписании соглашения, попробовать как товар на вкус, услуги не могут быть сохранены для предстоящей продажи.

4. Специфика туристического продукта связана со спецификой формирования туристического спроса. Этот спрос является неоднородным, основные причины чего кроются в следующем:

а) непостоянство качества туристического продукта. На услуги влияет, как и сам потребитель, его уникальность, так и тот, кто предоставляет услуги;

б) разнообразие потребителей туристических услуг. Разные категории туристов

имеют разные цели путешествий, требования, к туристическим услугам, а также сумму средств, какие они готовы заплатить за обслуживание. На туристический спрос сильно влияют такие факторы, как доход, структура семьи, возраст её членов, их образование и профессия.

в) большое значение общественных факторов, таких как социальная, экономическая, политическая ситуации в государстве, экологическое состояние. Немаловажную роль имеет безопасность путешествия.

5. Комплексность туристических услуг. Туристическая услуга состоит из целого комплекса услуг (как материальных, так и нематериальных), который представляется специфическим продуктом. Комплекс (инфраструктура) туристической дестинации (туристическое предложение места, региона, страны) рассматривается как «коллективная продукция». Тур-предложение предоставляет собой не отдельные услуги, а целый комплекс услуг, которые стоят в основе формирования туристического спроса. Этот комплекс услуг турист совмещает в понятии «цель путешествия».

6. Сезонность, которая предоставляется зависимостью объема туристических услуг от сезона, прежде всего от природно-климатических условий. В зависимости от времени года, объем туристической деятельности может серьезно колебаться. Туристические организации принимают ряд мероприятий, направленных на уменьшение сезонных спадов. Например, введение сезонной дифференциации цен (рост цен в разгар сезона, умеренные для межсезонья и понижение для несезонного времени; разница в величине тарифов на проживание в гостиницах, в зависимости от сезона может достигать 50%), развитие тех видов туризма, которые не подвержены сезонным колебаниям (конгрессный, деловой, религиозный и так далее) [2].

7. Связующим центром, удерживающим различных производителей в рамках туристической отрасли, является информация. Для туризма характерно, что информационные потоки в большей степени, чем товары, обеспечивают связи между производителями туристических услуг. В данном случае информационные потоки идут не только в виде массива данных, но и выступают также в форме услуг и платежей [3].

8. Предприятия туристического бизнеса в своей деятельности зачастую пользуются ресурсами, которые фактически им не принадлежат (рис. 1) [2].

9. Внутренний туризм Украины приобретает особенное значение благодаря расширению культурных коммуникаций между отдельными регионами страны, налаживанию диалога и взаимопонимания между различными слоями населения, возможности наглядной демонстрации общности украинской нации и формирование позитивного имиджа Украины, прежде всего, среди населения. В свете последних событий этот фактор приобретает особое значение среди участников украинского туристического рынка.

Поскольку туристическая отрасль, как объект управления имеет свои особенности, менеджеры туристического бизнеса должны считаться с тем, что эта отрасль вовсе не похожа на другие и потому механически перенести модели управления из других сфер трудовой деятельности в сферу туризма невозможно. Особенно важно сформировать отношение к туризму как к высокоинтегрированной услуге с прогрессивно растущим применением информационных технологий.

Информационно - технологические системы, используемые в туризме, состоят из компьютерных систем резервирования, систем проведения телеконференций, обучающих семинаров, видеосистем, компьютерных сетей, информационных систем управления, электронных информационных систем бронирования и продажи билетов, электронной системы платежей, телефонных сетей, подвижных средств сообщения и т.д.

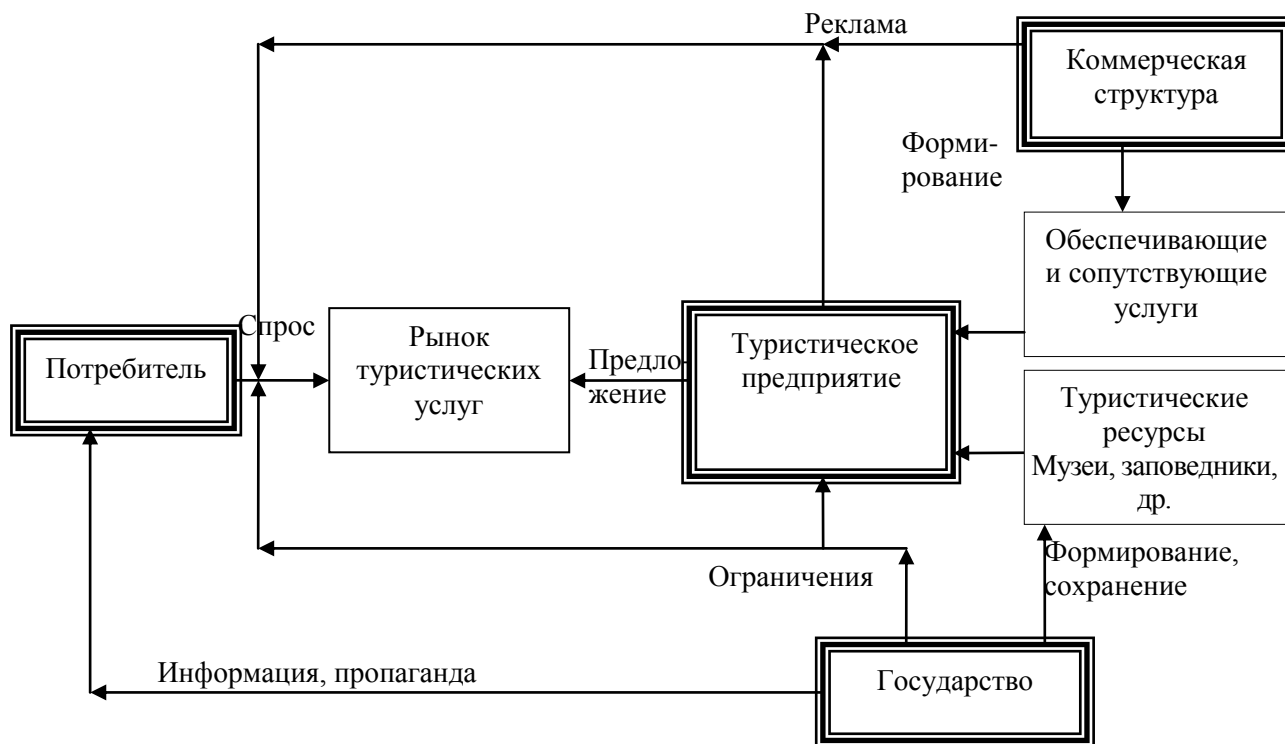

Рис. 1. Управление ресурсным обеспечением рынка туристических услуг

При этом необходимо отметить, что эти системы формируются и внедряются каждым субъектом туристического рынка в виде разрозненных единиц, но, впоследствии, объединяются в единое информационное пространство и используются уже всеми субъектами в комплексе. Более того, использование каждым субъектом туризма системы информационных технологий имеет значение для всех остальных контрагентов.

Например, система учета номерного фонда гостиницы может быть подключена к системе электронного бронирования гостиниц, что, в свою очередь, позволяет использовать информацию о свободных номерах турагентами для поиска предложений, удовлетворяющих запросам клиентов. При подключении информационной системы бронирования авиабилетов можно сформировать базовую основу туристического продукта.

Таким образом, в туристической индустрии распространяются не просто наборы баз данных и технических средств обработки и передачи информации, а функционирует система взаимосвязанных компьютерных и коммуникационных технологий. Кроме того, отдельные компоненты туристической отрасли тесно взаимосвязаны друг с другом. Так, многие туристические производители вертикально или горизонтально вовлечены в деятельность друг друга. Кроме того, как для производителей, так и для потребителей туристическая услуга является комплексной, а это подтверждает сложность и многогранность взаимосвязей туристического продукта, а значит и индустрии в целом.

Общее взаимодействие рычагов регулирования туристической индустрии можно описать по схеме (рис. 2).

Рис. 2. Взаимодействие рычагов регулирования туристической индустрии

Туристический бизнес как составляющая экономического комплекса страны характеризуется определенными свойствами и функциями [3, с.18]:

1. имеет индустрию производства и оказания услуг туристам;
2. создает свои туристические услуги, формирует туристический продукт и осуществляет их реализацию;
3. формирует рынок туристических услуг разного уровня комплексности;
4. выступает мультипликатором роста национального дохода, валового внутреннего продукта, занятости населения, развития местной инфраструктуры и повышение уровня жизни населения;
5. является сферой, характерной особенностью которой является дешевизна создания рабочих мест, обеспечение высокого уровня эффективности, а также быстрая окупаемость инвестиций;

6. выступает эффективным средством охраны окружающей среды и историко-культурного наследия человечества, является материальной основой ресурсного потенциала туризма, который образует специфическую сферу деятельности. В то же время, недобросовестное отношение к вопросам развития туризма может способствовать нанесению ущерба окружающей среде;

7. совместимость практически со всеми сферами, отраслями и видами деятельности человека. Развитие туризма стимулирует развитие инфраструктуры, обеспечивающей удовлетворение спроса путешественников на различные услуги;

8. имеет преимущества в интеграционных и глобализационных процессах, происходящих в мировом пространстве;

9. позволяет формировать интеграцию общенациональных интересов в различные слои населения. Может выступать в качестве средства пропаганды национальной культуры и европейских интересов.

Основным свойством туризма является его способность влиять на экономику региона, страны и мира. На связь между стадиями экономического развития страны и характерными чертами развития туризма одним из первых обратил внимание американский экономист П. Ротоу еще в 1959 г. Однако, несмотря на то, что модели экономического влияния туризма на сферу экономики значительно усложнились, гипотеза П. Ротоу не только не устарела, но и продолжает подтверждаться новыми статистическими данными и современными тенденциями.

Если оценивать Украину исходя из теории П.Ротоу, то ее следует отнести к изменяющемуся обществу, в котором социально-экономические условия способствуют приоритетному развитию внутреннего и въездного туризма.

Отметим, что на развитие туризма влияют как положительные, так и отрицательные факторы, связанные с политической, законодательно-правовой и социально-экономической ситуацией в мире, и особенно в стране.

Однако, на самом деле туристический сектор, который является не дотационным, а бюджетообразующим для экономики не только ряда регионов, но и страны, поддержкой Украинского государства не избалован. Так, за 20 с лишним лет существования независимости Украины состоялось 9 реорганизаций органа исполнительной власти в сфере туризма. Отсутствие стратегии развития туризма и продвижения Украины на внешнем рынке, дефицит информации, неспособность и нежелание решать насущные вопросы деятельности туристической отрасли – на сегодняшний день это те реалии, с которыми приходится сталкиваться участникам индустрии путешествий.

На фоне крайне низкого уровня национального самосознания, патриотического воспитания, которое могли бы поддерживать действенные программы развития внутреннего туризма, подобная несистемность подходов говорит о фактическом отсутствии стратегии развития не только в туристической отрасли страны [5].

Основной функцией государства в индустрии туризма есть выход на международные рынки и реклама достопримечательностей страны, это то, что не станет комплексно делать ни один коммерческий участник рынка. При этом, в 2008-м Украина была последний раз представлена на Международной туристской выставке в Барселоне единым стендом. В 2009-м участие в престижных форумах Украины прекратилось.

Под стать хаотичному перебрасыванию из одного министерства в другое было и бюджетное финансирование, о чем красноречиво свидетельствует размер финансовой помощи, оказываемой туризму со стороны государства. Так, за три года с 2012 по 2014 год финансирование индустрии со стороны государства было сокращено более чем в пять раз.

В итоге, в рейтинге конкурентоспособности страны в сфере туризма 162-го Всемирного экономического форума за 2013 г. Украина занимает только 76 место среди 140 стран. В частности, по показателю «бюджетные затраты на туризм» заняла 38 место, а по показателю «приоритетность туризма для правительства» только 126 место [5].

Выводы по данному исследованию и перспективы. Все это говорит о том, что сегодня особенно надо обратить внимание на необходимость выработки и исполнения единой государственной стратегии развития как внешнего так и, прежде всего, внутреннего рынка туризма, как возможность влияния на национальное самосознание населения Украины, повышения его культурного уровня и межрегиональных коммуникационных связей.

Также, в силу характеристики туризма как восприимчивой к применению информационных технологий в подсистемах организации и управления, мобильной и экономически эффективной отрасли, возможно рассматривать туризм как сферу высокоинтегрированных услуг, которая может стать один из значимых факторов экономического роста страны в период экономического и военно-политического кризиса в восточной ее части и АР Крым.

Список использованной литературы

1. Сайт Государственного агентства Украины по туризму и курортам [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tourism.gov.ua/ua/25020/26352/>. Sajt Ghosudarstvennogo aghentstva Ukrayny po turyzmu y kurortam/ [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupa: <http://www.tourism.gov.ua/ua/25020/26352/>
2. Саак А. Э. Менеджмент в социально-культурном сервисе и туризме : учеб. пособ. / А. Э. Саак, Ю. А. Пшеничных. – Санкт-Петербург : Питер, 2007. – 512 с.: ил. ; Saak A. E. Menedzhment v sotsialno-kulturnom servise i turizme : ucheb. posob. / A. E. Saak, Yu. A. Pshenichnykh. – Sankt-Peterburg : Piter, 2007. – 512 s.: il. ;
3. Менеджмент : навч. посіб. у 2 т. / рук. авт. кол. С. Ф. Поважний. – 3-тє вид., перероб. та доп. – Донецьк : ДонДУУ, 2012. – Т. 2 : Галузевий менеджмент. - 295 с. ; Menedzhment : navch. posib. u 2 t. / ruk. avt. kol. S. F. Povazhnyi. – 3-tie vyd., pererob. ta dop. – Donetsk : DonDUU, 2012. – Т. 2 : Haluzevyi menedzhment. - 295 s.
4. Информационные технологии в туристической деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ref.by/refs/54/25809/1.html> ; Informatsionnye tekhnologii v turisticheskoy deyatelnosti [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa : <http://www.ref.by/refs/54/25809/1.html>.
5. Антитуристическая операция в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://novosti-turbiznesa.info/article/antituristiceskaya_operatsiya_v_ukraine.html. Antituristiceskaya operatsiya v Ukraine [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa : http://novosti-turbiznesa.info/article/antituristiceskaya_operatsiya_v_ukraine.html
6. Аналіз інфраструктури туристичних бізнес-послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.alushta.org/referats.php?page=view_text&id=590 ; Analiz infrastruktury turystychnykh biznes-poslugh [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.alushta.org/referats.php?page=view_text&id=590.
7. Захарін С. Поток зростають. А от доходи... / С. Захарін // Дзеркало тижня. – 2008. - № 37.– С. 23. Zakharin S. Potoky zrostaiut. A ot dokhody... / S. Zakharin // Dzerkalo tyzhnia. – 2008. - № 37.– С. 23.

8. Холловой Дж. К. Туристический бизнес : пер. с 7-го англ. изд. / Дж. К. Холловой, Н. Тейлор. – Київ : Знання, 2007. – 789 с. ; Khollovey Dzh. K. Turisticheskiy biznes : per. s 7-go angl. izd. / Dzh. K. Khollovey, N. Teylor. – Київ : Znaniya, 2007. – 789 s.

Стаття надійшла до редакції 02.11. 2015

L.V. Malik

TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE AS A FACTOR IN THE REALIZATION OF NATIONAL INTERESTS

The theoretical questions of characteristic features of tourist industry and its resource provision are investigated. The general tendency of changes in co-operation of levers of regulation of tourist industry of Ukraine on the modern stage is detected. Since tourist industry, as a management object has its features, the managers of tourist business must consider that this industry does not look like others at all and that is why mechanically to transfer management models from other spheres of labour activity to the sphere of tourism is impossible. It is especially important to form the attitude toward tourism as to a highly-integrated service with progressively growing application of informative technologies.

Systematization of properties and functions of tourist business is conducted taking into account the features of modern Ukrainian actuals. It is especially important to pay attention to the properties of the advantage in integration and globalization processes, which are going on in outer space, and also the possibility to form integrations of nation-wide interests in the different layers of population and its presentation as means of propaganda of national culture and European interests. Internal tourism of Ukraine acquires the special value due to the expansion of cultural communications between the separate regions of country, adjusting of dialogue and mutual understanding, possibility of ocular demonstration of community of Ukrainian nation and forming of positive image of Ukraine, foremost, among its population. In the light of the last events this factor acquires the special significance among participants of Ukrainian tourist market.

Common co-operation of levers of regulation of tourist industry is identified. The modern problems of tourist industry are indicated. The complexity of crisis problems is shown in economic and also in socially - political sector of country. The role of tourist industry in the solution of the indicated problems is designated.

Today in Ukraine there is an absence of strategy of development of tourism and advancement of Ukraine to the foreign market, lack of information, inability and unwillingness to decide the vital questions of activity of tourist industry – at present these are the realities which the participants of industry of trips have to face.

Key words: *Tourist industry, specificity tourist product, resourced, highly integrated economies of the region, forming the image of the country.*

Л.В. Малік

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ЯК ФАКТОР РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ КРАЇНИ

Досліджено теоретичні питання характерних особливостей туристичної галузі та її ресурсного забезпечення. Визначена загальна тенденція змін у взаємодії важелів регулювання туристичної індустрії України на сучасному етапі. Оскільки туристична галузь, як об'єкт управління має свої особливості, менеджери туристичного бізнесу повинні рахуватися з тим, що ця галузь зовсім не схожа на інші і

тому механічно перенести моделі управління з інших сфер трудової діяльності в сферу туризму неможливо. Особливо важливо сформувати ставлення до туризму як до високоінтегрованою послугі з прогресивно зростаючим застосуванням інформаційних технологій.

Визначено загальну взаємодію важелів регулювання туристичної індустрії. Позначено сучасні проблеми туристичної галузі. Показана комплексність кризових проблем в економічному, а також у соціально - політичному секторі країни. Позначена роль туристичної галузі у вирішенні зазначених проблем.

Сьогодні в Україні спостерігається відсутність стратегії розвитку туризму та просування України на зовнішньому ринку, дефіцит інформації, нездатність і небажання вирішувати нагальні питання діяльності туристичної галузі - на сьогоднішній день це ті реалії, з якими доводиться стикатися учасникам індустрії подорожей.

Ключові слова: *Туристична індустрія, специфіка туристичного продукту, ресурсне забезпечення, високо інтегрована послуга, економіка регіону, формування іміджу країни.*

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ЕКОНОМІКА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

УДК 339.942:339.732.4(045)

T. V. Marena

REGIONAL FINANCIAL MECHANISMS AS A COMPONENT OF THE GLOBAL FINANCIAL SAFETY NET

The preconditions of establishment and the tasks of the regional financial mechanisms are pointed out; their place in the global financial safety net and in anti-crisis regulation of regional development is determined in the article. The specific features of functioning of the most influential regional financial initiatives are examined and their comparative analysis is provided. Financial instruments used by regional financial mechanisms while performing their tasks are considered. The advantages of regional financial mechanisms foundation and directions of their activities coordination with other components of the global financial safety net are defined.

Key words: *regional financial mechanisms (initiatives), regional integration, global financial safety net, swap agreement, international financial institutions.*

An important precondition for the efficient development of inter-regional economic interaction is a stable economic state of regions developing this cooperation. The global financial crisis of 2008-2009 and its consequences have shown that serious threats to stable economic development of countries, their regional associations and the world in whole are financial imbalances. Moreover, given the increasing likelihood of appearance and extent of financial threats, as well as the global nature of the factors that cause the development of crises, their adjustment is often beyond the capabilities of national financial policies. Transformation of financial stability objectives into the common problem of countries and regions required greater coordination between national regulatory institutions in this area, which has embodied in the formation of a wide system of international financial institutions.

However, despite the existence of sufficiently developed network of international financial institutions (IMF, World Bank Group, Bank for International Settlements, the Basel Committee, G-20, etc.), just global mechanisms are insufficient to solve specific financial and economic problems of regions. Intensification of regional integration processes is observed not only in trade but also in the financial sector and requires establishment of multilateral financial mechanisms of stabilization at the regional level. All these items determine the relevance of the research topic.

The functioning of some regional financial mechanisms (RFMs), the history of their formation and results of their activities are studied primarily by specialists of international financial institutions [3-5]. Alongside it, there is a lack of a comprehensive approach to the role of regional financial mechanisms in the global financial architecture and the benefits obtained from their implementation by member states.

The scientific paper is aimed at defining the preconditions of regional financial mechanisms establishment; studying the RFMs specific features and comparing the most influential regional financial initiatives; determining the benefits of regional financial mechanisms creation and directions of their activities coordination with other components of the global financial safety net.

One of the reasons for the development of financial mechanisms at the regional level was the dissatisfaction of many countries on the results of international financial institutions activities. First of all, these institutions generally offer fairly standard mechanisms for countries to resolve financial conflicts and crises without taking into account appropriate regional profile. In addition, nowadays the international financial institutions have increasing difficulties while coping with their tasks. Regrouping of forces between the world economic centers and the free flow of capital from one country to another based on the use of new communication technologies can destabilize the global, regional and national financial markets, as far as the regulation of such capital flows is very complicated. And finally, these institutions are often unable to finance countries suffering from crisis in full volume, especially as the accumulation of capital of these institutions is a long and complex process. Therefore, an alternative direction of efficient solution of the financial problems that are specific to a particular region, prevention of regional financial crises and achievement of stable financial development is creation of regional financial mechanisms.

In the scientific sources regional financial mechanisms are also called regional financial initiatives [6] or «safety nets» [4]. Creation of regional financial initiatives is associated with the desire of regional integration associations to have their own flexible instruments of crisis management. Usually regional financial mechanisms carry out the tasks of the participating countries' balance of payments and budget support and the crisis consequences overcoming. High speed of development and good performance of some RFMs led to a significant increase in their weight in the global financial architecture and global financial safety net. Therefore, the current global financial safety net obtains the form of a four-level structure that includes: 1) national reserves; 2) bilateral swaps; 3) regional financial mechanisms; 4) the IMF.

The reasons for RFM establishment in each case varied considerably, ranging from dissatisfaction with the functioning of global financial architecture and international financial institutions to the need to involve significant financial resources at the regional level.

Today such financial mechanisms operate in almost all regions of the world, in particular the following regional initiatives are considered to be the most developed ones:

- Arab Monetary Fund (AMF) (Algeria, Bahrain, Djibouti, Egypt, Jordan, Iraq, Yemen, Qatar, Comoros, Kuwait, Lebanon, Libya, Mauritania, Morocco, UAE, Oman, The State of Palestine, Saudi Arabia, Syria, Somalia, Sudan, Tunisia);
- The Chiang Mai Initiative Multilateralization (CMIM) (Brunei, Vietnam, Hong Kong, Indonesia, Cambodia, Republic of China, Laos, Malaysia, Myanmar, Singapore, Thailand, Philippines, South Korea, Japan);
- The European Stability Mechanism (ESM) (Eurozone countries);
- Fondo Latinoamericano de Reservas (FLAR) (Bolivia, Venezuela, Colombia, Costa Rica, Peru, Uruguay, Ecuador);
- North American Framework Agreement (NAFA) (Canada, Mexico, United States);
- South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC) (Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, India, Maldives, Nepal, Pakistan, Sri Lanka);
- Contingent Reserve Arrangement of the BRICS (CRA) (Brazil, Russia, India, China, South Africa);
- The Eurasian Fund for Stabilization and Development (EFSD) (Armenia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Russia, Tajikistan).

The oldest regional financial mechanisms that operate today were established about 40 years ago by Arab (Arab Monetary Fund) and Latin American countries (Fondo Latinoamericano de Reservas). The youngest RFMs are created by European countries (The European Stability Mechanism) and BRICS countries (Contingent Reserve Arrangement). Dealing with approximately the same problems, modern RFMs nevertheless differ significantly in terms of peculiarities of the participating countries cooperation and used tools,

as it is shown in Table 1.

The tools of interaction between participants of the RFMs may range from simple financing facilities in the form of loans, grants, financial assistance and bilateral swap agreements to the creation of a multilateral swaps system.

Table 1

Regional financial initiatives

Regional financial initiatives	Year of foundation, the number of member states	Main tasks	Essence of the mechanism and its financial instruments
Arab Monetary Fund	1976 (22)	The member countries payments adjustment and harmonization; the fight against payment restrictions between the members of the Fund; the improvement of monetary cooperation; promoting the development of Arab financial markets; the development of trade relations within the Arab League.	Main facilities: 1) financing the state budget deficit of the participating countries; 2) the reservation of funds for the sectoral reforms.
Fondo Latinoamericano de Reservas	1978 (7)	Maintaining the balance of payments of the participating countries by providing loans and/or loan guarantees; improving conditions for international reserves investment by member countries; promoting the harmonization of exchange rates, monetary and financial policies of the Member States.	Multilateral swap mechanism: 1) management of part of the foreign reserves of the participating countries; 2) encouraging the introduction of conditional credit lines to limit the susceptibility of developing economies to financial crises.
South Asian Association for Regional Cooperation	1985 (8)	Ensuring cooperation between member states in the social and economic sphere.	The system of bilateral swap agreements.
North American Framework Agreement	1994 (3)	Development of the financial aspects of the integration of Member States by means of making parallel financial agreement to the North American Free Trade Agreement	The trilateral swap agreement.
The Chiang Mai Initiative Multilateralization	2009 (14)	Maintaining countries' foreign reserves and facilitating the work of other multilateral financial mechanisms and institutions such as the IMF	The system of multilateral swaps.
The Eurasian Fund for Stabilization and Development (before 2015 – EurAsEC Anti-Crisis Fund)	2009 (6)	Assistance to Member States to ensure the long-term economic and financial stability and development of their economic integration.	Main facilities: 1) financial loans; 2) investment loans; 3) grants of EFSD net profit share for financing government programs in the social sphere.
The European Stability Mechanism	2012 (19)	Providing financial support to the Eurozone countries in case of financial difficulties.	Main facilities: 1) stabilization loan in the framework of macroeconomic adaptation program (sovereign loan); 2) bank recapitalization program; 3) preventive financial assistance; 4) primary market support; 5) secondary market support.

Contingent Reserve Arrangement of the BRICS	2014 (5)	Preventing and overcoming short-term balance of payments crises by arranging the currency swaps between the central banks of the Member States.	The system of bilateral swap agreements.
---	----------	---	--

Note. Compiled by the author based on [1-4]

In terms of number of participating countries existing regional financial mechanisms also vary considerably. The most numerous are now the Arab Monetary Fund and the European Stability Mechanism, the smallest initiative by number of the participants is the North American Framework Agreement.

The size of the countries forming regional financial mechanisms can also differ. For instance, the Fondo Latinoamericano de Reservas (Latin American Reserve Fund) is a tight little community, which includes seven small and medium-sized economies that are connected by strong socio-cultural and economic ties and a wide range of common economic interests. In addition to creating FLAR these countries for the past 60 years managed to implement clearing mechanisms for intraregional settlements and to establish two banks for development.

Moreover, even members of one regional financial initiative may differ in the size of the countries. In particular, among 14 countries that form The Chiang Mai Initiative, the share of China, Hong Kong and Japan accounts for 64% of the financial contributions to the ASEAN + 3, reflecting the significant weight of their economies. Given the size of these countries they act mainly as donors, not the borrowers. Meanwhile, the share of their quotas emphasizes the important function of regional financial mechanisms as a means of managing regional secondary effects and settling consequence of the problems arising outside the region. Using capabilities of the regional financial mechanism allows to balance internal regional trade and investment flows disproportion that immersed as a result of problems in the small and medium-sized countries, and therefore to achieve stability of regional development.

Another advantage that countries receive from the creation of RFM is enlargement of the opportunities for them to access cheaper financing. For instance, the Latin American Reserve Fund has a higher credit rating in comparison with individual Member States, so that it can attract funds on financial markets at lower prices and distribute the resources received in accordance with regional needs and priorities.

In the process of RFMs operating their tasks and functions often overlap with the activities of international financial institutions, particularly the IMF. In order to improve global financial safety net it is necessary to achieve a clearer harmonization of the IMF and the RFMs activities and the distribution of powers between them. Taking into account the relatively small size of the financial resources available in regional financial mechanisms, it is advisable for them to act before crisis development or in its early stages, when the cost of anti-crisis measures implementation is lower. Implementation of the IMF program may need more time and should be used in terms of inefficiency of measures provided by regional mechanisms.

In addition, the RFMs should focus on maintaining relatively small countries that do not feel a constant need for finance and which economic crises will have no noticeable effect on the economy of the region or the world economy as a whole. On the other hand, the IMF is able to work with large countries, where the implementation of anti-crisis measures is more expensive and the financial imbalances can significantly affect the global financial architecture.

Thus, the optimum direction of strengthening global financial safety net is further development of its regional component in the form of regional financial initiatives and intensification of interaction between global and regional financial mechanisms. Existing

RFMs have already proven their importance in terms of their role in the promotion of integration cooperation in the regions as well as from the perspective of their contribution to anti-crisis settlement of countries' financial imbalances.

Taking into account the intensive development of regional integration processes, particularly in the financial sector, most likely, further consolidation of regional financial mechanisms and growth of their role in the global financial architecture can be expected in the future. Prospects of creation of new regional financial initiatives in the world and directions of existing regional financial mechanisms modification can be the subject of further research in this respect.

List of references

1. Арапова Е. Я. Региональные инициативы финансового сотрудничества в АТР [Электронный ресурс] / Е. Я. Арапова, А. А. Байков // Международные процессы. – 2012. – Т. 10 № 3. – С. 98-107. – Режим доступа: <http://www.intertrends.ru/thirtieth/Arapova.pdf>; Arapova Ye. Ya. Regionalnye initsiativy finansovogo sotrudnichestva v ATR [Elektronnyy resurs] / Ye. Ya. Arapova, A. A. Baykov // Mezhdunarodnye protsessy. – 2012. – Т. 10 № 3. – С. 98-107. – Rezhim dostupa: <http://www.intertrends.ru/thirtieth/Arapova.pdf>.

2. Арсланханова З. М. Межнациональные механизмы антикризисной стабилизации [Электронный ресурс] / З. М. Арсланханова // Современные наукоемкие технологии. – 2013. – № 10, ч. 1. – С. 102-104. – Режим доступа: www.rae.ru/snt/?section=content&op=show_article&article_id=10001952; Arslankhanova Z. M. Mezhnatsionalnye mekhanizmy antikrizisnoy stabilizatsii [Elektronnyy resurs] / Z. M. Arslankhanova // Sovremennye naukoemkie tekhnologii. – 2013. – № 10, ch. 1. – S. 102-104. – Rezhim dostupa: www.rae.ru/snt/?section=content&op=show_article&article_id=10001952.

3. Кавай М. Финансовый регионализм [Электронный ресурс] / М. Кавай, Д. Ломбарди // Финансы и развитие. – 2012. – С. 23-25. – Режим доступа: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2012/09/pdf/kawai.pdf>; Kawai M. Finansovyy regionalizm [Elektronnyy resurs] / M. Kawai, D. Lombardi // Finansy i razvitie. – 2012. – С. 23-25. – Rezhim dostupa: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2012/09/pdf/kawai.pdf>.

4. Региональные финансовые механизмы [Электронный ресурс] / Евразийский фонд стабилизации и развития. – Режим доступа: http://efsd.eabr.org/r/partners/Regional_finance_mechanism/; Regionalnye finansovye mekhanizmy [Elektronnyy resurs] / Yevraziyskiy fond stabilizatsii i razvitiya. – Rezhim dostupa : http://efsd.eabr.org/r/partners/Regional_finance_mechanism/

5. Региональные финансовые механизмы: их роль в международной финансовой архитектуре и сотрудничество с МВФ [Электронный ресурс] : Резюме семинара «Группы 20» - МВФ, 17 апреля 2013 г. – 7 с. – Режим доступа: <http://ru.g20russia.ru/load/782215756>; Regionalnye finansovye mekhanizmy: ikh rol v mezhdunarodnoy finansovoy arkhitekture i sotrudnichestvo s MVF [Elektronnyy resurs]: Rezyume seminar «Gruppy 20» - MVF, 17 aprelya 2013 g. – 7 s. – Rezhim dostupa: <http://ru.g20russia.ru/load/782215756>.

6. Улюкаев С. С. Современное состояние и перспективы развития регионального финансового сотрудничества стран ЕвразЭС [Электронный ресурс] / С. С. Улюкаев, К. И. Шеряй // Евразийский экспертный клуб. – Режим доступа: <http://eurasianclub.ru/sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya-regionalnogo-finansovogo-sotrudnichestva-stran-evrazes/>; Ulyukaev S. S. Sovremennoe sostoyanie i

perspektivy razvitiya regionalnogo finansovogo sotrudnichestva stran YevrAzES [Elektronnyy resurs] / S. S. Ulyukaev, K. I. Sheryay // Yevraziyskiy ekspertnyy klub. – Rezhim dostupa : <http://eurasianclub.ru/sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy-razvitiya-regionalnogo-financevogo-sotrudnichestva-stran-evrazes/>

Стаття надійшла до редакції 04.09.2015.

Т. В. Марена

РЕГІОНАЛЬНІ ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ЯК КОМПОНЕНТ ГЛОБАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

У статті встановлено передумови створення, завдання діяльності регіональних фінансових механізмів та визначено їх місце у глобальній мережі фінансової безпеки і у антикризовому регулюванні регіонального розвитку. Досліджено специфіку функціонування та здійснено порівняння найбільш впливових сучасних регіональних фінансових ініціатив. Розглянуто фінансові інструменти, що використовують регіональні фінансові механізми при виконанні поставлених перед ними завдань. Визначено переваги створення регіональних фінансових механізмів та напрями узгодження їх діяльності з іншими складовими глобальної мережі фінансової безпеки.

Ключові слова: регіональні фінансові механізми (ініціативи), регіональна інтеграція, глобальна мережа фінансової безпеки, своп-угода, міжнародні фінансово-кредитні установи.

УДК 339.924(477:438):332.1

О.А. Беззубченко

РОЗВИТОК МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ

У статті розглянуто різні аспекти міжрегіонального співробітництва України та Польщі. Визначено, що головною метою міжрегіонального співробітництва є спільні дії учасників з приводу розвитку багатосторонньої, гармонійної співпраці між територіальними громадами, мінімум двох регіонів, що не обов'язково мають спільні кордони. Україна сьогодні залучена до багатостороннього міжрегіонального співробітництва у тому числі транскордонного. Досліджено розвиток українсько-польського міжрегіонального співробітництва у декількох площинах.

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, зовнішньоторговельне співробітництво, інвестиційне співробітництво.

Поглиблення європейської інтеграції зумовлює формування цілей регіональної інтеграції в Україні відповідно до кожного рівня на якому відбувається її реалізація: внутрішньорегіонального, міжрегіонального, а також міждержавного. Слід підкреслити, що роль держави у формуванні та реалізації стратегії регіонального розвитку України з огляду на постійне посилення впливів інтеграційних процесів повинна зростати. В новій геополітичній ситуації, що склалася останнім часом в світі, для реалізації стратегії ефективного розвитку Україна повинна спиратися на активну позицію регіонів. Розширення функцій регіонів в реалізації процесів міжнародної інтеграції може дати позитивні результати за умови оптимізації економічних зв'язків

між самими регіонами, посиленні ролі держави в забезпеченні політичної і економічної безпеки, виконанні нею ролі гаранта в розв'язанні дискусійних питань на міжнародному рівні.

Головною метою міжрегіонального співробітництва є спільні дії учасників з приводу розвитку різнобічної, гармонійної співпраці між територіальними громадами, мінімум двох регіонів, що не обов'язково мають спільні кордони [1,2]. Україна як суверенна держава залучена до багатостороннього міжрегіонального співробітництва у тому числі транскордонного. Однак правові документи, які регламентують цю сферу, на жаль, мають фрагментарний характер і не підпорядковані концепції регіонального розвитку.

Після падіння старої економічної системи, в Польщі і в Україні виникла ситуація, яка примусила уряди і господарські організації цих країн здійснити істотні зміни. Системна перебудова є процесом основних, фундаментальних змін, а передумовами для змін були: створення основ ринкової економіки (зокрема, структури власності), поліпшення конкурентоспроможності підприємств (зокрема, шляхом обмеження надмірної зайнятості і упровадження сучасних систем виробництва та управління), а також зміна менталітету людей. Польщу і Україну зв'язує більш ніж тисячолітня історія економіко-політичних відносин.

Основним правовим інструментом українсько-польського міжрегіонального співробітництва є Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про міжрегіональне співробітництво, підписана 24 травня 1993 року. Цей документ створює правові принципи міжрегіонального співробітництва органів державної адміністрації і органів місцевого самоврядування України та Польщі, зокрема в сфері будівництва та облаштування території, транспорту, комунального господарства, промисловості, торгівлі, сільського господарства, охорони природи та навколишнього середовища, освіти та професійного навчання, культури і мистецтва, охорони здоров'я, туризму та спорту тощо.

Після вступу Польщі до Європейського Союзу та запровадження нової політики сусідства ЄС було підписано «Стратегію українсько - польського міжрегіонального та прикордонного співробітництва». Цей документ окреслив стратегічні цілі та пріоритети українсько-польського прикордонного та міжрегіонального співробітництва, визначені через призму регіональної політики ЄС.

Розвиток українсько-польського міжрегіонального співробітництва здійснюється у декількох площинах. На рівні центральних органів виконавчої влади двох країн з українського боку це питання координується – Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Міністерством закордонних справ, Міністерством інфраструктури та Міністерством економічного розвитку і торгівлі, з польського боку – Міністерством внутрішніх справ, Міністерством регіонального розвитку та Міністерством закордонних справ[3,4].

Для вирішення ключових питань українсько-польського міжрегіонального співробітництва на міждержавному рівні створено інституційний механізм – Українсько-польську Міждержавну Координаційну Раду з питань міжрегіонального співробітництва (МКРМС). МКРМС приймає рішення з ключових питань міжрегіонального співробітництва, визначає загальні напрямки і головні принципи його розвитку, надає компетентним органам України і Польщі відповідні пропозиції, розробляє спільні програми діяльності, спрямовані на розвиток міжрегіональної співпраці та в цілому координує міжрегіональне співробітництво на рівні областей України та воєводств Республіки Польща. У складі МКРМС функціонують Комісії: з питань пунктів пропуску та прикордонної інфраструктури, з питань просторового планування, з питань транскордонного співробітництва та з питань рятування та захисту населення в умовах

надзвичайних ситуацій. Засідання МКРМС відбуваються один раз на рік, а засідання комісій - як правило, двічі на рік. [4]

Органи місцевого самоврядування України та Польщі, реалізуючи міжрегіональне співробітництво на своєму рівні, укладають міжрегіональні договори згідно з внутрішнім законодавством двох держав, у т.ч. договори щодо поставок товарів або надання послуг, створення спільних підприємств, товариств, асоціацій, фондів, а також спільних координаційних органів з питань міжрегіонального співробітництва.

Польща є одним з основних торговельних партнерів України.

Динаміка показників зовнішньої торгівлі України з Польщею представлена на рис. 1. та свідчить, що за період 2003-2014 рр. зовнішньоторговельний оборот України з Польщею збільшився у 3,6 рази (з 1565,42 до 5715,48 млн. дол.), при цьому експорт товарів та послуг зріс у 3,46 рази (з 763,03 до 2644,66 млн. дол.), імпорт товарів та послуг – у 3,8 рази (з 802,39 до 3070,82 млн. дол.). Таким чином зростання імпорту випереджало зростання експорту при від’ємному значенні сальдо зовнішньої торгівлі між країнами.

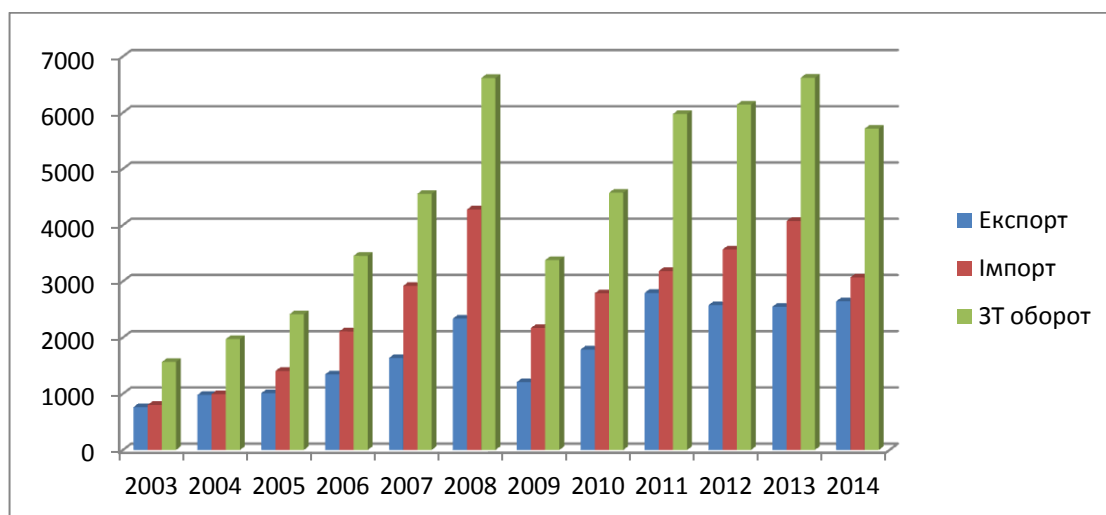

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі України з Польщею у 2003-2014 рр., млн. дол. США

Згідно з даними таблиці Економіка України є відносно відкритою щодо співробітництва з Польщею та протягом аналізованого періоду спостерігається тенденція до збільшення показників як експортної так і імпортної квот.

Таблиця 1

Динаміка експортної та імпортної квоти України з Польщею (2003-2013 рр.,%)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Експортна квота	2,72	2,70	2,65	3,10	2,99	3,20	2,60	2,98	3,60	3,30	3,50
Імпортна квота	2,95	3,30	3,80	4,50	5,25	3,03	5,50	4,20	3,70	4,40	5,00

В товарній структурі експорту України до Польщі (рис. 2) 32% припадає на промислові товари, 25% - сирі матеріали, 14% - машини та транспортне обладнання, 12% - їжа та живі тварини, 6% - різні готові, 5% - мінеральні продукти, 3% - продукція хімічної промисловості. На експорт решти припадає 3 %.

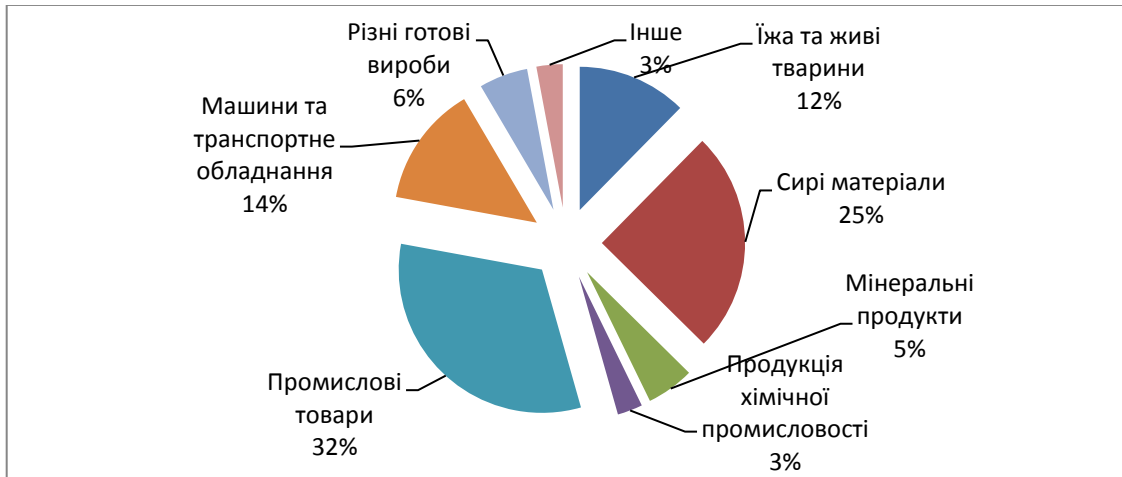

Рис. 2 Структура експорту товарів України до Польщі за 2013 р., %

Імпорт представлений в першу чергу промисловими товарами – 15%, машинним та транспортним обладнанням – 10%, мінеральними продуктами – 9%, продукцією хімічної промисловості – 8%. На їжу та живі тварини припадає 5% імпорту, різні готові вироби – 3%, та інші. (рис 3)

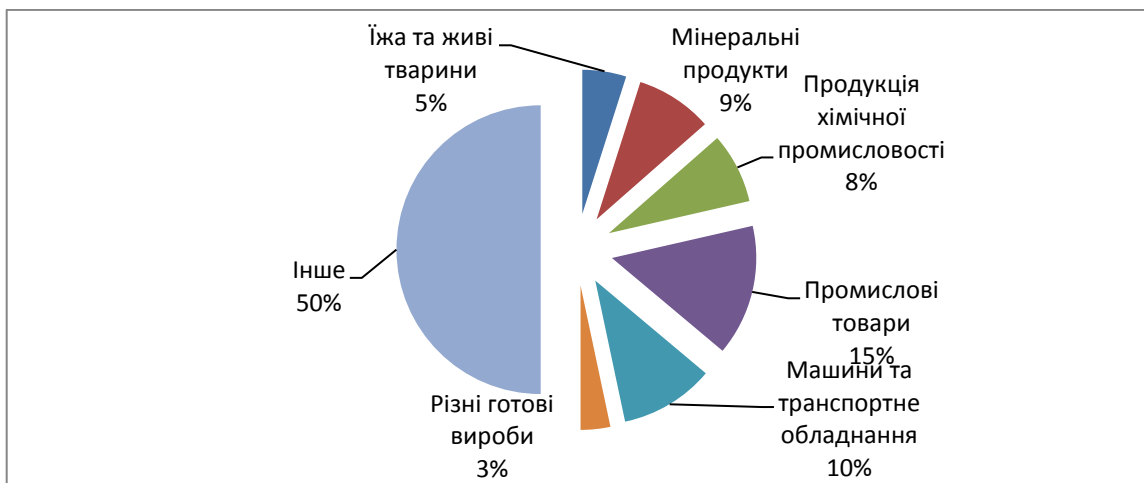

Рис. 3. Структура імпорту товарів до України з Польщі, 2013 р., %

Таким чином, переважно експортуються товари таких галузей економіки як добувна промисловість та промислові товари, імпортуються - промислові товари, продукція машинобудівної, добувної та хімічної галузей.

Що стосується співробітництва в інвестиційній сфері то офіційна статистика обох країн свідчить про серйозну перевагу обсягів інвестицій, що надходять з Польщі до України, порівняно із зустрічним потоком інвестицій. (рис. 4).

Найбільший обсяг інвестицій з Польщі в Україну та з України в Польщу спостерігався у 2010 році (935,8 млн. дол.. США) та у 2014 році (100 млн. дол.. США) відповідно.

Аналіз процесу залучення польських інвестицій в Україну дозволяє виявити наступні тенденції:

1. Обсяги надходження інвестицій з Польщі в українську економіку залишаються вкрай низькими у порівнянні з існуючими потребами. Проте їх обсяги для окремих регіонів України є достатньо вагомими. Зрозуміло, що це регіони, які мають

географічну близькість до Польщі.

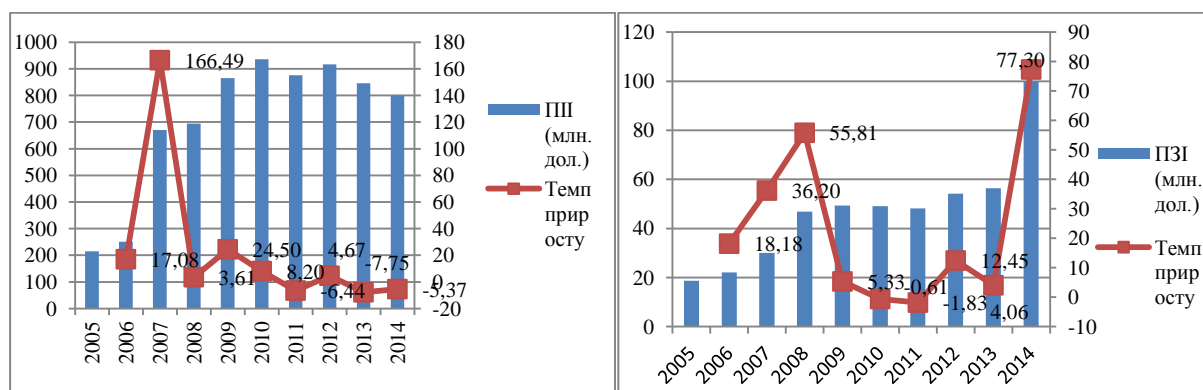

Рис 4 Динаміка ПІІ та ПЗІ між Польщею та Україною, 2005-2014 рр., млн. дол. США

2. Спостерігається наступна тенденція щодо спрямованості польських інвестицій: їх галузева структура не відповідає пріоритетам довгострокового зростання української економіки. Зокрема, недостатні обсяги фінансових вкладень з Польщі спрямовуються в українську промисловість та сільське господарство, основними ж галузями інвестування є ті, що забезпечують швидкий обіг капіталу, такі як торгівля і громадське харчування, сфера фінансового посередництва.

3. Середній обсяг інвестування в конкретні проекти є доволі низьким, що не робить належного впливу на стабілізацію загальної економічної ситуації на мікрорівні. Ця тенденція тісно пов'язана по-перше, з небажанням польських інвесторів вкладати значні обсяги інвестицій в бізнес країни з дуже високим рівнем ризику, по-друге з мотивом інвестування в українську економіку для первісного накопичення капіталу (можливе завдяки використанню податкових пільг для іноземних інвесторів), з подальшим вивозом його за межі економіки країни. Крім цього, інвестування у великих обсягів передбачає довгостроковий і переважно виробничий характер фінансових вкладень, що в перш за все доступне великим ТНК, проте серед польських інвесторів в Україну переважають малі і середні фірми.

4. Недосконалою залишається форма залучення польських інвестицій. Переважна кількість інвестицій з Польщі надходить у вигляді нерухомого і рухомого майна, причому нерідко не найкращої якості, значно менша частина – у валюті. Це обумовлено ризиковістю вкладення грошових активів в економіку країни з значною господарською та макроекономічною нестабільністю. Окрім того, молодий польський бізнес, який хоч і знаходиться на вищому ніж український рівні, ще не акумулював достатньо грошових активів для вільного оперування ними у сфері інвестування українських підприємств.

5. Стосовно регіонального розподілу польських інвестицій в межах української економіки, то переважна кількість акумулюється лише в окремих регіонах України. Очевидно, що польські інвестори при виборі регіону вкладення коштів, беруть до уваги як показники інвестиційної привабливості регіонів, такі як загальноекономічний розвиток регіонів, рівень розвитку інвестиційної інфраструктури, демографічну характеристику регіону, рівень розвитку ринкових відносин, рівень екологічних та криміногенних ризиків, так і на критерій низьких трансакційних витрат. Тому, лідером серед областей-реципієнтів інвестицій з Польщі є Львівська область, яка серед регіонів України має досить високий рівень привабливості завдяки відносно сприятливому інвестиційному клімату та наявності необхідної для розвитку ринкових відносин комерційної інфраструктури, а також є однією з прикордонних областей, які характеризуються відносно нижчими трансакційними витратами. Доволі вагома частка

фінансових вкладень з Польщі спрямовується у Волинську область, яка незважаючи на те що, оцінюється як регіон з низькою інвестиційною привабливістю, використовує своє прикордонне розташування для розвитку субрегіонального співробітництва з Польщею, що стимулює приплив польських інвестицій.

Прогноз обсягів ПІІ та ПЗІ між Україною та Польщею з використанням лінійних параметричних методів (модель Брауна, Хольта, Бокса-Дженкінса та модель ОЛІМП) свідчить про незначне зростання обсягів надходження ПІІ до України з Польщі, що обумовлене зменшенням інвестицій у останні роки та негативними темпами приросту обсягів інвестицій та тенденцію стабільного зростання обсягів ПЗІ з України до Польщі (рис 5).

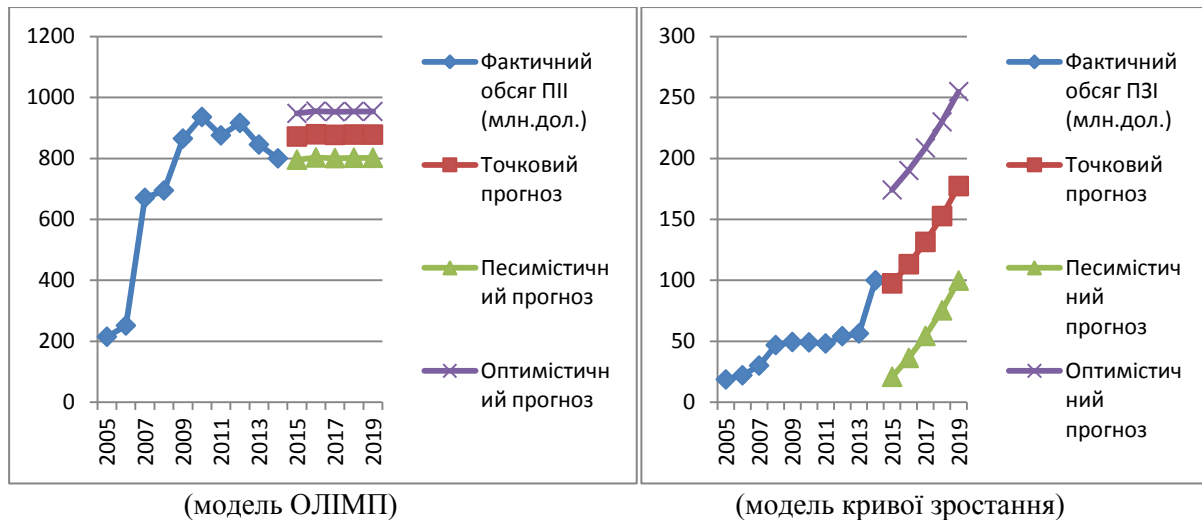

Рис 5. Динаміка та прогноз обсягів ПІІ та ПЗІ між Україною та Польщею.

Отже, розвитку міжрегіонального співробітництва, насамперед торговельного повинні сприяти дії як державних так і регіональних органів влади. Потрібні зміни у принципах ведення і підходах до формування економічної політики України. Основними завданнями цієї політики має стати демонополізація економіки, стабільне економічне законодавство, адаптація та наближення вітчизняного законодавства до чинних правових норм та економічних стандартів СОТ, Ради Європи, ЄС тощо., проведення адміністративно-територіальної реформи на засадах субсидіарності та солідарності, які визначають політику регіонального розвитку більшості держав ЄС, включаючи Польщу, активізація транскордонного співробітництва, спільне розв'язання проблем регіонального рівня, використання та розвиток потенціалів великих міст (міст - центрів нових економічних районів) як "метрополій" міжрегіонального значення.

Завдяки цьому виникне сприятливе макроекономічне підґрунтя для поглиблення українсько-польського міжрегіонального співробітництва на основі розвитку сучасних галузей «нової економіки». Також ще зробить можливим не тільки поглибити стратегічне партнерство між країнами, а й сприятиме входженню України до ЄС на основі сталого економічного зростання та поліпшення якості життя і стандартів соціального захисту населення.

Список використаної літератури

1. Матеха А. С. Методи підвищення ефективності міжрегіонального економічного співробітництва [Електроний ресурс] / А. С. Матеха // Вісник Хмельницького національного університету. - 2014. - № 2(2). - С. 170-173. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vchnu_ekon_2014_2\(2\)__36.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vchnu_ekon_2014_2(2)__36.pdf); Matiekha A. S. Metody

pidvyshchennia efektyvnosti mizhrehionalnoho ekonomichnoho spivrobitnytstva [Elektronnyi resurs] / A. S. Matiekhа // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. - 2014. - № 2(2). - S. 170-173. - Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vchnu_ekon_2014_2\(2\)_36.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vchnu_ekon_2014_2(2)_36.pdf)

2. Лагно В. Т. Розвиток міжрегіонального співробітництва України та країн ЄС [Електронний ресурс] / В. Т. Лагно // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Сер. : Державне управління. - 2014. - Т. 15, Вип. 291. - С. 162-173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpdduu_du_2014_15_291_18.pdf Lahno V. T. Rozvytok mizhrehionalnoho spivrobitnytstva Ukrainy ta krain YeS [Elektronnyi resurs] / V. T. Lahno // Zbirnyk naukovykh prats Donetskoho derzhavnoho universytetu upravlinnia. Ser. : Derzhavne upravlinnia. - 2014. - Т. 15, Вуп. 291. - S. 162-173. - Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpdduu_du_2014_15_291_18.pdf

3. Kamiński A. Z. Stosunki polsko-ukraińskie: raport / A. Z. Kamiński, J. Kozakiewicz. — Warszawa : CSMISP, 1997. — 58 s.

4. Посольство України в Республіці Польща [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions>; Posolstvo Ukrainy v Respublitsi Polshcha [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu : <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/regions>

5. UNCTADSTAT [Electronic resource]. - Mode of access: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>

Стаття надійшла до редакції 05.09. 2015.

O. Bezzubchenko

DEVELOPMENT OF INTER-REGIONAL COOPERATION OF UKRAINE AND POLAND

The article investigates the practical aspects of the implementation of different Ukraine's inter-regional cooperation vectors with Poland. The complex analysis of the dynamics, structure and intensity of Ukraine's foreign trade cooperation with the Poland is made.

The deepening of European integration leads to formation targets of regional integration in Ukraine according to each implementation levels: inter-regional and inter-state. It should be emphasized that the role of government in formulating and implementing Ukraine regional development strategy should grow because of the constant growing influence of integration processes. In the new geopolitical situation in the world in recent years, Ukraine effective development strategy should be based on proactive regions positions. Expanding the functions of regions in the implementation process of international integration can bring positive results in terms of optimization of economic relations between the regions, strengthening the state's role in providing political and economic security, the performance of a guarantor in resolving contentious issues at the international level.

Evaluation of the effectiveness and intensity of Ukraine's foreign trade relations with Poland is conducted by calculating such indices as trade openness index, dynamics and structure of foreign trade and investments of Ukraine with Poland. Assessment of the level and intensity of Ukraine's cooperation with Poland is based on calculation and analysis of different trade cooperation aspects. The features of the Ukrainian export and import commodity structure with Poland are identified, and the level of Ukraine's export specialization and import dependence is determined.

The different modeling tools have provided the predictive assessment of volumes of investments between Ukraine and Poland in the near future.

It is concluded that, the development of regional cooperation, especially trade should promote actions as state and regional authorities. It was researched that nowadays it is necessary changes in the principles of conduct and approaches to the formation of economic

Ukraine policy.

The main objectives of this policy should be demonopolization of the economy, stable economic legislation, adaptation and approximation of national legislation to existing legal norms and economic standards of the WTO, the Council of Europe, EU, etc., Administrative-territorial reform on the principles of subsidiarity and solidarity, which determine the policy of the most EU countries regional development, including Poland; the intensification of cross-border cooperation, joint problem solving regional level, the use and development potential of large cities.

Key words: *inter-regional cooperation, foreign trade cooperation, investment cooperation.*

УДК 330(438)“1989/1990”

M. Ryba

A SUCCESS OF A TRANSFORMATION OF THE POLISH ECONOMY AFTER 1989

The transition of the Polish economy from the very poor to a developed country in the past 25 years is definitely a story of the great success. In 1989 Poland was one of the poorest country among the transforming in the Central-Eastern Europe. The first real economic changes became already in 1988, particularly the business activity law, the most important reforms were established in 1989 and also named by the current new Minister of Finance, professor Leszek Balcerowicz. In the article the author were considered the effects of the shocked therapy.

Key words: *developed country, reforms, shocked therapy, GDP, unemployment, inflation*

The transition of the Polish economy from the very poor to a developed country in the past 25 years is definitely a story of the great success. In 1989 Poland was one of the poorest country among the transforming in the Central-Eastern Europe, including those which were still part of Soviet Union and almost twice poorer than Czech Republic and 50% than Hungary. From a practically bankrupt country, with a very low (about 1.700 USD) GDP per capita, a huge public debt, an inefficient industry and highly corrupted, Poland became a real developed and one of the fastest economically increasing in Europe. How did it happen?

The crucial moment was a year 1989 when Poland as the first country in the Eastern part of the Iron Curtain carried out the semi-democratic elections which allowed to appoint a new opposition government. Although the first real economic changes became already in 1988, particularly the business activity law, the most important reforms were established in 1989 and also named by the current new Minister of Finance, professor Leszek Balcerowicz.

Before we mention about the reforms, let us look back at the situation of Polish economy at the starting point. Poland, as the rest of the communist states, had the centrally planned economy where state's property was absolutely fundamental and privileged. Although the first private companies already existed, the real boom has not come yet. The industry, although super-important and essential part of GDP, was inefficient, too employed and underdeveloped. The state suffered the lack of capital and goods what was noticeable for instance in shops, equipped usually only in vinegar what is the symbol of the 80s. until today. Despite the higher demand than supply, the salaries were extremely low even in purchasing power parity. Poland was deeply corrupted state where even small things were difficult to

solve without a special gratitude. As the rural country, where agriculture was also an important part of GDP, this part was underdeveloped as well and did not supply the citizens enough. To make matters worse, the Polish public debt, particularly international debt, was extremely high because of the loans from the 70s. when economy invested huge amounts of borrowed money in industry and constructions. The most symbolic and noticeable thing were increasing prices because of the higher and higher inflation.

Now it is a time to understand what was implemented on January 1, 1990 when the Balcerowicz reforms entered into force of an act. One of the first and the most important matters was a liberalization of the internal prices what released a trade but also contributed to the enormous increase of inflation (which became a hyperinflation for a while at the level of about 1000%). In order to control it, the interest rate became higher over the inflation. Because of the free trade and business activity, the trade and import dramatically increased what also helped to supply the economy. What was fundamental, the rate of exchange of the American dollar became transparent and stabilized what was the consequence of a full convertibility. The banking system was completely reformed so as the credit policy and because of that international banks had an open space to invest there, change the market and teach people how to exist in capitalist world. Many inefficient public companies became privatized or simply were liquidated what certainly rebounded the increasing unemployment. A year later an income tax was implemented, the next year valued added tax (VAT) as well, becoming soon the crucial income for the budget.

The effects of the shocked therapy was relatively quick. Although the GDP dropped in 1990 and 1991 what was impossible to avoid and was normal everywhere in this part of Europe including better developed and less reforming countries. Inflation decreased firstly to dozen or so and in about 10 years to only a few percent. The budget deficit disappeared in only one year and what more important the wealthy countries, which were the lenders, decided to restructure the Polish debt what became the first real help of Western world. However, Poland needed a lot of capital and the foreign direct investment which came during the coming decade, but not huge at once.

On the other hand the rapid therapy of the economy had also the other, much darker face. Because of the closing inefficient factories policy the unemployment rate increased dramatically, especially in the traditionally industrialized regions and in the villages. In Poland appeared enormous poverty areas, consumed by a structural unemployment and a social discontent what was the direct cause of many extreme views and approaches until today. Comparing to the communist time in the society appeared fast developing social stratification, which fortunately today is not high, but still constitutes an important problem for a society and an economy. Summing up, some part of the society became a beneficiary of the new system, however the other, less lucky or smart people remain poor or even poorer than during the previous regime.

At this point it is necessary to mention about the other fundamental reforms or regulations and also the milestones for the economy. In 1991 the Warsaw Stock Exchange was opened, the key institution for a large and ambitious free market. In 1993 Poland became fully independent when the last Russian soldiers left the Polish borders what enabled to conduct the fully sovereign policies. Two years later the redenomination of Polish zloty (PLZ) into new Polish zloty (PLN), erased four zeros and decreased the inflation. The further fundamental step was implementing the new constitution in 1997 which included an important regulation – the public debt cannot be higher that 60% of Polish GDP. This easy provision efficiently defend against possible populists who could irresponsibly try to buy the voters. Another crucial, and also one of the best carried out reforms, was the local government change. Because of the reform from 1999 Poland consists of only 16 voivodeships (*województwo*), smaller poviats (*powiat*) and the smallest communes (*gmina*). At all the levels

the local representatives are being chosen in the direct elections what also brings people closer and build the local awareness and responsibility. However, the most important and also symbolic events took part in 1999 and 2004. Firstly, Poland became a NATO member what gave the guarantee also for the potential foreign investors that the market and investment are safe. However, the other event was much more important from the economic perspective. Joining the European Union enabled not only to adjust the law or regulations to the most efficient one, but also opened the unprecedented inflow of funds (about 150 billion EUR in the years 2004-2020). At the end it is necessary to point out the important act from the future perspective, namely the increase of the retirement age for both men and women to 67 years old (gradually and with some exceptions, certainly).

How is Poland today? GDP per capita (PPP) in 2014 will reach 24 thousand USD and is higher than Hungarian one, being twice lower in 1989. According to the newest *Transparency International* report, the country is ranked as 35 the least corrupted state and almost every year climbing the list. The structure of the GDP is very healthy, where 63% are services, 33% industry and only 4% of agriculture. Still pretty high (increased especially from 2009) is unemployment rate, at 11,4% (according to Eurostat only 8,7%) but is very likely to reach 6-7% until 2016-2017. However, at this point it is important to mention the very large emigration to the Western European countries (especially the UK, the Netherlands, Germany, Norway) which is estimated between 1-2 million people. In the *Doing Business* ranking Poland is ranked at 32. place in the world, systematically going up (several years ago being around 70. place).

Instead of the mistakes and the great social expenses, Polish economy did an enormous step in only 25 years of its transformation in order to be a developed economy. It did not happen only because of the great strategy, more likely is the reason of a release of the people's energy and creativity. Certainly the success would not be possible without the beginning reforms and a huge shock therapy at the start. Nowadays, Poland is in the complete different moment, being an important part of the united Europe and the Western civilization. However, the challenges are maybe different, but still same important. Still, Poland is a great example for the other transforming economies that the work and persistence, often very hard, lead to the success and there is always a good time to start reforming the economy.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2015.

М. Рибка

УСПІХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ПІСЛЯ 1989 РОКУ

Трансформація польської економіки від дуже бідної до розвиненої за останні 25 років, безумовно, історія великого успіху. У 1989 році Польща була однією з бідних країн серед трансформаційних в Центрально-Східній Європі, в тому числі і серед тих, які були в той час частинами Радянського Союзу і мала показники розвитку майже в два рази гірше, ніж Чехія і на 50% ніж Угорщина. У стані практичного банкрутства, з дуже низьким (близько 1700 доларів США) ВВП на душу населення, величезним державним боргом, неефективною промисловістю, Польща в останні роки стала однією з найбільш швидко економічно зростаючих країн в Європі. Як це відбулося?

Переломним моментом був 1989 рік, коли Польща, як перша країна в східній частині залізної завіси провела на пів демократичні вибори, які дозволили призначити новий уряд опозиції. Хоча перші реальні економічні зміни стали помітні вже в 1988 році, зокрема, було прийнято закон ділової активності, найбільш важливі реформи відбулися в 1989 році, а також призначення нового міністра фінансів, професора Лешека Бальцеровича.

Перш, ніж казати про реформи, треба подивитися назад на ситуацію в польській економіці в початковій точці. Польща, як і решта комуністичних країн, була країною з централізовано-плановою економікою. Хоча перші приватні компанії вже існували, справжній бум ще не настав. Промисловість була неефективною та не розвиненою. Держава страждала від відсутності капіталу і товарів. Заробітна плата була вкрай низькою, навіть за паритетом купівельної спроможності. Як аграрній країні, де сільське господарство є також важливою частиною ВВП, ця частина була слабозвиненою, а також і не задовольняла потреби громадян в повній мірі. Що ще гірше, польський державний борг, зокрема, міжнародний борг, був надзвичайно високий через кредитів з 70-х. коли економіка інвестувала величезні суми позикових коштів у промисловість і будівництво. Найбільш істотним було зростання цін через високу інфляцію.

Тепер розглянемо, що було зроблено на 1 січня 1990 року, коли реформи Бальцеровича набули чинності. Одним з перших і найбільш важливих питань була лібералізація внутрішніх цін, що сприяла торгівлі, але також здійснювала свій внесок у величезне зростання інфляції (спостерігалася гіперінфляція на рівні близько 1000%). Для того, щоб контролювати його, процентна ставка стала вище на інфляції. Через зростання обсягів торгівлі та підвищення ділової активності, торгівля та імпорт різко зросли, що також допомогло пропозиції в економіці. Як наслідок, курс обміну американського долара став прозорим і стабілізувався, що було наслідком повної конвертованості. Банківська система була повністю реформована, також як і, кредитна політика і через те, що міжнародні банки мали відкритий простір, щоб інвестувати там, змінити ринок і навчити людей, як існувати в капіталістичному світі. Багато неефективних державних компаній було приватизовано або просто ліквідовано, що, звичайно, спричинило зростання безробіття. Через рік прибутковий податок був реалізований, в наступному році податок на додану вартість (ПДВ), ставши незабаром важливим джерелом поповнення бюджету.

Ефекти від шокової терапії були отримані відносно швидко. Незважаючи на те, що ВВП впав у 1990 і 1991 роках, чого було неможливо уникнути, що також було нормальним скрізь у цій частині Європи, включаючи більш розвинені країни. Інфляція знизилася по-перше, до 12 і близько 10 років збільшило кілька відсотків. Дефіцит бюджету зник всього за один рік і що більш важливо, заможні країни, що були кредиторами, вирішили реструктурувати борг Польщі, що стало першою реальною допомогою західного світу. Тим не менш, Польщі потрібен великий капітал і прямі іноземні інвестиції, які прийшли протягом майбутнього десятиліття, проте вони були не такими значними відразу.

З іншого боку, швидке шокова терапія мала також іншу сторону, що мала набагато темніше обличчя. Через закриття неефективного виробництва рівень безробіття різко збільшився, особливо в промислово розвинених регіонах і в селах. У Польщі з'явився величезні бідні регіони, з великим відсотком безробіття і соціального невдоволення, що стало прямою причиною виникнення в багатьох крайніх екстремістських поглядів що мають місце і сьогодні. У порівнянні з комуністичними часами у суспільстві стала розвиватися соціальна стратифікація, яка, на щастя, сьогодні не вагомою, але як і раніше являє собою важливу проблему для суспільства та економіки. Таким чином, одна частина суспільства стала бенефіціаром нової системи, проте інша - менш щасливі або розумні люди, залишилися бідними або навіть біднішими, ніж під час попереднього режиму.

У цей момент треба відзначити інші фундаментальні реформи, а також етапи розвитку економіки. У 1991 році була відкрита Варшавська фондова біржа, ключовий

інститут для великого й амбітного вільного ринку. У 1993 році Польща стала повністю незалежною, коли останні російські солдати покинули польські кордони, що дозволило проводити повністю суверенну політику. Два роки потому відбулася деномінація польського златого (PLZ) у новий польський злотий (PLN), було стерто чотири нулі і знижено інфляції. Подальшим фундаментальним кроком була реалізація нової конституції 1997 р., яка включала важливий аспект щодо регулювання (державний борг не може бути вище 60% від ВВП Польщі). Цей також створило ефективний захист від можливих популістів, які могли б безвідповідально спробувати купити виборців. Ще однією важливою проведеною реформою, була локальна зміна уряду. В результаті реформ з 1999 р. Польща складається тільки з 16 воєводств (воєводства), які в свою чергу поділяються на менші – повіти, а повіти - на гміни. На всіх рівнях місцеві представники обираються на прямих виборах, що також зближує людей і побудує місцеву інформованість та відповідальність. Тим не менше, найбільш важливі, а також символічні події відбулися у 1999 і 2004 рр. По-перше, Польща стала членом НАТО, що дало гарантію для потенційних іноземних інвесторів, що ринок і інвестиції безпечні. Тим не менш, інша подія має набагато більш важливе значення з економічної точки зору. Вступ до Європейського Союзу, дав можливість не тільки регулювати закон або правила з метою найбільш ефективного розвитку, але й відкрив безпрецедентний приплив коштів (близько 150 млрд. євро в 2004-2020 роки).

Що являю собою Польща сьогодні? ВВП на душу населення в 2014 році досягло 24 тисяч доларів і вище. Структура ВВП є оптимальною, 63% - послуги, 33% - промисловість і тільки 4% - сільське господарство. Проте досить високим (збільшення, особливо з 2009 року) є рівень безробіття - 11,4%, та, швидше за все, не досягне 6-7% до 2016-2017 рр. Тим не менш, на цьому етапі важливо відзначити також дуже великі обсяги еміграції в країни Західної Європи (особливо у Великобританію, Нідерланди, Німеччину, Норвегію), які оцінюється у 1-2 мільйони мігрантів. У рейтингу Doing Business Польща займає в 32 місце серед країн світу, цей показник систематично зростає (кілька років тому він дорівнював 70 місце).

Замість помилок і великих соціальних витрат, польська економіка зробила величезний крок за 25 років його трансформації в напрямку розвиненої економіки. Це відбулося не тільки через обрану ефективну стратегію, а швидше за все, завдяки енергії і творчості народу. Звичайно, успіх був би неможливий без початкових реформ і шокової терапії на початку. Сьогодні Польща є важливою складовою частиною об'єднаної Європи та Західної цивілізації. Тим не менш, зміни можуть бути різними, але важливими. Тим не менш, Польща є гарним прикладом для інших трансформаційних економік, того що робота і завзятість, часто дуже важкі, призводять до успіху і ніколи не пізно почати реформування економіки.

Ключові слова: розвинута країна, реформи, безробіття, ВВП, шокова терапія, інфляція

УДК 339.727.22(4-6ЄС):330.341.1

Т.І. Ніколенко

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЄС В КОНТЕКСТІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті проведено дослідження особливостей міжрегіонального співробітництва країн-членів Європейського Союзу в інноваційно-інвестиційній сфері. Зазначено, що активізація міжрегіонального співробітництва ЄС в інноваційно-інвестиційній сфері вимагає координації дій всіх суб'єктів, а також інтеграції зацікавлених структур у реалізації інвестицій та інновацій.

В результаті комплексної оцінки міжрегіонального співробітництва країн Європейського Союзу в інноваційно-інвестиційній сфері виявлено, що зростання економіки Єврозони забезпечується в основному трьома провідними економіками – Німеччиною, Великобританією і Францією. В статті зазначено, що крім інновацій ще однією сферою міжрегіонального співробітництва країн ЄС є інвестиційна діяльність. Аналіз показав, що динаміка обсягів європейських інвестицій має нерівномірний характер і наряду з цим відбувається сповільнене зростання ПІІ в Європейському Союзі. Це зумовлене нестабільністю світового фінансового ринку.

Ключові слова : міжрегіональне співробітництво, ВВП, НДДКР, інновації, прямі іноземні інвестиції, високотехнологічна продукція, інвестиційно-інноваційний розвиток, регіон, інноваційний процес, інноваційна стратегія.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції глобалізації, що зумовили зростання міжрегіонального співробітництва та підвищення конкурентоспроможності на різних рівнях економічної системи, ініціюють перехід національних економік на інноваційний шлях розвитку.

За останні 10 років у країнах ЄС значно зросло значення міжрегіонального інноваційно-інвестиційного співробітництва. В результаті, три рівня формування регіональної політики (політика, здійснювана самими регіонами, регіональний компонент федеральної інноваційної політики та наднаціональної політики ЄС) дуже тісно переплітаються між собою.

Активізація міжрегіонального співробітництва в інноваційній сфері вимагає координації дій всіх її суб'єктів, а також інтеграції зацікавлених структур у реалізації інновацій, залученні інвестицій, створенні умов, що сприяють інноваційному процесу та впровадженню досягнень науки і техніки в економіку країн-членів ЄС. Все це і спричинило підвищення інтересу науковців до дослідження особливостей міжрегіонального співробітництва в інноваційній сфері.

Аналіз основних наукових досліджень. Теоретичні та практичні аспекти міжнародного та міжрегіонального науково-технічного співробітництва, міжнародної торгівлі ліцензіями, розвитку форм співробітництва у науково-технічній сфері розглядалися у працях І. Бураковського, О. Гребельника, В. Губського, М. Дудченка, Л. Кістерського, Г. Климка, А. Кредісова, О. Рогача, А. Румянцева, А. Портнова, А. Савчука, В. Семиноженка, В. Федосова, В. Шевченка та ін.

Метою статті є дослідження особливостей міжрегіонального співробітництва країн-членів ЄС в інноваційно-інвестиційній сфері.

Виклад основного матеріалу. Міжрегіональне співробітництво національних економік на міжнародній арені являє собою одне з найактуальніших питань серед сучасних теорій розвитку економічних систем.

Глобалізація світової економіки та відкритість національних економік інтенсифікує міжрегіональне співробітництво та загострює конкуренцію, зумовлюючи нестійкість конкурентних переваг суб'єктів міжнародних економічних відносин. Це вимагає перехід до інноваційної моделі економічного розвитку та пошуку механізмів підвищення конкурентоспроможності країн, побудованих на постійному вдосконаленні, розвитку можливостей та гнучкій адаптації до змін світової кон'юнктури. За таких умов, на перший план виступають інноваційні механізми, які в сучасних умовах відіграють роль стратегічного фактора економічної динаміки.

В сучасному світі інновації виступають основним фактором досягнення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності, оскільки вони створюють високу продуктивність факторів виробництва, конкурентні переваги в перспективних сферах та сильні позиції національних фірм на світовому ринку. Про це свідчить і досвід країн

світу, які займають лідируючі позиції в рейтингах за рівнем конкурентоспроможності національної економіки.

Для комплексної оцінки міжрегіонального співробітництва країн Європейського Союзу в інноваційно-інвестиційній сфері необхідно проаналізувати основні показники розвитку економіки ЄС.

За підсумками 2013-го року сумарний ВВП країн ЄС, за даними Світового Банку сягнуло \$ 17 трлн. 335 млрд. 420 млн. Провідною економікою Європи залишається Німеччина, частка якої в структурі ВВП Європейського Союзу становить 21%. (Табл. 1)

Що стосується зростання ВВП країн Європейського Союзу, необхідно зазначити, що твердження про те що Європейський Союз подолав стадію рецесії, було помилковим, оскільки зростання економіки Єврозони забезпечується в основному трьома провідними економіками – Німеччиною, Великобританією, і меншою мірою Францією. Добра половина країн ЄС показала негативну динаміку зростання ВВП. Абсолютним рекордсменом по динаміці росту ВВП стала Румунія, показавши зростання в 3,5%, з великих економік - Великобританія з показником в 1,7%. Антирекорд встановила Греція, досягнувши рецесії в 3,9% ВВП.

Дані таблиці 1 також показують, що середній показник ВВП на душу населення ЄС склав \$ 31806,76. Найбільш матеріально забезпеченими є громадяни Люксембургу, ВВП на душу населення там вище \$ 111 тис. Найнижчий показник у Болгарії, він поступається Люксембурзькому більш ніж в 15 разів. ВВП Європейського Союзу по країнах [4].

Таблиця 1

ВВП країн-членів ЄС у 2013р.

№	Країни Європейського Союзу	ВВП, \$ млрд.	Частка ВВП	Річне зростання ВВП	ВВП на душу населення
1	Німеччина	3634,823	20,97%	0,40%	45085
2	Франція	2734,949	15,78%	0,20%	41421
3	Великобританія	2522,261	14,55%	1,70%	39351
4	Італія	2071,307	11,95%	-1,40%	34619
5	Іспанія	1358,263	7,84%	- 1,20%	29118
6	Нідерланди	800,173	4,62%	- 0,80%	47617
7	Швеція	557,938	3,22%	1,50%	58164
8	Польща	517,543	2,99%	1,60%	13432
9	Бельгія	508,116	2,93%	0,20%	45387
10	Австрія	415,844	2,40%	0,40%	49074
11	Данія	330,814	1,91%	0,40%	58930
12	Фінляндія	256,842	1,48%	-1,40%	47219
13	Греція	241,721	1,39%	-3,90%	21910
14	Португалія	219,962	1,27%	- 1,40%	21029
15	Ірландія	217,816	1,26%	- 0,30%	47400
16	Чехія	198,450	1,14%	- 0,90%	18861
17	Румунія	189,638	1,09%	3,50%	9499
18	Угорщина	124,600	0,72%	н.д.	н.д.
19	Словаччина	91,348	0,53%	н.д.	н.д.
20	Люксембург	60,383	0,35%	2,10%	111162
21	Хорватія	57,539	0,33%	-1,00%	13530
22	Болгарія	53,010	0,31%	0,90%	7296
23	Словенія	45,378	0,26%	н.д.	н.д.
24	Литва	42,344	0,24%	н.д.	н.д.

25	Латвія	28,373	0,16%	н.д.	н.д.
26	Естонія	24,477	0,14%	0,80%	18478
27	Кіпр	22,767	0,13%	н.д.	н.д.
28	Мальта	8,741	0,05%	н.д.	н.д.
	<i>Європейський Союз</i>	<i>17335,420</i>	<i>100,00%</i>		

Згідно з прогнозом Єврокомісії, і економіка ЄС продемонструє зростання на 1,4%, а в 2015 р темпи зростання європейської економіки посиляться до 1,9%. що стосується Єврозони, то в поточному році прогнозується зростання ВВП регіону на 1,1%, а в 2015% - збільшення темпів зростання ВВП до 1,7%.

Основною рушійною силою зростання вже в наступному році повинен стати внутрішній попит, поступове зниження невизначеності, зменшення фіскального навантаження та інфляції, що дозволить домашнім господарствам і організаціям підвищити обсяг споживання та інвестицій (Рис. 1).

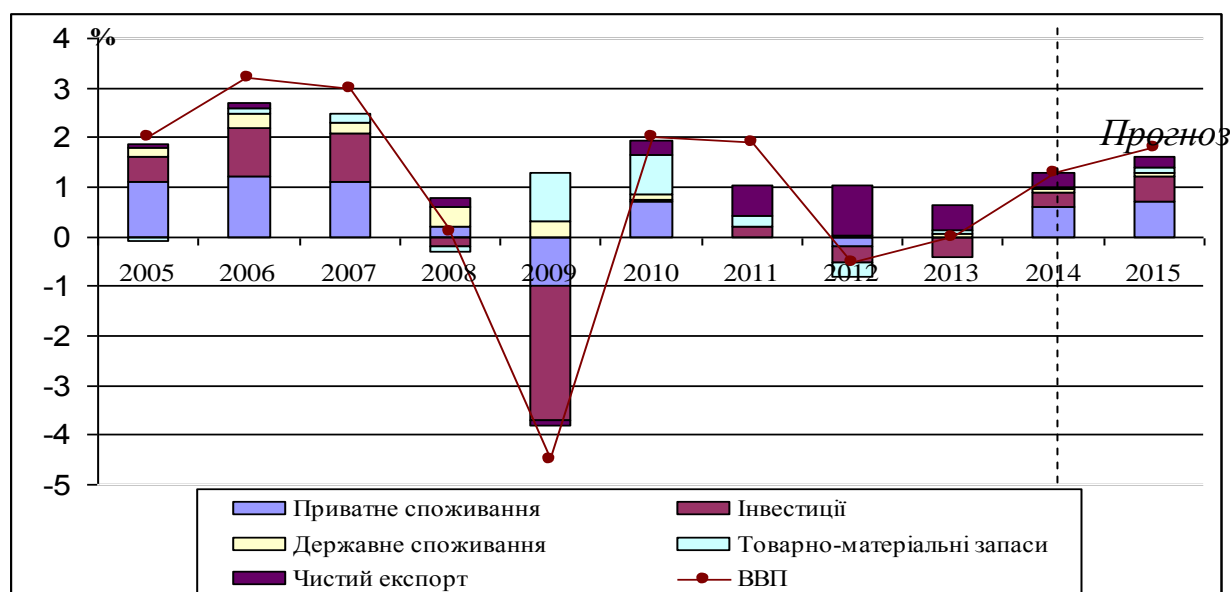

Рис. 1. Темпи росту ВВП та його компонентів у 2005-2013 рр. (%)

Питома вага витрат на наукові та науково-технічні розробки у ВВП країн-лідерів світових рейтингів конкурентоспроможності коливається в межах 2-3,5%, темпи зростання патентної діяльності досягають 5-7% на рік, 35-40% населення країн у віці 25-64 років має рівень освіти «Магістр». Інноваційний фактор в таких країнах прийнято за ключовий в проблемах економічного зростання.

Крім інновацій ще однією сферою міжрегіонального співробітництва країн ЄС є також сприятливий інвестиційний клімат та обсяги залучення прямих іноземних інвестицій.

Найближчі кілька років, з метою підвищення сукупного попиту, ЄС повинен поліпшити умови залучення прямих іноземних інвестицій. Після початку кризи в 2007 році, коли обсяг припливу інвестицій становив 857 млрд.дол., відбулося різке зниження цього показника: спочатку до 539 млрд. дол. в 2008 році, а потім до 360 млрд. дол. в 2007 році. Після незначного поліпшення ситуації протягом 2010-2011 років, для ЄС знову настав складний період. (рис. 2.)

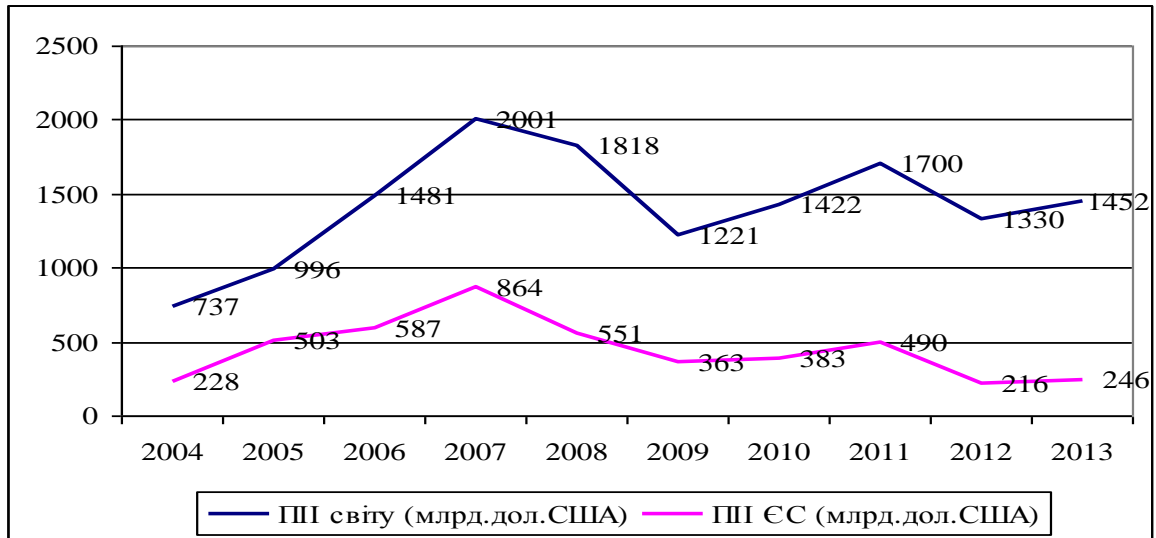

Рис. 2. Динаміка притоку прямих іноземних інвестицій в ЄС та в світі, 2004-2013 рр., млрд.дол.США[1, 4]

Аналіз динаміки ПІ ЄС свідчить, про те, що у 2013 р. обсяги ПІ до Європи зменшилися на 81,9%, але найбільший спад за 10 років спостерігався у 2012 р. та склав 84,2%. Крім того, варто зазначити, що абсолютне значення приросту ПІ в ЄС у 2013 році є позитивним числом, таким чином це характеризує збільшення обсягів ПІ за весь період що аналізується.

Для порівняння швидкості зміни ознаки в окремі відрізки часу було використано коефіцієнт прискорення (уповільнення), який свідчить про те, що відбувається сповільнене зростання ПІ в Європейському Союзі.

Слід зазначити, що крім складностей у питанні залучення інвестицій, має місце значний відтік грошових коштів в офшори. Європейський Союз займає друге місце після США з перекаладу фінансових коштів в офшорні юрисдикції, розташовані по всьому світу.

Європейський Союз має намір підвищити якість правових механізмів, спрямованих на боротьбу з податковими ухиленнями, це, насамперед, стосується адміністрування ПДВ, обміну податковою інформацією та гармонізації законодавства стосовно визначень, пов'язаних з офшорними територіями. Також будуть оновлюватися «чорні списки» компаній-порушників, які скоюють злочини у фінансовій сфері.

Взагалі, підсумовуючи вищевказане можна стверджувати, що динаміка обсягів європейських інвестицій має нерівномірний характер. Це зумовлене нестабільністю світового фінансового ринку.

Для збільшення притоку інвестицій Євросоюз планує підвищити ефективність товарних ринків, а саме – знизити вплив бар'єрів для нових постачальників товарів і, особливо, послуг. Також у фокусі залишаються питання, пов'язані з базовою освітою, професійною підготовкою і безперервного навчання, що особливо важливо в період економічної трансформації та підвищення конкурентоспроможності.

В умовах трансформації моделі економічного зростання інвестиції необхідно розглядати у широкому контексті, охоплюючи всі форми та напрями «вливання» фінансових ресурсів в економіку. Слід враховувати не тільки інвестиції в основний капітал, але й вкладення в інші джерела економічного зростання. Насамперед, це стосується знань і людських ресурсів (табл.2).

Таблиця 2

Рівень витрат НДДКР і загальних витрат на освіту та професійну підготовку в ЄС-28, % від ВВП [4]

	2004	2006	2008	2009	2010	2011	2012
Рівень затрат та НДДКР	1,82	1,84	1,91	2,01	2,00	2,04	2,06
Рівень затрат на освіту і професійну підготовку	5,06	5,03	5,07	5,41	5,44	5,46	5,47

Країни ЄС збільшили інвестиції в дослідження й розробки за період 1995-2012 рр. на 18%. Високі темпи росту капіталовкладень у НДДКР демонструють деякі країни, що розвиваються, і розвинені держави з невеликими відносними обсягами коштів, що спрямовуються урядом на науку та інноваційну діяльність, а саме: Фінляндія, Греція та Угорщина.

У структурі фінансування НДДКР зростаюча частка належить бізнес-сектору. У країнах ЄС сьогодні він фінансує в середньому 65,5%, більше 70% - у Швеції, Ірландії, Бельгії, Німеччині, Фінляндії, Великобританії, 75,3% - у США.

Кожні 7-10 років відбувається подвоєння витрат на НДДКР: у 80-х рр. ХХ ст. їх величина становила 208 млрд. 370 млн. дол. США (1,85% від сукупного світового ВВП), в 90-х рр. – 452 млрд. 590 млн. дол. (2,55% від світового ВВП).

Структура фінансового забезпечення науково-технічних робіт свідчить про те, що у фінансуванні інноваційної діяльності промислових підприємств характерно домінування приватного сектора, переважно джерелом інвестицій в інновації є власні кошти підприємств. Так, у ЄС в 2012 році фінансування інноваційних розробок за рахунок інвестиційних ресурсів приватного сектора склало: в Німеччині – 90%, у Франції – 75,5%, у Великобританії – 68,8%, в Італії – 78,2%.

Що стосується фінансування НДДКР з боку ТНК, то слід зазначити, що наряду з корпораціями США, лідерами також є корпорації з країн ЄС, а саме Німеччини, Великої Британії, Франція та Швейцарії (табл. 3)

Таблиця 3

Витрати на НДДКР світовими корпораціями в 2012 році за секторами економіки, млрд. дол. США [1]

Компанія	Сектор	Витрати на НДДКР
ToyotaMotor (Японія)	Автомобілебудування	8761
Microsoft (США)	Програмне забезпечення	7961
GlaxoSmithKline (Велика Британія)	Фармацевтика	7639
Siemens AG (Німеччина)	Електроніка	6913
Pfizer (США)	Фармацевтика	6900
FordMotor (США)	Автомобілебудування	6854
Sanofi-Aventis (Франція)	Фармацевтика	6816
Intel (США)	Електроніка	6812
Volkswagen (Німеччина)	Автомобілебудування	6810
Novartis AG (Швейцарія)	Фармацевтика	6436
Nokia (Фінляндія)	Електроніка	6376
GeneralMotors (США)	Автомобілебудування	6100
Johnson&Johnson (США)	Фармацевтика	6049
IBM (США)	Електроніка	6 037
MatsushitaElectric (Японія)	Електроніка	5761
RocheHoldings (Швейцарія)	Фармацевтика	5720
NissanMotor (Японія)	Автомобілебудування	5529

Merck&Co. (США)	Фармацевтика	5431
HondaMotor (Японія)	Автомобілебудування	5131
Motorola (США)	Електроніка	5062

Дані таблиці підтверджують загальну тезу про те, що сьогодні спостерігається унікально висока концентрація науково-технічних ресурсів у невеликому числі розвинених країн: США, ЄС і Японії. При чому спостерігається скорочення технологічного розриву між США і Західною Європою, що стало наслідком підвищення інтенсивності НДДКР у провідних західноєвропейських країнах, росту американських капіталовкладень у цьому регіоні і створенні власних дочірніх підприємств на базі передових науково-технічних досягнень материнських компаній, ослаблення темпів упровадження нововведень у цивільних галузях американської промисловості.

Також на сучасному етапі розвитку спостерігається розширення меж міжнародного обміну високими технологіями. Дана тенденція розвивається шляхом розширення кооперації в сфері науково-дослідницьких і дослідницько-конструкторських робіт та переорієнтації країн ЄС на виробництво та експорт високотехнологічної продукції. Що стосується темпів зростання виробництва у високотехнологічних галузях ЄС за період 1995-2012 рр., то в він склав 31%, тобто спостерігається явна тенденція до збільшення асигнувань у НДДКР в країнах ЄС.

Слід також відмітити, що найбільшим наукомістким потенціалом володіють сьогодні 5 країн світу з яких три є членами ЄС: Німеччина, Англія та Франція (рис. 3). Вони разом із США, Китаєм, Південною Кореєю та Японією, контролюють 80% світового ринку високих технологій. На цьому ринку постійно ведеться жорстка конкурентна боротьба.

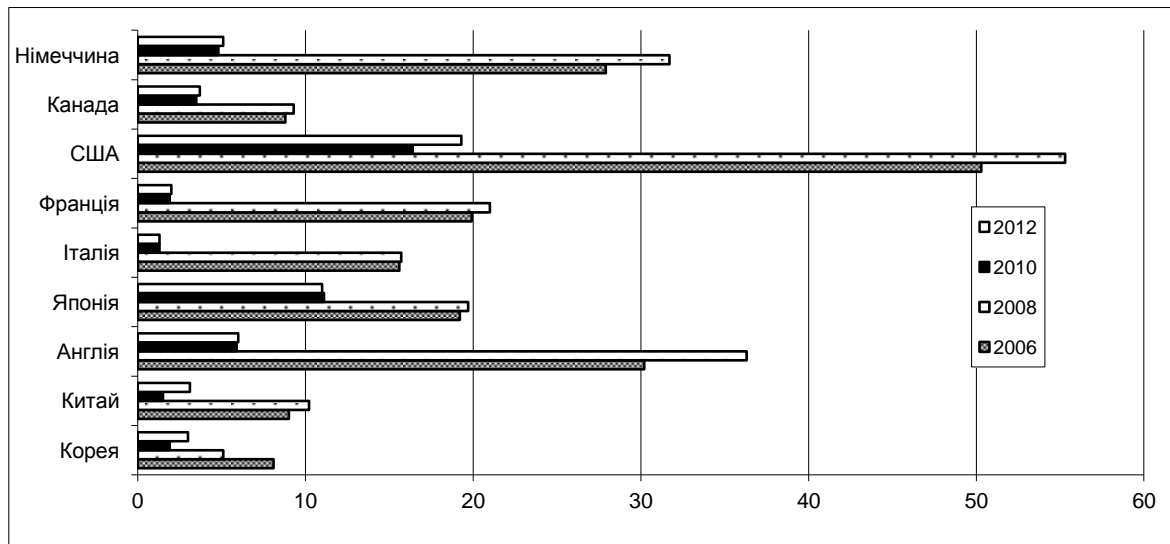

Рис. 3. Провідні експортери науково-технічних послуг за 2006-2012 рр., млрд. дол. США [1]

Таким чином, на сучасному етапі розвитку спостерігається висока концентрація науково-технічних ресурсів у невеликому числі розвинених країн, у тому числі у країнах ЄС – 13%.

Аналізуючи структуру розвитку високотехнологічних галузей промисловості ЄС за період 1995-2012 рр., слід відзначити стрімке зростання виробництва продукції цих галузей, насамперед офісного та комп'ютерного обладнання та комунікаційного

устаткування. Суттєво меншими у своєму зростанні за відповідний період були обсяги виробництва аерокосмічної галузі, фармацевтики, виробництва медичних, точних та оптичних інструментів (рис.4).

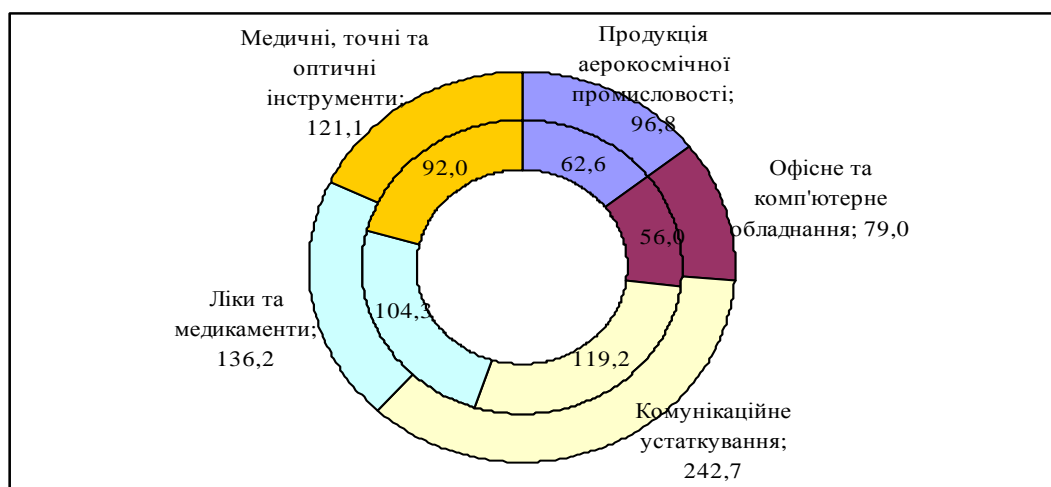

Рис.4 Галузева структура ринку високотехнологічної продукції в ЄС у 1995-2012 рр.(млрд. дол. США)[4]

Підводячи підсумки аналізу основних тенденцій розвитку європейського високотехнологічного виробництва слід зазначити, що найбільш інтенсивна структурна трансформація промисловості відбувалася на користь наукоємних галузей.

Слід відмітити, що саме криза 2008-2009 рр. змусила ЄС прийняти пакет адресних фінансових заходів щодо прискорення переходу промисловості країн ЄС на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку (надання позик, стимулювання попиту, в т.ч. податковими пільгами, і використання держзамовлення, фінансування спільних з промисловістю проектів НДДКР через 7 Рамкову програму НДДКР). Відповідно до Плану економічного відновлення ЄС нові заходи були спрямовані на підтримку інновацій в трьох секторах промисловості: машинобудування, будівництво та автомобілебудування [3].

Таким чином за останнє десятиліття в ЄС відбулися значні зміни в інноваційній сфері, інноваційній політиці та в механізмах стимулювання інноваційної діяльності як на наднаціональному рівні, так і в рамках окремих країн і регіонів.

В даний час ЄС переходить до нової стратегії стимулювання інновацій, що передбачає зростання витрат на НДДКР, створення єдиного наукового та інноваційного загальноєвропейського простору та посилення міжрегіонального інноваційно-інвестиційного співробітництва.

На сучасному етапі інноваційно-інвестиційна політика ЄС придбала комплексний, системний і довгостроковий характер з чіткими кількісними та якісними орієнтирами. При цьому, розробка інноваційно-інвестиційної політики на кожному рівні будуватися з урахуванням тенденцій розвитку інших рівнів [2].

Також ЄС приступив до формування скоординованої політики в галузі науково-технічного співробітництва країн-членів ЄС з третіми країнами. Була розроблена Європейська Рамкова стратегія міжрегіонального співробітництва в науково-технічній сфері з третіми країнами з метою визначення пріоритетних напрямів, за якими спільні дії можуть принести значно більший ефект для Євросоюзу, ніж двосторонні зв'язки, особливо, що стосується вирішення глобальних проблем (зміна клімату, енергетична і продуктова безпеку, забезпечення водними ресурсами і т.д.). Для реалізації цього завдання було організовано Європейське Партнерство в галузі

міжнародного співробітництва і нова європейська структура з вироблення загальної політики - Стратегічний форум з міжнародного співробітництва в галузі науки і технології (StrategicForumforInternationalScienceandTechnologyCooperation - SFIC). Основними завданнями SFIC, членами якого є країни Євросоюзу, є систематизація та обмін інформацією про науково-технічне співробітництво, об'єднання інформації про науково-технічні ресурси третіх країн, створення мереж наукових радників в третіх країнах, регулярні консультації для визначення загальних пріоритетних географічних і тематичних напрямів розвитку координованої кооперації з третіми країнами [3].

Підводячи підсумок треба зазначити, що, основним завданням нової середньострокової інноваційної стратегії ЄС до 2020 р є побудова єдиного інноваційного простору шляхом інтенсифікації горизонтальною і вертикальною координації інноваційної політики країн-членів ЄС, а також формування єдиної міжнародної науково-технічної політики.

Отже, країни-члени Євросоюзу взяли в XXI ст. курс на подальше поглиблення міжрегіонального співробітництва у сфері НДДКР і підвищення ефективності інноваційної діяльності. Це сприятиме посиленню їх конкурентних позицій на світовому ринку сучасних технологій.

Список використаної літератури

1. Офіційний сайт ЮНКТАД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unctad.org/. Ofitsiyni sait YuNKTAD [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: www.unctad.org/

2. Рутко Д. Ф. Опыт Европейского Союза по стимулированию инновационной деятельности и его адаптация в республике Беларусь [Электронный ресурс] / Д. Ф. Рутко. – Режим доступа: http://www.pac.by/dfiles/001131_291951_48Problemi_innovac_razvit.pdf; Rutko D. F. Opyt Yevropeyskogo Soyuzha po stimulirovaniyu innovatsionnoy deyatel'nosti i ego adaptatsiya v respublike Belarus [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.pac.by/dfiles/001131_291951_48Problemi_innovac_razvit.pdf

3. Шелюбская Н. В. Новая инновационная политика ЕС [Электронный ресурс] / Н. В. Шелюбская // Информационное общество. – Режим доступа: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/f7e35361ae6787efc32571e3004729b4>; Shelyubskaya N. V. Novaya innovatsionnaya politika YeS [Elektronnyy resurs] / N. V. Shelyubskaya // Informatsionnoe obshchestvo. – Rezhim dostupa: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/f7e35361ae6787efc32571e3004729b4>.

4. Eurostat [Electronic resource]. – Mode of access : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
Стаття надійшла до редакції 22.10.2015.

T. Nikolenko

PECULIARITIES OF THE EU INNOVATION AND INVESTMENT DEVELOPMENT IN THE FRAMEWORK OF INTERREGIONAL COOPERATION

The research of interregional cooperation of the European Union member countries in innovation and investment area is presented in the article. It is indicated that intensification of the EU interregional cooperation in innovation and investment area requires coordination of the actions of all the participants as far as integration of interested structures in the implementation of investment and innovation.

As a result of a comprehensive evaluation of the European Union countries' interregional cooperation in innovation and investment area it is revealed that Eurozone economy growth is provided mainly by three leading economies – Germany, Great Britain and France. It is noted that in addition to innovations another area of interregional cooperation in the EU countries is investment. The analysis shows that the dynamics of European investment is uneven and alongside it there is slow growth of FDI in the European Union. This is due to the instability of the global financial market.

Based on the analysis it is grounded that EU countries increased investment in research and development. Along with the leading EU countries high growth rates of investment in research and development are demonstrated by Finland, Greece and Hungary. It is determined that the structure of R & D funding the growing share belongs to business sector. Concerning R & D funding by TNCs, it is noted that along with US corporations, leaders are also corporations from EU countries, namely Germany, Great Britain, France and Switzerland.

The article states that at present expanding the boundaries of international exchange of high technology is observed. While analyzing the structure of high-tech industries it is noted that there is a rapid increase in production of office and computer equipment and communication equipment. Over the same period the aerospace industry, pharmaceuticals, production of medical, precision and optical instruments showed significantly lower rates of output growth.

The analysis shows that over the past decade there have been significant changes in the EU in the sphere of innovations, innovation policy and mechanisms to stimulate innovation. Currently, the EU moves to a new strategy of innovation stimulation, which implies increased spending for research and development, creating a common European research and innovation area and strengthening regional innovation policy. It is determined that the member states of the European Union have embarked on further deepening of interregional cooperation in the field of research and development and improving the efficiency of innovation that will strengthen their competitive position in the global market of modern technologies.

Key words: *interregional cooperation, European Union, innovation, investment, research, development, rates of investment, high technology*

УДК 339.54(4-6ЄС)

І.Ю. Чентуков

ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті доведено, що процеси європейської інтеграції досягли найбільшого рівня розвитку у порівнянні із іншими регіональними інтеграційними процесами, що розвиваються у світовому господарстві, а сучасна економіка ЄС відноситься до найбільш відкритих у світовому господарстві.

Обґрунтовано, що торговельна політика Європейського Союзу є невід'ємною складовою Стратегії розвитку ЄС і спрямована на підвищенні рівня міжнародної конкурентоспроможності об'єднання. Поширення механізму вільної торгівлі є особливо актуальним з точки зору забезпечення економічного зростання та створення робочих місць.

Визначено, що поглиблення єдиного ринку, поширення інвестицій у таких важливих сферах, як наукові дослідження, освіта та енергетика, розвиток вільної торгівлі стають ключовими стимуляторами європейської економіки. Нова стратегія, яка спрямована на підвищення ефективності торговельних угод та формування ще більших можливостей для усіх суб'єктів ринку, фактично сприяє створенню робочих місць у європейських країнах.

На підставі аналізу основних якісних ознак, якими характеризується сучасна торговельна політика ЄС, обґрунтовано основні напрями оновлення торговельної політики, які стосуються: глобальних ланцюгів створення вартості, цифрової та креативної економіки; підтримки мобільності фахівців, топ-менеджерів і постачальників послуг; розширення партнерських відносин з усіма зацікавленими країнами щодо реалізації торговельних та інвестиційних стосунків; створення відповідних умов для розвитку малого та середнього бізнесу.

Ключові слова: *регіональна інтеграція, процеси європейської інтеграції, торговельна політика Європейського Союзу, стратегія розвитку ЄС, механізм вільної торгівлі*

Процеси європейської інтеграції досягли найбільшого рівня розвитку у порівнянні із іншими регіональними інтеграційними процесами, що розвиваються у світовому господарстві. І саме стрімкий та достатньо результативний розвиток інтеграційної взаємодії європейських країн значною мірою вплинув на прискорення глобалізації [17, 183-197], одночасно саме досягнення європейською інтеграцією високого рівня та глибини стало відповідною реакцією на поширення глобалізаційних процесів [3, с.352]. З огляду на це, питання розвитку торговельної політики ЄС – одного з найбільш потужних акторів сучасних міжнародних відносин – залишаються у центрі уваги науковців, політиків, підприємців тощо.

Дослідженню європейської моделі регіональної інтеграції, яка у своєму розвитку поступово еволюціонувала й пройшла декілька стадій інтеграційного зближення, присвячено достатню кількість наукових розробок. Одним з перших, хто дослідив наслідки поступової торговельної лібералізації в умовах інтеграційного зближення країн ЄС, став Б.Баласса, наукова робота якого «Теорія економічної інтеграції» [1] й до сьогодні залишається базовою у дослідженні змін торговельної політики в умовах розвитку інтеграційного об'єднання.

Найявні практичні результати інтеграційного зближення країн ЄС, які пов'язані із зміною парадигми регіонального розвитку: від старого до нового регіоналізму, комплексно досліджував Б.Хеттне («Глобалізм та новий регіоналізм» [9]), який запропонував дослідження ефектів торгівлі та економічних наслідків, що відбуваються у процесі міжнародного обміну товарами в умовах поглиблення регіональної інтеграції.

Сучасні дослідження торговельної політики ЄС представлено у наукових розробках М.Фаррела [5], К.Джиллінгхема [8], Р.Ломбарді [12], У.Молле [14], С.Моффета [13], Дж.Пелкманса [15], Б.Розамонд [16], Ф.Седербаума [18], С.Хоффмана [10], Р.Хадсона [11]. Розвитку відносин України з ЄС у контексті поглиблення європейської моделі європейської інтеграції присвячено наукові дослідження О.Булатової [20], В.Копійки [21], Д. Лук'яненка [22], В.Чужикова [23], О.Шниркова [24] та ін.

Метою статті є визначення місця сучасної торговельної політики ЄС у стратегії розвитку Європейського Союзу у контексті поширення та поглиблення процесів регіональної інтеграції.

Сучасна економіка ЄС відноситься до найбільш відкритих у світовому господарстві. За показником експорту торговельна відкритість ЄС за останні десять

років зросла до 43,3%, для порівняння відкритість світового господарства в цілому становить 30,6% (табл.1).

Таблиця 1

Відкритість економіки ЄС, %

Роки	Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Світове господарство	Експорт по відношенню до ВВП	27,1	28,8	29,9	31,3	26,4	28,8	30,9	30,8	30,8	30,6
	ЗТО по відношенню до ВВП	53,9	57,1	59,0	62,0	52,1	56,8	60,9	60,7	60,7	60,2
ЄС (28)	Експорт по відношенню до ВВП	35,6	37,8	38,4	39,4	35,2	38,8	41,7	42,9	43,1	43,3
	ЗТО по відношенню до ВВП	70,3	75,0	76,2	78,6	69,1	76,6	82,2	83,6	83,2	83,3

Торговельна політика Європейського Союзу є невід'ємною складовою Стратегії розвитку ЄС і спрямована на підвищенні рівня міжнародної конкурентоспроможності об'єднання. Поширення механізму вільної торгівлі є особливо актуальним з точки зору забезпечення економічного зростання та створення робочих місць. За даними Європейської комісії, збільшення відкритості економіки ЄС на 1% у поточному році призводить до зростання продуктивності праці на 0,6% у наступному [7,с.5]. Завершення усіх переговорів про утворення зон вільної торгівлі, які зараз проводить Європейська комісія, дозволить додаткові економічні вигоди, а саме: збільшення ВВП ЄС більш ніж на 2% (що є еквівалентом економік Австрія або Данії), створення понад 2 млн. нових робочих місць, що є вкрай важливим, оскільки близько 10% робочої сили країн ЄС залежатиме від обсягів європейського експорту. Слід зазначити, що динаміка європейського експорту залишається позитивною, хоча останніми роками спостерігається зниження темпів його зростання (рис.1).

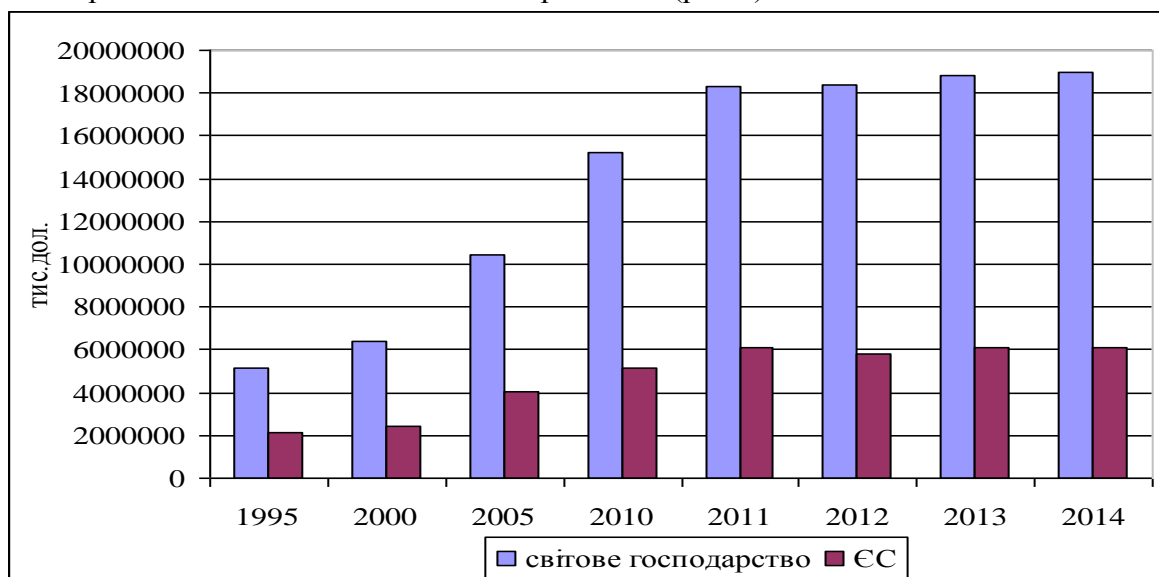

Рис. 1. Динаміка експорту світового господарства та країн ЄС, тис.дол.

Поглиблення єдиного ринку, поширення інвестицій у таких важливих сферах, як наукові дослідження, освіта та енергетика, розвиток вільної торгівлі стають ключовими стимуляторами європейської економіки [7,с.5].

Сьогодні потреби виробників ЄС на дві третини забезпечує імпорт сировинних матеріалів, товарів тощо. Відповідно, існує об'єктивна потреба збереження цих

постачань та закупівель на ліберальних умовах, а обмеження їх потоку призведе до підвищення вартості імпорту і негативно впливатиме на конкурентоспроможність європейських компаній як на внутрішньому ринку, так і за кордоном.

Нова стратегія, яка спрямована на підвищення ефективності торговельних угод та формування ще більших можливостей для усіх суб'єктів ринку, фактично сприяє створенню робочих місць у європейських країнах. Лібералізація торгівлі створює додаткові можливості розвитку інноваційної діяльності та зростання продуктивності праці, а від так виникають нові можливості зростання конкурентоспроможності товарів та послуг: більш низькі ціни та висока якість товарів є привабливою для споживачів.

Сучасна торговельна політика охоплює не лише умови торгівлі товарами у їхньому традиційному розумінні. Важливою частиною угод про утворення зон вільної торгівлі є права інтелектуальної власності, прямі іноземні, державні закупівлі, податки, стандарти, екологічні питання, міграція тощо.

Основна частина економічного зростання вже сьогодні (у майбутньому цей показник тільки збільшиться) генерується за межами країн ЄС. Фундаментальні зміни у формуванні глобальних виробничих мереж та ланцюгах постачань призводять до того, що створення ліберальних умов там, де безпосередньо формується додана вартість, є не менш, а навіть інколи і більш важливим, ніж там, де безпосередньо реєструється експорт. Від так, торговельна політика ЄС спрямована на підтримку конкурентоспроможності європейських виробників на кожному ланцюзі виробництва та постачання. ЄС як глобальний лідер на ринку високоякісних продуктів є найбільшим у світі експортером промислових товарів і одночасно характеризується найнижчим рівнем імпортних тарифів на промислові товари (3,9% станом на 2014 рік) [4].

Експортно-імпортні можливості, інші умови економічних відносин регламентуються двох- та багатосторонніми угодами, які укладено ЄС із торговельними партнерами. Важливого значення набуває розширення заходів на підтримку сталого розвитку, забезпечення справедливої та етичної торгівлі, дотримання прав людини. Невипадковим є визначення правил по боротьбі з корупцією в майбутніх торговельних угодах.

Регіональні торговельні угоди з ключовими країнами-партнерами є ключовим пріоритетом для ЄС, які відкривають більше можливостей на ринку задля забезпечення економічного зростання і створення робочих місць. Окрім традиційних регіональних інтеграційних угод щодо створення зон вільної торгівлі ЄС активно використовують й інші механізми співпраці через укладання та розвиток відповідних угод. Станом на кінець 2014 року, ЄС нотифікував у СОТ 37 діючих регіональних торговельних угод, серед яких 23 угоди охоплюють товари та 14 товари та послуг.

Основними якісними ознаками, якими характеризується сучасна торговельна політика ЄС, є – ефективність та прозорість політики. Нові економічні реалії вимагають постійного оновлення торговельної політики, в першу чергу це стосується:

- глобальних ланцюгів створення вартості, цифрової та креативної економіки;
- підтримки мобільності фахівців, топ-менеджерів і постачальників послуг;
- розширення партнерських відносин з усіма зацікавленими країнами щодо реалізації торговельних та інвестиційних стосунків;
- створення відповідних умов для розвитку малого та середнього бізнесу.

Виграш від оновленої торговельної політики ЄС фактично отримують багато учасників ринку. Завдяки поширенню та поглибленню відкритості торговельної політики споживачі отримують більш широкий вибір товарів за більш низькими цінами. Крім того, більш розвинуті заходи безпеки споживачів сприяють підвищенню

їхньої довіри до споживчих товарів та послуг, оскільки товари виробляються із дотриманням прав людини, соціальної та екологічної захисту. Торговельні угоди створюють нові економічні можливості, які пов'язані із закріпленням на зовнішніх ринках, а з урахуванням того, що домінуюча частка глобального зростання буде формуватися за межами європейських країн, то можна дійти висновку, що оновлення торговельної політики є корисним й для працюючих, оскільки фактично вона спрямована на конкретну підтримку робочих місць, поширення та реалізацію основних трудових стандартів, недискримінації праці, захисту працюючих у цілому.

ЄС активно поширює практику укладання регіональних торговельних угод, залучаючи до цього процесу не тільки високо розвинуті країни. ЄС реалізує політику регіоналізму достатньо агресивно, розглядаючи її як засіб заохочення інвестицій та сприяння конкуренції, а також маючи за мету зміцнення багатостороннього механізму регулювання торговельних відносин на глобальному рівні [2, с.2-3].

Важливого значення у поглибленні інтеграційних процесів у майбутньому (за умови успішного розвитку переговорного процесу) може стати розвиток Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства між Європейським Союзом та США. Від практичної реалізації цього партнерства залежатиме не тільки торговельно-економічні відносини між найбільшими світовими лідерами, а й прогрес у розвитку багатостороннього механізму регулювання, яке відбувається під егідою Світової організації торгівлі, оскільки саме ЄС та США виступають основним джерелом торговельних преференцій для менш розвинутих країн. Основна мета розвитку Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства – зняти торговельні бар'єри, як існують між двома найпотужнішими гравцями світового ринку, що сприятиме поглибленню торговельно-економічних відносин між ними.

За експертними оцінками Центру досліджень економічної політики [6] реалізація угоди забезпечить Європейському Союзу 119 млрд.євро на рік, у цілому, загальний обсяг експорту збільшиться на 6%. Ключовою частиною трансатлантичного лібералізації визначено зниження нетарифних бар'єрів, оскільки 80% від загального обсягу потенційних вигод формуються за рахунок скорочення витрат, що пов'язані із бюрократичними процедурами. У цілому, реалізація Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства сприятиме підвищенню рівня економічної активності та зростанню продуктивності праці, що, у свою чергу, вплине на розмір додаткового наявного доходу середньостатистичної європейської родини. Розвиток взаємовідносин між ЄС та США як трансатлантичного партнерства задля формування відкритих та інтегрованих економік та забезпечення сталого розвитку фактично визначатиме підґрунтя безпеки і стабільності в євроатлантичному регіоні. Загалом, поширення торгівлі між ЄС та США матиме позитивний вплив на розвиток світової торгівлі та зростання глобального доходу майже на 100 млрд.євро.

Регіональні торговельні угоди стали основним інструментом торговельної політики, альтернативним багатосторонньому механізму регулювання міжнародної торгівлі. Підтвердженням цього є той факт, що обсяг торгівлі, що відбувається відповідно до умов регіональних торговельних угод є більшим, ніж обсяг торгівлі, що реалізується за режимом найбільшого сприяння.

Фактично саме для забезпечення високої міжнародної конкурентоспроможності ЄС поширює інтеграційну взаємодію з країнами, що безпосередньо межують з ЄС (європейська політика сусідства), а також з іншими країнами світу (трансконтинентальна інтеграція)[19,с.250-251]. Розвиток інтеграційної взаємодії ЄС та України відбувається в рамках одного з напрямів політики сусідства – програмі східного партнерства. Розвиток інституційної основи співробітництва бере початок фактично з визнанням ЄС незалежності України. У свою чергу, український парламент

закріпив на законодавчому рівні членство України у Європейських Співтовариствах як перспективну мету зовнішньої політики (Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України»).

Підґрунтям розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Європейським Союзом служить Закон України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», згідно з яким «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС» визначено пріоритетним напрямком розвитку зовнішньої політики України (ст.11). Незворотність євроінтеграційного курсу розвитку країни було закріплено Постановою Верховної ради «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі» від 13.03.2014р., що визначила новий формат розвитку відносин між Україною та ЄС. Результатом чого стало підписання та ратифікація (синхронно з Європейським Парламентом) Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, якою визначено основні завдання реформування економіки та політичної системи у цілому відповідно до європейських норм та стандартів [26].

Поглиблена та всеохоплююча угода про вільну торгівлю, яку ЄС уклав із Україною виходить за рамки суто торговельних угод, оскільки охоплює такі напрями політики, як державні закупівлі, конкуренція, інтелектуальна власність. Відповідно, Україна у своїх зобов'язаннях і наближається до законодавства ЄС у частині санітарних та фітосанітарних заходів, технічних вимог і стандартів, митних процедур та спрощення процедур торгівлі тощо.

Розвиток зони вільної торгівлі між Україною та Європейським союзом вимагає негайної адаптації національного законодавства європейським нормам. Розширений формат «зона вільної торгівлі плюс» передбачає, що ліквідація торговельних обмежень стосується не тільки торгівлі товарами, а й послугами, державних закупівель, іноземних інвестицій, нетарифних бар'єрів тощо. Від так, умовами забезпечення українських практик європейським стандартам мають стати: тарифна лібералізація; гармонізація українського законодавства, у т.ч. технічного регулювання, фітосанітарних норм тощо; розробка інструментів та порядку застосування спеціальних захисних механізмів; адміністрування тарифних квот та ін. Важливо підкреслити, що актуальною умовою забезпечення практичної реалізації євроінтеграційного курсу розвитку України досить залишається стабільність політичної системи в країні, без чого реалізувати структурні реформи в країні вкрай важко.

Список використаної літератури

1. Balassa B. The theory of Economic Integration / B. Balassa. – Homewood, Illinois: Richard D. Irvin, 1961. – 304 p.
2. Burfisher M. E. Regionalism : Old and New, Theory and Practice / M. E. Burfisher, S. Robinson, K. Thierfelder // Agricultural policy reform and the WTO: where are we heading?, Capri (Italy), June 23-26, 2003. - Capri , 2003. – 28p.
3. Castells M. End of Millennium / M. Castells - 2nd ed. – Oxford : Wiley-Blackwell, 2010. - 343-353p.
4. European Union: Tariffs and imports: Summary and duty ranges [Electronic resource]. – Mode of access : http://stat.wto.org/TariffProfiles/E28_E.htm
5. Global politicsof regionalism. Theory and Practice / Edited by M. Farrell, B. Hettne, L. Langenhove. – London: Pluto Press, 2005. – 336 p.
6. Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment: An Economic Assessment: Final Project Report (Contract TRADE10/A2/A16). / J. Francois, M. Manchin, H. Norberg,

- O. Pindyuk, P. Tomberger. – London : Centre for Economic Policy Research, 2013. – 116 p.
7. Free trade is a source of economic growth [Electronic resource] // The European Union explained. - Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. — Mode of access : http://europa.eu/pol/index_en.htm
8. Gillingham J. European Integration, 1950-2003: Superstate or New Market Economy? / J. Gillingham. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 588p.
9. Hettne B. Globalism and New Regionalism/ B. Hettne. – Macmillan, 1999. – 308p.
10. Hoffman S. The European Sisyphus: essays on Europe, 1964-1994 / S. Hoffman. – Westview Press, 1995 – 326p.
11. Hudson R. Divided Europe: society and territory / R. Hudson, A. M. Williams. – London : SAGE, 1999. – 315p.
12. Lombaerde P. Governing Regional Integration for Development. Monitoring Experiences, Methods and Prospects/ P. Lombaerde, A. Estevadeordal, K. Suominen. – Ashgate Publishing, Ltd., 2008. – 290p.
13. Moffett S. EU and U.S. inch toward talks on free trade area [Electronic resource] / S. Moffett. - BRUSSELS, Reuters, 2012. – Mode of access: <http://in.reuters.com/article/2012/06/20/eu-us-trade-idINL5E8HKJIS20120620>
14. Molle W. The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy / W. Molle. – Aldershot : Ashgate Publishing, 2001. – 548 p.
15. Pelkmans J. European integration: methods and economic analysis / J. Pelkmans. – Harlow : Pearson, 2006. – 480 p.
16. Rosamond B. Theories of European Integration / B. Rosamond. – N.-Y.: Macmillan, 2000. – 256 p.
17. Rumford C. European Cohesion? Globalization, Autonomization, and the Dynamics of EU Integration / C. Rumford // Innovation : The European Journal of Social Sciences. – 2000. - № 13.2. – P. 183-197.
18. Söderbaum F. Theories of New Regionalism. A Palgrave Reader / F. Söderbaum, T. M. Shaw. – New York : Palgrave Macmillan Gordonsville, 2004. – 256 p.
19. Булатова О. Потенціал розвитку трансконтинентальної інтеграції / О. Булатова // Журнал європейської економіки. - 2014. - Т. 13, № 3. - С. 248-272. Bulatova O. Potentsial rozvytku transkontynentalnoi intehratsii / O. Bulatova // Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky. - 2014. - Т. 13, № 3. - S. 248-272.;
20. Булатова О. В. Розвиток європейської інтеграційної моделі в контексті формування інноваційної конкурентоспроможності країн / О.В. Булатова // Економічний простір : зб. наук. пр. — 2014. - № 84. – С. 5-14 ; Bulatova O. V. Rozvytok yevropeiskoi intehratsiinoi modeli v konteksti formuvannia innovatsiinoi konkurentospromozhnosti krain / O.V. Bulatova // Ekonomichnyi prostir : zb. nauk. pr. — 2014. - № 84. – S. 5-14
21. Копійка В. В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна / В. В.Копійка. – Київ : Юридична думка, 2005. – 448 с. ; Kopyika V. V. Yevropeiskyi Soiuz: dosvid rozshyrennia i Ukraina / V. V.Kopyika. – Kyiv : Yurydychna dumka, 2005. – 448 s.
22. Лук'яненко Д. Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності / Д. Г. Лук'яненко. – Київ : КНЕУ, 2005. – 204 с. ; Lukianenko D. H. Ekonomichna intehratsiia i hlobalni problemy suchasnosti / D. H. Lukianenko. – Kyiv : KNEU, 2005. – 204 s.
23. Чужиков В. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія / В. Чужиков. – Київ : КНЕУ, 2008. – 272 с. ; Chuzhykov V. Hlobalna rehionalistyka: istoriia ta suchasna metodolohiia: monohrafiia / V. Chuzhykov. – Kyiv : KNEU, 2008. – 272 s.
24. Шнирков О. І. Європейський Союз у глобальному інноваційному просторі / О. І. Шнирков. – Київ : Київський університет, 2008. – 144 с. ; Shnyrkov O. I.

Yevropeyskiy Soiuz u hlobalnomu innovatsiinomu prostori / O. I. Shnyrkov. – Kyiv : Kyivskiy universytet, 2008. – 144 s.

25. Regional Trade Agreements Information System. WTO [Official website]. – [Electronic resource]. – Mode of access : <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>

26. Представництво України при Європейському Союзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/relations>; Predstavnytstvo Ukrainy pry Yevropeiskomu Soiuzi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/relations>;

27. United Nations Conference on Trade and Development [Electronic resource]. – Mode of access: <http://unctad.org>

Стаття надійшла до редакції 08.10. 2015.

I. Chentukov

EU TRADE POLICY UNDER CURRENT CONDITIONS

The present paper argues that the processes of European integration have reached the highest level of the development compared to other evolving regional integration processes in the world economy, and the current EU economy is one of the most open in the world. The article shows that EU trade policy is an integral part of the EU Sustainable Development Strategy and is aimed at raising international competitiveness of the association. The expansion of a free trade mechanism is of a great importance especially in terms of economic growth and job creation.

The article determines that the single market deepening, spread of investments in important areas such as research, education and energetics as well as the development of free trade are the key inciters of European economy. The new strategy aimed at improving the efficiency of trade agreements and providing more opportunities for all market actors, practically helps in creating jobs in European countries.

Trade liberalization creates additional opportunities for the development of innovative activities and labor productivity growth, thus there are new opportunities for the growth of the competitiveness of goods and services; lower prices and high-quality goods attract consumers.

Current EU trade policy covers not only conditions of commodity trade in a traditional sense. Intellectual property rights, direct purchases abroad, public purchases, taxes, standards, environmental issues, migration etc. are the important parts of the agreements on the establishment of free trade zones.

The EU as a global leader in a high-quality goods market is the world's biggest exporter of manufactured goods with the lowest level of import tariffs on industrial goods. Export and import capabilities and other conditions of economic relations are regulated by bilateral and multilateral agreements made with EU trading partners.

The expansion of the measures designed to support sustainable development, ensure fair trade and human rights observance are gaining in importance. The determination of the rules of corruption control in future trade agreements is deliberate.

Based on the main qualitative characteristics, commonly found in the current EU trade policy, the author gives grounds for the main ways of a trade policy review concerning the global chain of value creation, digital and creative economy; the support of the professionals', senior managers' and service providers' mobility; the expansion of the partnerships with all countries concerned, on the implementation of trading and investment relations; the establishment of appropriate conditions for SME (Small and Medium Enterprise) development.

The EU is actively spreading the practice of making regional trade agreements involving in this process not only highly developed countries. The EU carries out pretty

severe policy of regionalism, considering it as the way of attracting investment and promoting competition, aiming at strengthening multilateral mechanism for regulating trade relations globally.

***Key words:** regional integration, process of European integration, EU trade policy, development strategy of the EU, free trade mechanism*

УДК 339.922(100)(045)

О.В. Захарова

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ РІВНЯ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КРАЇН ТА РЕГІОНІВ СВІТУ

Стаття присвячена дослідженню підходів до оцінки рівня розвитку інтеграційних процесів. Досліджено існуючі системи індикаторів розвитку регіональної економічної інтеграції. Виділено напрямки застосування інструментів економіко-математичного моделювання для оцінки впливу інтеграційних процесів на динаміку економічного розвитку. Запропонований методичний підхід до оцінки рівня інтеграційної взаємодії країн (групи країн), регіонів в контексті її впливу на рівень економічного зростання на основі застосування системи статистичних моделей. Розроблено алгоритм оцінки впливу різних форм міжнародної економічної діяльності країн на зміну рівня соціально-економічного розвитку, зокрема на зростання ВВП на душу населення. Запропонований алгоритм апробовано на прикладі оцінки ефективності взаємодії України з ключовими регіональними інтеграційними об'єднаннями.

***Ключові слова:** інтеграція, інтеграційний процес, інтеграційна взаємодія, інтеграційне об'єднання, економіко-математичне моделювання, індикатори регіональної економічної інтеграції, гравітаційні моделі, інтеграційні ефекти, ефективність інтеграційної взаємодії.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується інтенсифікацією розвитку інтеграційних процесів, що протікають як у регіональному масштабі та пов'язані з функціонування регіональних інтеграційних об'єднань, так і у глобальному аспекті, що обумовлюють появу нових міжконтинентальних інтегративних структур та визначають закономірності розвитку сучасного світу. Це обумовлює зростання наукового інтересу до дослідження особливостей процесів регіональної інтеграції та ефективності функціонування сучасних інтеграційних об'єднань. В рамках таких досліджень вагомим аспектом виступають питання розробки методики кількісного та якісного аналізу оцінки показників розвитку інтеграційних процесів, оцінки економічних ефектів від участі країн в інтеграційних об'єднаннях з визначенням позитивних та негативних наслідків для економіки країни та регіону в цілому, що й обумовлює об'єктивну необхідність подальших досліджень в цьому аспекті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням аналізу та оцінки особливостей реалізації інтеграційних процесів в рамках різних регіонів світу та в аспекті різних інституціональних форм присвячені наукові праці таких українських та зарубіжних дослідників, як О. Білорус, О. Булатова, Е.Винокуров, К.Григорян, А.Либман, Д. Лук'яненко, А. Мазаракі, Ю. Макагон, А.Філіпенко, В.Чужиков, та інших. Однак, недостатньо опрацьованим залишається питання оцінки впливу

інтеграційних процесів на різні соціально-економічні аспекти розвитку країн, груп країн, регіонів та світового господарства в цілому з використанням інструментів саме економіко-математичного моделювання.

Викладення основного матеріалу. В науковій літературі аналіз розвитку інтеграційних процесів переважно орієнтований на оцінку ефективності функціонування певних інтеграційних об'єднань на основі інструментів змістовного (якісного) аналізу, що доповнюється певною сукупністю статистичних показників, що відображають різні аспекти розвитку процесів інтеграції.

В більшості досліджень аналіз розвитку інтеграційних процесів проводиться на основі розгляду історичних передумов виникнення та розвитку інтеграційного об'єднання, особливостей його структури та договірної бази, оцінки загальних соціально-економічних показників по об'єднанню та за окремими країнами-членами. Однак, такий підхід до дослідження не дозволяє отримати комплексного бачення розвитку інтеграційних процесів, особливо в аспекті отримання узагальнюючих оцінок позитивних та негативних ефектів інтеграції, визначення об'єктивних кількісних критеріїв (індикаторів) віднесення різних інтеграційних об'єднань до ефективно функціонуючих та мало діючих утворень, визначення загальних ефектів ефективності участі країн в даних об'єднаннях.

З іншого боку можна виділити ряд наукових робіт, в яких в якості інструментів виміру процесів регіональної економічної інтеграції використовується система індикаторів, які поєднують різні статистичні величини та утворюють інтегральні показники різних рівнів складності.

Одним з прикладів таких підходів є проект «Система індикаторів євразійської інтеграції Євразійського банку розвитку» (СІЕІ), що спрямований на сприяння кількісному аналізу коротко-, середньо- та довгострокових трендів регіональної інтеграції [6]. Головною особливістю проекту є простота індикаторів, що використовуються, оскільки розрахунок узагальнюючих індексів інтеграції оснований на даних національних та міжнародних статистичних служб. Крім того, аналіз інтеграції охоплює різні аспекти взаємодії країн, починаючи від макроекономічної політики, закінчуючи академічною мобільністю.

Система індикаторів включає дві блоки індексів, що відображають різні аспекти регіональної взаємодії:

Перший – інтеграція ринків, що оцінюється за напрямками взаємна торгівля, міграція, взаємні інвестиції; функціональне співробітництво на ключових ринках (енергетика, сільське господарство, освіта).

Другий – конвергенція економічних систем (включаються показники за напрямками макроекономіка, монетарна політика, фінансова політика, фіскальна політика).

На основі поєднання цих індексів розраховується узагальнюючий індекс інтеграції, що дозволяє оцінити в цілому картину регіональних економічних процесів на рівні країна-країна, країна-регіон, регіон.

Удосконалення та розширення системи показників оцінки розвитку процесів інтеграції на постійній основі обумовило появу баз даних щодо розвитку інтеграційної взаємодії. Прикладами таких баз даних є:

- бази даних регіональних торговельних угод СOT (WTO 2014), що охоплює широкий спектр як безпосередньо торговельних угод, так й угоди, що стосується країн, розташованих в різних регіонах [14];

- база APTIAD (UNESCAP, 2014), що охоплює угоди, підписані країнами Азіатсько-тихоокеанського регіону, та база INTRADE (IADB, 2014), що містить угоди стосовно Західної півкулі; ці бази концентруються на торговельних угодах та містять

ряд додаткових змінних і включають набір показників регіоналізації в рамках інтеграційних об'єднань [7];

- база *Correlates of War (CoW)*, що містить широкий спектр різних показників і баз даних, що охоплюють різні аспекти міжнародних відносин. База характеризується найширшим охопленням різних угод (як регіональних, так і глобальних) і містить дані з початку XIX століття. На відміну від бази *COT*, *CoW* являє собою науковий проект, заснований на чіткій методології, і не залежить від політичної волі й акуратності країн, які надають інформацію. У базу входять: всі угоди, на основі яких створюється формальна організація; угоди, які включають в себе не менше трьох країн (багатосторонні угоди); угоди, які мають постійний секретаріат або інший аналогічний орган [8];

- база *Yearbook of International Organizations (Union of International Associations 2014)* – закрита база даних у платному доступі, що публікується Союзом міжнародних асоціацій, центром обліку та документації міжнародних організацій, що створено в 1907р., та містить інформацію щодо 66 тис. міжнародних організацій що постійно поновлюється [12];

- база даних *RIKS - Regional Integration Knowledge System (UNU-CRIS, 2014)*, що формується Інститутом порівняльних досліджень регіональної інтеграції Університету ООН та включає широкий набір кількісних показників, що характеризують масштаби регіоналізації (масштаби взаємної торгівлі в рамках інтеграційних об'єднань) [11];

- проект *БДРІ (База даних регіональної інтеграції Центра інтеграційних досліджень Євразійського банку розвитку)*, що містить ключову інформацію по 92 регіональним економічним об'єднанням і двостороннім торговельним угодам, а також їх порівняльний аналіз за більш ніж 130 показниками, серед яких показники, що характеризують торговельні потоки, інвестиції, бюджет, валютні питання, інституційне будівництво тощо [1].

Особливе місце в аналізі розвитку інтеграційних процесів займають інструменти економіко-математичного моделювання, які переважно багатьма дослідниками застосовуються в аспекті оцінки можливих економічних ефектів від підписання регіональних торговельних угод як для країн-учасниць, так і для решти країн світу до (*ex-ante*) та після (*ex-post*) приєднання до відповідної угоди.

Підходи до оцінки, що пропонуються, розглядають питання впливу регіональної інтеграції на торговельні потоки і економічне зростання, наявності конвергенції економічних показників між країнами-членами, визначення того, хто є найбільш бажаним партнером і яка форма даних угод найбільш ефективна і краща. Оскільки в останні роки намітилася тенденція поступового поглиблення економічної інтеграції, тобто переходу від більш простих форм, що припускають просту ліквідацію торговельних бар'єрів, до регіональних торговельних угод, які передбачають усунення нетарифних бар'єрів, а також зняття обмежень у торгівлі послугами, русі капіталу і робочої сили, гармонізацію нормативно-правового регулювання та законодавства в галузі охорони навколишнього середовища, то з'явилися теоретичні та емпіричні дослідження аналізу та оцінки ефектів від поглиблених форм інтеграційної взаємодії [2,4].

Більшість емпіричних досліджень впливу статичних ефектів на добробут країн-членів ґрунтуються на моделях загальної та часткової рівноваги, а також на оцінках економетричних моделей. При цьому перевищення ефекту створення над ефектом відхилення торгівлі розглядається, як правило, в якості індикатора виграшу для країни. В той же час ефекти від створення регіональних торговельних угод не обмежуються оцінкою впливу тільки на торговельні потоки і структуру виробництва; вони можуть бути пов'язані із зростанням інвестиційних можливостей, посиленням конкуренції,

поглибленням спеціалізації і кооперації, кращим використанням економії від масштабу, передачею знань тощо.

Серед економетричних методів оцінки ефектів від вже існуючих угод про вільну торгівлю, та ефектів від угод, що планується укласти, популярними є гравітаційні моделі, які у прикладних дослідженнях використовуються для вирішення широкого спектра завдань в економіці торгівлі, серед яких важливе місце займають питання економічної політики, що стосуються створення різних інтеграційних об'єднань. Гравітаційна модель має багато різних модифікацій, які використовуються для аналізу процесів розвитку торговельної інтеграції та рівня розвитку двосторонніх зовнішньоекономічних зв'язків. Однак, головним припущенням, на якому ґрунтується модель, є те, що двостороння взаємодія національних економік є величиною, пропорційною добутку показників значущості об'єктів (величина валового внутрішнього продукту) і обернено пропорційною відстані між ними. Отже, інтенсивність (обсяги) торгівлі між країнами прямо пропорційна розміру економік та зворотно пропорційна витратам на перевезення товарів, що моделюються за допомогою відстані між країнами [5].

Однак існуючі методи оцінки мають певні переваги та недоліки з одного боку, та з іншого – самі інтеграційні процеси характеризуються постійним поглибленням форм взаємодії та появою нових інструментів співпраці, що обумовлює необхідність вдосконалення та розвитку інструментарію оцінки інтеграційних процесів, особливо в аспекті застосування інструментів економіко-математичного моделювання.

В рамках даного дослідження запропоновано алгоритм оцінки ефектів від поглиблення міжнародної економічної співпраці країн світу. Розроблений підхід базується на наступних припущеннях:

- По-перше, рівень соціально-економічного розвитку країн у значному ступені залежить від характеру та масштабів міжнародної економічної співпраці. Одним з основних індикаторів рівня розвитку країни є показник валового внутрішнього продукту на душу населення (GDPpc), на зміну величини якого також впливає зовнішньоекономічна складова діяльності країни.

- По-друге, в умовах інтеграції країн відбувається поєднання їх спільних зусиль, у тому числі різних видів ресурсів, для досягнення більшого ефекту від зовнішньоекономічної діяльності, що в свою чергу впливає на зростання рівня їх спільного благополуччя.

- По-третє, основними формами міжнародної економічної діяльності, що характеризуються найбільшими масштаби розвитку та визначають темпи економічного зростання країн, є міжнародна торговельна діяльність (обсяги міжнародної торгівлі товарами (MT) та послугами (TS), міжнародна інвестиційна діяльність (обсяги прямих іноземних інвестицій FDI) та міжнародна міграція (обсяги грошових надходжень до країни від міжнародних мігрантів (MR).

З урахуванням наведених припущень, оцінку впливу інтеграційної співпраці країн на рівень їх соціально-економічного розвитку можна провести за таким алгоритмом (рис.).

Запропонований підхід було апробовано на прикладі оцінки співпраці України з її головними партнерами ЄС, СНД та АТЕС. Розраховані моделі залежності рівня соціально-економічного розвитку України та її партнерів від різних форм міжнародної економічної діяльності на основі даних щодо динаміки ВВП, обсягів торгівлі, обсягів ПІІ (накопиченому притоку) та обсягів надходжень до країни від мігрантів за період 2004-2013 рр. [13] по наведеному вище алгоритму представлено в табл. 1.

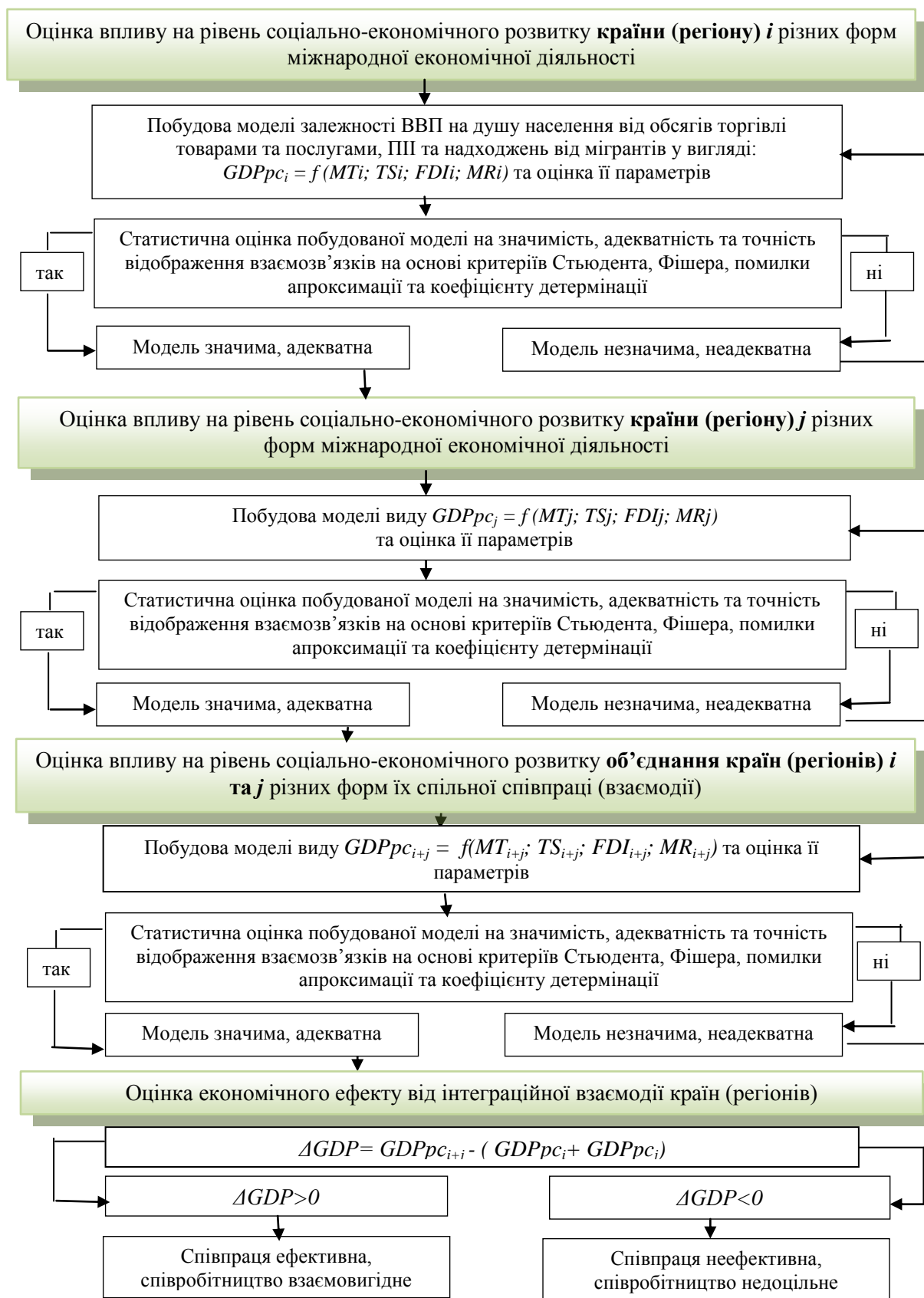

Рис. Алгоритм оцінки ефективності інтеграційної співпраці країн [розроблено автором]

Таблиця 1

**Моделі залежності рівня соціально-економічного розвитку країн
 (об'єднання країн) від різних форм міжнародної економічної діяльності**

Країни	Формалізація моделі	R ²	F
Україна	$GDP_{pc}=0,01*MT^{0,157}*TS^{1,085}*FDI^{0,016}*MR^{-0,046}$	0,97	59,72
ЄС	$GDP_{pc}=76,7*MT^{0,143}*TS^{0,226}*FDI^{0,049}*MR^{0,687}$	0,96	30,57
СНД	$GDP_{pc}=0,01*MT^{0,566}*TS^{0,314}*FDI^{0,090}*MR^{0,067}$	0,99	884,41
АТЕС	$GDP_{pc}=0,17*MT^{0,043}*TS^{0,971}*FDI^{0,061}*MR^{-0,294}$	0,99	155,02
ЄС+Україна	$GDP_{pc}=162,5*MT^{0,189}*TS^{-0,359}*FDI^{-0,049}*MR^{0,721}$	0,96	39,29
СНД+Україна	$GDP_{pc}=0,01*MT^{0,567}*TS^{0,298}*FDI^{0,088}*MR^{0,073}$	0,99	848,96
АТЕС+Україна	$GDP_{pc}=0,16*MT^{0,052}*TS^{0,970}*FDI^{0,049}*MR^{-0,264}$	0,99	197,34

Примітка. Розрахунки автора на основі даних [13]

Як свідчать розраховані параметри статистичних моделей зміна ВВП на душу населення знаходиться в прямому зв'язку від динаміки обсягів торгівлі (окрім об'єднання країн АТЕС та АТЕС+Україна), динаміка торгівлі послугами також напряму визначає зростання ВВП на душу населення (окрім об'єднання ЄС+Україна), зростання обсягів притоку ПІІ в економіку країн викликає також зростання ВВП (окрім об'єднання ЄС+Україна), надходження від мігрантів мають зворотній характер впливу на рівень благополуччя в таких країнах та об'єднаннях, як Україна, країни АТЕС, АТЕС+Україна.

На основі цих моделей був розрахований показник соціально-економічного розвитку (ВВП на душу населення) для України, її партнерів та для об'єднань країн, які припускаються (як напрям поглиблення співпраці) на період 2015-2016 рр. (табл. 2)

Таблиця 2

Прогнозний ВВП на душу населення країн на 2015-2016 рр, дол. США

Країна	2015	2016	Зміна 2016/2015	
			Дол. США	%
Україна	4443	4642	199	4,48
ЄС	35191	35417	226	0,64
СНД	9810	10361	551	5,62
АТЕС	17536	18312	776	4,43
ЄС+Україна	33250	33555	305	0,92
СНД+Україна	10905	11485	580	5,32
АТЕС+Україна	17973	18298	325	1,81

Примітка. Розрахунки автора

У прогнозованому періоді найбільші темпи зростання ВВП під впливом розвитку міжнародної економічної діяльності у різних формах спостерігаються в Україні (4,48%), країнах СНД (5,62%) та країнах АТЕС (4,43%).

В результаті розрахунку середньозважених обсягів ВВП на душу населення України з ЄС, СНД та АТЕС та порівняння цих величин з прогнозними обсягами ВВП країн за умови їх об'єднання було розраховано відповідні показники ефекту та ефективності співпраці (табл. 3).

Враховуючи зроблені вище припущення стосовно інтерпретації показників, зокрема абсолютна величина ефекту та відносний показник ефективності інтеграційної співпраці вказують, на скільки доларів та відсотків збільшиться ВВП на душу населення, за умови посилення співпраці (теоретичного об'єднання) з Україною. Як

свідчать розраховані оцінки, очевидним є наявність більшого економічного ефекту від подальшої інтеграційної співпраці з країнами СНД, яка на перспективу з урахуванням політичних протиріч між ключовими державами не матиме можливих напрямків суттєвого зростання.

Таблиця 3

Показники ефективності співпраці України з країнами ЄС, СНД, АТЕС			
Країни	Зміна ВВП на душу населення	2015	2016
ЄС+Україна	Дол. США	517,4	579,6
	%	1,58	1,76
СНД+Україна	Дол. США	1837,3	1909,9
	%	20,26	19,95
АТЕС+Україна	Дол. США	144,7	192,5
	%	0,81	1,06

Примітка. Розрахунки автора

Поглиблення співпраці з країнами ЄС теоретично зумовлюватимете зростання ВВП на душу населення в розмірі 579,6 дол. у 2016 р., що дорівнює 1,76%. Об'єднання в розрізі поглиблення співпраці з країнами АТЕС характеризується меншим ефектом щодо потенційного зростання ВВП (192,5 дол. або 1,06% у 2016 р.), однак все ж таки додатним значенням показника, що свідчить про доцільність подальшого розвитку економічних відносин у цьому напрямку.

Таким чином, запропонований алгоритм оцінки ефективності інтеграційної співпраці можна розглядати в якості інструменту моделювання економічних ефектів взаємодії на рівні країна-країна, країна-об'єднання, країна-регіон, регіон-регіон, об'єднання-об'єднання. Щодо оцінок отриманих для України, то найбільш доцільним напрямком подальшого розвитку міжнародної економічної діяльності є географічна диференціація торговельно-економічних та виробничо-інвестиційних зв'язків зі всіма партнерами, що дозволить знизити залежність від одного з ключових ринків та дасть більш рівномірний та довгостроковий ефект впливу на соціально-економічну динаміку розвитку країни.

Список використаної літератури

1. База данных региональной интеграции Евразийского банка развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.eabr.org/r/research/centre/projectsCII/projects_cii/?id_4=41398; Baza dannykh regionalnoy integratsii Yevraziyskogo banka razvitiya [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.eabr.org/r/research/centre/projectsCII/projects_cii/?id_4=41398
2. База данных региональной интеграции: состав и показатели: методический отчет [Электронный ресурс] / под ред. В. С. Перебоева. – Санкт-Петербург : Центр интеграционных исследований Евразийского банка развития, 2014. – 34 с.– Режим доступа: <http://www.eabr.org/r/research/centre/projectsCII/>; Baza dannykh regionalnoy integratsii: sostav i pokazateli: metodicheskiy otchet [Elektronnyy resurs] / pod red. V. S. Pereboeva. – Sankt-Peterburg : Tsentr integratsionnykh issledovaniy Yevraziyskogo banka razvitiya, 2014. – 34 s.– Rezhim dostupa: <http://www.eabr.org/r/research/centre/projectsCII/>
3. Булатова О. В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів: моногр. / О. В. Булатова. – Донецьк : ДонНУ, 2012. – 386 с.; Bulatova O. V. Regionalna skladova hlobalnykh intehratsiinykh protsesiv: monohr. / O. V. Bulatova. – Donetsk: DonNU, 2012. – 386 s.
4. Винокуров Е. Количественный анализ экономической интеграции Европейского союза и Евразийского экономического союза: методологические подходы / Е. Винокуров, И. Пелипась, И. Точицкая. – Санкт-Петербург: Центр

интеграционных исследований Евразийского банка развития, 2014. – 62 с. ; Vinokurov Ye. Kolichestvennyy analiz ekonomicheskoy integratsii Yevropeyskogo soyuza i Yevraziyskogo ekonomicheskogo soyuza: metodologicheskie podkhody / Ye. Vinokurov, I. Pelipas, I. Tochitskaya. – Sankt-Peterburg: Tsentr integratsionnykh issledovaniy Yevraziyskogo banka razvitiya, 2014. – 62 s.

5. Захарова О. В. Особливості застосування гравітаційних моделей в аналізі міжнародного торговельного співробітництва / О. В. Захарова // Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Економіка. – 2014. – Вип. 8. – С. 145-152 ; Zakharova O. V. Osoblyvosti zastosuvannya hravitatsiinykh modelei v analizi mizhnarodnoho torhovelnoho spivrobitnytstva / O. V. Zakharova // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Ser. : Ekonomika. – 2014. – Vyp. 8. – S. 145-152

6. Система индикаторов евразийской интеграции II. Доклад №22 / под ред. Е. Ю. Винокурова.- Санкт-Петербург : Центр интеграционных исследований Евразийского банка развития, 2014. — 110 с. ; Sistema indikatorov evraziyskoy integratsii II. Doklad №22 / pod red. Ye. Yu. Vinokurova.- Sankt-Peterburg: Tsentr integratsionnykh issledovaniy Yevraziyskogo banka razvitiya, 2014. — 110 s.

7. Asia-Pacific Research and Training Network on Trade [Electronic resource]. – Mode of access : <http://artnet.unescap.org/databases.html>

8. Correlates of war Project [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.correlatesofwar.org/>

9. Deardorff A. V. Determinants of bilateral trade: Does gravity work in a neoclassical world? [Electronic resource] / A. V. Deardorff. – Mode of access: <http://www.nber.org/chapters/c7818.pdf>

10. Egger P. An econometric view on the estimation of gravity models and the calculation of trade potentials/ P. Egger // The World Economy. – 2002. - No 25. – P. 297–312

11. Regional Integration Knowledge System [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cris.unu.edu/riks/web/>

12. The Yearbook of International Organizations [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.uia.org/yearbook>

13. UNCTAD Statistics [Electronic resource]. – Mode of access: <http://unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx>

14. WTO Regional Trade Agreements Information System (RTA-IS) [Electronic resource]. – Mode of access: <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>

Стаття надійшла до редакції 25.08. 2015.

O. Zakharova

ASSESSMENT OF COUNTRIES AND REGIONS INTEGRATION INTERACTION FEATURES

The article investigates approaches to assessing the integration processes development level. The actual systems of regional economic integration indicators are characterized. Among these systems the most important is Eurasian integration indicators system of Eurasian Development Bank, which covers various aspects of cooperation from macroeconomic policy to academic mobility.

Improvement and expansion of the integration processes development indicators has determined the appearance of integration processes development databases, which now include WTO base, APTIAD (UNESCAP), INTRADE (IADB), the Correlates of War (CoW), Yearbook of International Organizations (Union of International Associations), RIKS - Regional Integration Knowledge System (UNU-CRIS), the BDRI (Regional Integration Database of Eurasian Development Bank).

The approaches to using the instruments of economic and mathematical modeling to assess the impact of integration processes on the economic development dynamics are identified. One of the main areas is the assessment of the possible economic effects of the regional trade agreements signing for participating countries and for the rest of the world before (ex-ante) and after (ex-post) accession to the agreement. The most of empirical research investigated the integration processes impact on the member countries welfare based on general and partial equilibrium models and statistic characteristics of the econometric models.

Gravity models, which are focused on the research of wide spectrum of problems in economy of trade, are widely used. These models application fields concern the economic policy relating to the various integration groups creation.

The methodical approach to assessing the countries/groups of countries integration interaction level in the context of its impact on economic growth based on the application of statistical models is suggested. The algorithm for assessing the impact of various forms of international economic activity on changes in socio-economic development, particularly on GDP per capita is constructed. The proposed algorithm is tested on the example of evaluating the Ukraine's cooperation effectiveness with the key regional integration group.

Key words: *integration, integration process, integration interaction, integration group, economic modeling, regional economic integration indicators, gravity models, integration effects, the effectiveness of integration interaction.*

УДК 339.94(4-6ЄС)(045)

Н.В.Балабанова

МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті досліджено особливості організації та форми реалізації міжрегіонального співробітництва у Європейському Союзі. Відокремлено внутрішній та зовнішній напрями регіональної політики ЄС, що, зокрема, реалізуються через призму міжнародного, міжрегіонального та трансграничного співробітництва.

Ключові слова: *регіональна політика, регіон, Європейський Союз, міжрегіональне співробітництво, транскордонне співробітництво.*

Поглиблення та інтенсифікація євроінтеграційних процесів в Україні, що зокрема, пов'язано з підписанням розширеної зони вільної торгівлі з Європейським Союзом обумовлює необхідність активізації співпраці між нашими регіонами та регіонами країн-членів об'єднання.

В «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» наголошується, що здійснення інтеграційного процесу можливе лише за умови доповнення загальноєвропейського виміру співпраці регіональною інтеграцією та поглибленням галузевого співробітництва України і ЄС [1].

Розширення співробітництва України з Європейським Союзом є можливим за рахунок залучення до співпраці нових регіонів країн-членів ЄС, з якими Україна вже має тісні давні зв'язки, зокрема, з Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною. До того ж із наближенням кордонів ЄС до України особливої ваги набуває розвиток нових форм транскордонного співробітництва із сусідніми державами – членами об'єднання.

Теоретичними та практичними аспектами дослідження міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні займаються багато вітчизняних науковців:

П.Ю.Беленький, З.С. Варналій [17], В.М.Геєць, Л.Л.Прокопенко [1], Н.А.Мікула [8,9,13], Ю.В.Макогон, В.В.Толкованов [8], Є.Б. Тихомирова [7], І.Д.Шумляєва. Проте необхідність пошуку найбільш оптимальної моделі взаємовигідного міжрегіонального співробітництва обумовлює подальші дослідження стосовно форм його реалізації. Відповідно мета статті полягає у систематизації існуючих форм реалізації міжрегіональної співпраці її суб'єктами на основі аналізу досвіду її організації у Європейському Союзі.

Розроблені на сьогодні схеми регіонального співробітництва досить різноманітні. В Європейському Союзі в основу регіональної політики покладено принципи територіальної концентрації капіталу, фінансування цільових програм, передачу управлінських рішень на найбільш оптимальний, з точки зору ефективності їх реалізації, територіальний рівень та одержання права регіонами самостійно розвивати міжнародні зв'язки.

Поняття регіону є багатоплановим і визначається відповідно до цілей і завдань дослідження. Проте в цілому під регіоном у країнах ЄС вважається адміністративно-територіальна одиниця держав-членів ЄС [2]. Однак з урахуванням значних відмінностей у кількості рівнів та типів адміністративно-територіальних одиниць у різних країнах ЄС у 1988 році була розроблена єдина система класифікації територій, що отримала назву NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistical Purposes) – номенклатура територіальних статистичних одиниць.

Зазначена класифікація представляє ієрархічну систему поділу території ЄС за критерієм чисельності населення на 3 рівня: , NUTS 1 – макрорегіони (від 3-х до 7-и мільйонів жителів); , NUTS 2 – основні регіони, використовувані в регіональній політиці (від 800 тисяч до 3-х мільйонів); , NUTS 3 – субрегіони (міста) для конкретних аналізів (від 150 до 800 тисяч жителів) (рис.1).

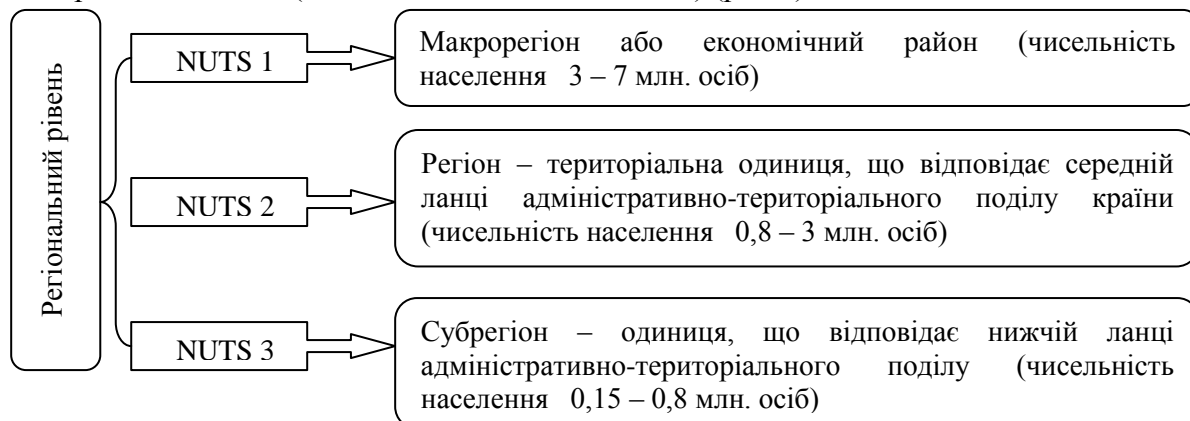

Рис.1. Класифікація рівнів соціально-економічного розвитку територій NUTS

Запровадження NUTS потягло за собою зміну адміністративно-територіального устрою окремих держав-членів ЄС. Так, в Іспанії та Італії шляхом об'єднання менших адміністративних одиниць були створені крупні адміністративно-територіальні одиниці рівня NUTS-1 (макрорегіони). Деякі країни мають лише один такий рівень (Чехія, Данія, Ірландія, Люксембург), інші – понад 10 (Велика Британія, Франція, Німеччина) [3].

Найбільш важливим для регіональної політики ЄС є рівень NUTS 2, оскільки саме на цьому рівні відбувається розробка програм регіонального розвитку та освоєння коштів структурних фондів [4]. Станом на 2013 рік на території Європейського Союзу на рівні NUTS 1 було визначено 96 регіонів, на рівні NUTS 2 – 271, на рівні NUTS 3 – 1303.

В цілях сприяння розвитку європейського регіоналізму та підвищення ролі окремих територій у 1985 році було створено Асамблею регіонів Європи, до якої на

сучасному етапі входить 250 регіонів з 30 країн та 12 міжрегіональних структур.

Відповідно до «Декларації про регіоналізм», прийнятої у 1996 році Асамблеєю регіонів Європи регіон є територіальним утворенням, яке сформоване в законодавчому порядку на рівні, що є безпосередньо нижчим після загальнодержавного, і яке наділене самоврядуванням [3,5].

У регіональній політиці Європейського Союзу можна відокремити внутрішній та зовнішній напрямки, що, зокрема, реалізуються через призму міжнародного, міжрегіонального та трансграничного співробітництва. Внутрішня регіональна політика охоплює країни-учасниці ЄС та забезпечує співпрацю внутрішніх регіонів з метою вирівнювання диспропорцій у рівні їх соціально-економічного розвитку (трансєвропейська політика згуртування) та міжрегіональне співробітництво у реалізації сумісних програм та проєктів в межах кордонів об'єднання (рис.2).

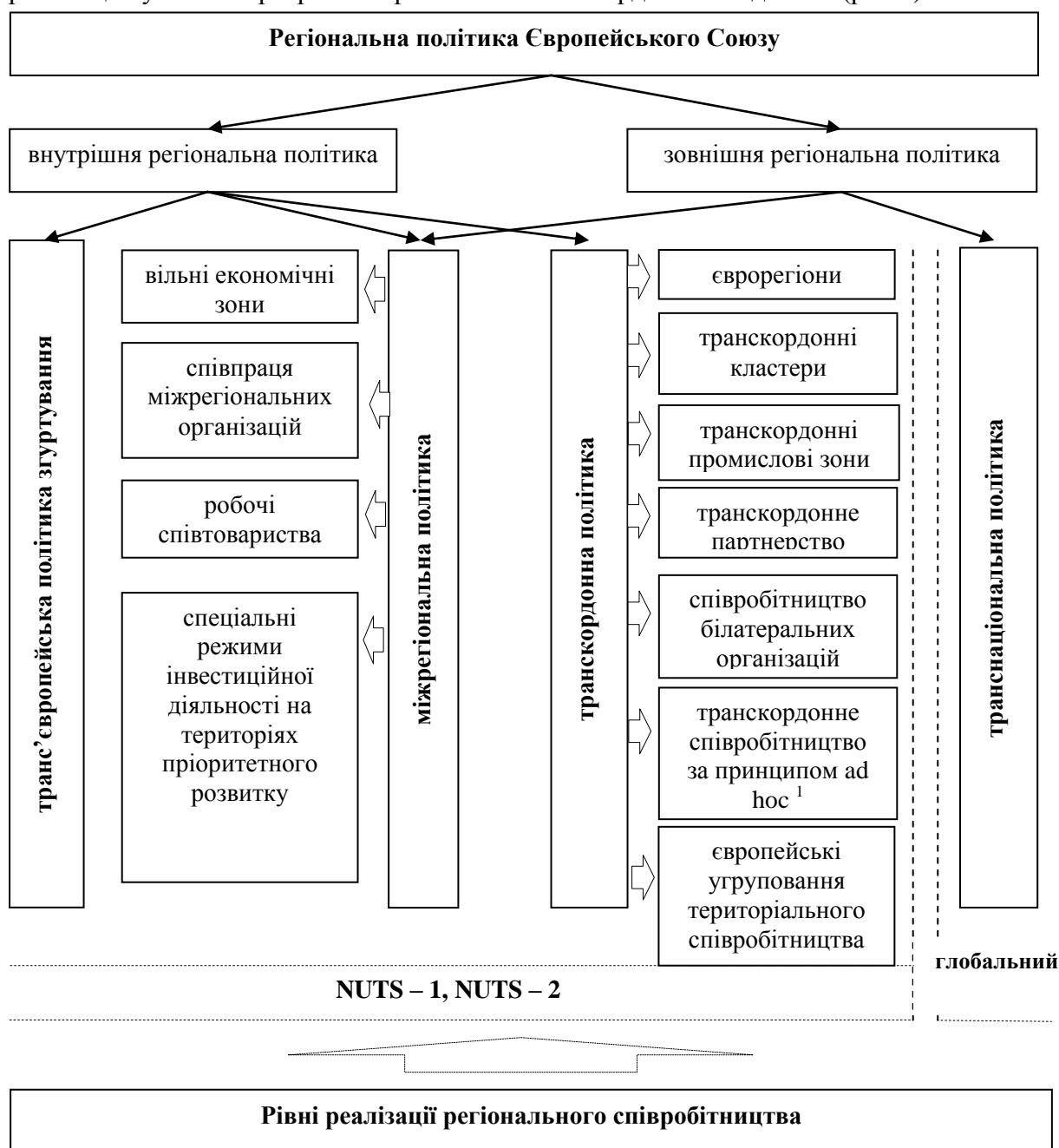

Рис. 2. Складові регіональної політики Європейського Союзу

На сучасному етапі значна увага приділяється саме внутрішній міжрегіональній співпраці регіонів країн об'єднання як основі підвищення рівня їх інтегральної конкурентоспроможності [6].

Зовнішня регіональна політика реалізується, по-перше, на глобальному рівні, по суті є транснаціональною та охоплює партнерську взаємодію ЄС з групами країн за межами об'єднання. По-друге, зовнішня регіональна політика ЄС розповсюджується на країни, що мають спільні кордони з об'єднанням [7] та також реалізується через міжрегіональну та транскордонну співпрацю.

На сучасному етапі однією з характерних рис розвитку регіональної політики у країнах Європейського Союзу є прискорений розвиток міжнародної співпраці регіонів, що реалізується в рамках загальної політики європейської інтеграції за різними формами. При цьому активізується участь у міжнародному співробітництві не лише суб'єктів транскордонних регіонів, а й територій різних країн, які не мають спільного кордону з ЄС [6].

Одними із основних європейських документів, якими закріплено правові підстави до реалізації міжрегіонального та транскордонного співробітництва регіонами Європейського Союзу є Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, підписана у 1980 р., Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво (1995 р.) та Протокол № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво (1998 р.).

Зокрема, останнім визначено поняття «міжтериторіальне співробітництво» та «транскордонне співробітництво».

Ст. 1 Протоколу № 2 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво встановлено, що «міжтериторіальне співробітництво» означає будь-яку спільну діяльність, спрямовану на започаткування відносин між територіальними общинами або властями двох або більше договірних сторін, крім відносин транскордонного співробітництва між сусідніми властями, включаючи укладання угод про співробітництво з територіальними общинами або властями інших держав Протокол № 2.

У Статуті Асамблеї європейських регіонів визначається термін «міжрегіональне співробітництво», під яким розуміють будь-які зв'язки, встановлені між регіонами, що належать до різних держав [8]. У Європейському Союзі міжрегіональне співробітництво переважно окреслює правові рамки територій, що стоять на другому після центрального рівня (для України – це області; для Швейцарії – кантони; для Австрії, Німеччини – землі; Польщі – воєводства тощо) та належать до різних країн [9].

Основними чинниками активізації міжрегіонального співробітництва регіонами Європейського Союзу є наявність спільних регіональних проблем, які необхідно вирішувати суспільно, а саме: розвиток транспортної, інформаційної інфраструктури; туристичної сфери; вирішення проблеми екологічної безпеки та ефективного використання природних ресурсів; активізація людського потенціалу регіонів, розвитку науки, освіти та культури тощо [10].

Вибір організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва здійснюється на основі врахування особливостей того або іншого регіону та залежить від обраних напрямів і умов співпраці [11]. Проте аналіз існуючої практики реалізації міжрегіональної співпраці у Європейському Союзі дозволяє визначити наступні його основні форми: вільні економічні зони, спеціальні режими інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку, діяльність робочих співдружностей та міжрегіональних організацій.

Вже зазначеним Протоколом № 2 до Європейської рамкової конвенції «транскордонне співробітництво» зазначається як таке, що здійснюється між органами влади сусідніх територій.

В Європейському Союзі транскордонне співробітництво охоплює 40% загальної території країн ЄС, де проживає близько 35% населення [12].

Основною організаційною формою транскордонного співробітництва у ЄС є єврорегіони, практика функціонування яких в останні роки показала свою ефективність у справі ліквідації бар'єрів для вільного руху людей, товарів, послуг, капіталів [13]. На сучасному етапі в Європі налічується, за різними джерелами, від 120 до 183 єврорегіонів, та більш як 30 структур регіонального співробітництва [12].

В ЄС єврорегіони вже сприймаються як суб'єкти міжнародної діяльності. Більшість з них має спільну Концепцію розвитку транскордонного регіону з урахуванням європейських, національних та регіональних інтересів. Позитивними прикладами у розвитку єврорегіональної співпраці можуть бути Німеччина, Чехія, Угорщина та Польща, де єврорегіони створені за периметром кордонів цих держав [14]. Тільки вздовж кордону Німеччини функціонує близько десятка єврорегіонів за участю прикордонних територій Франції, Бельгії, Нідерландів, Данії, Швейцарії, Австрії, Чехії та Польщі [15].

Фінансова підтримка міжрегіональної та транскордонної співпраці в Європейському Союзі починаючи ще з 1990 року здійснюється за рахунок використання окремих ініціатив, програм та проектів об'єднання. В окремі роки такими програмами виступали INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC, PHARE CREDO, LEADER, EQUAL, JASPERS.

INTERREG є найбільшою програмою ЄС щодо підтримки та стимулювання міжрегіонального та транскордонного співробітництва з метою підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіонів об'єднання та інтеграції прикордонних територій як із внутрішньої, так і з зовнішньої сторони кордону та забезпечує три напрями співпраці: А – транскордонна співпраця; В – транснаціональна співпраця; С – міжрегіональна співпраця [16] (табл. 1).

Таблиця 1

Складові програми INTERREG Європейського Союзу

Назва	мета	учасники	спрямування
Програми транскордонної співпраці (INTERREG A)	Вирішення спільних проблем, що виникають у прикордонних регіонах країн-членів, а також країн-сусідів	Прикордонні регіони країн – членів ЄС, регіони країн-сусідів	Спільна транскордонна діяльність у сфері розвитку малого та середнього підприємництва, туризму, транскордонної торгівлі, охорони навколишнього середовища, культурної діяльності; підтримка адміністративної співпраці та взаємодії територіальних громад на ринку праці, розвиток людських ресурсів
Програми транснаціональної співпраці (INTERREG B)	Територіальна організація ЄС, сприяння розширенню співробітництва та регіонального розвитку	Регіони Балтійського моря, Центральної Європи, Середземного моря	Міжнаціональна співпраця, що має сприяти кращій інтеграції країн ЄС; співпраця країн та регіонів в вирішенні спільних проблем (у галузі водного господарства, довкілля, транспортна мережа, популяризація інформаційних і комунікаційних технологій; наукова і технологічна співпраця)

Програми міжрегіональної співпраці (INTERREG C)	Підвищення ефективності регіональної політики, обмін досвідом між регіональними і локальними інституціями різних країн	Країни ЄС, Норвегія, Швейцарія, Ісландія, Ліхтенштейн	Сприяє міжрегіональному співробітництву між регіональними та іншими державними органами країн ЄС та їх сусідів, реалізація спільних проєктів та програм
---	--	---	---

[складено на підставі 12,16]

Крім цього, транскордонне співробітництво є пріоритетом серед інших сфер, фінансова підтримка яких передбачається Положеннями про Структурні фонди і, зокрема, Положенням про Європейський фонд регіонального розвитку [16].

Звертання в Україні до практики Європейського Союзу щодо організації та реалізації регіональної політики, що зокрема реалізується через міжрегіональне та трансграничне співробітництво забезпечить поширення в країні європейського досвіду господарювання, посилення здатності регіонів створювати власні ініціативи та проєкти розвитку та можливостей забезпечення комплексності розвитку територій, у тому числі найменш розвинених, сприятиме розвитку співпраці між регіонами та ефективному використанню потенціалу ключових активів територій.

Список використаної літератури

1. Прокопенко Л. Л. Розвиток регіонального співробітництва України в контексті європейської інтеграції: моногр. / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, І. Д. Шумляєва; за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління, 2008. – 132 с. ; Prokopenko L. L. Rozvytok rehionalnoho spivrobitnytstva Ukrainy v konteksti yevropeiskoi intehratsii: monohr. / L. L. Prokopenko, O. M. Rudik, I. D. Shumliaieva; za zah. red. L. L. Prokopenka. – Dnipropetrovsk : Dnipropetrovskiy rehionalnyi instytut derzhavnoho upravlinnia Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia, 2008. – 132 s.
2. Ярошенко І. В. Аналіз соціально-економічного розвитку проблемних регіонів країн Європейського Союзу [Електронний ресурс] / І. В. Ярошенко // Проблеми економіки. – 2014. - №3. – Режим доступу: http://www.problecon.com/pdf/2014/3_0/45_53.pdf; Yaroshenko I. V. Analiz sotsialno-ekonomichnoho rozvytku problemnykh rehioniv krain Yevropeiskoho Soiuzu [Elektronnyi resurs] / I. V. Yaroshenko // Problemy ekonomiky. – 2014. - №3. – Rezhym dostupu :http://www.problecon.com/pdf/2014/3_0/45_53.pdf
3. Конкурентоспроможність регіонів України: стан і проблеми (Аналітична доповідь центру Розумкова) [Електронний ресурс] // Національна безпека і оборона. – 2008. - №4. – Режим доступу: http://shron.chtyvo.org.ua/Natsionalna_bezpeka_i_oborona/2008_N04_98_Konkurentospromozhnist_rehioniv_Ukrainy.pdf; Konkurentospromozhnist rehioniv Ukrainy: stan i problemy (Analitichna dopovid tsentru Rozumkova) [Elektronnyi resurs] // Natsionalna bezpeka i oborona. – 2008. - №4:– Rezhym dostupu :http://shron.chtyvo.org.ua/Natsionalna_bezpeka_i_oborona/2008_N04_98_Konkurentospromozhnist_rehioniv_Ukrainy.pdf
4. Гальперіна Л. П. Адаптація регіональної політики Європейського Союзу до імперативів глобального розвитку [Електронний ресурс] / Л. П. Гальперіна. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/6895>; Halperina L. P. Adaptatsiia

rehionalnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu do imperatyviv hlobalnoho rozvytku [Elektronnyi resurs] / L. P. Halperyna. – Rezhym dostupu: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/6895>;

5. Куян І. А. Регіоналізація і проблема забезпечення державного суверенітету [Електронний ресурс] / І. А. Куян. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32981/02-Kujan.pdf?sequence=1>;

Kuian I. A. Rehionalizatsiia i problema zabezpechennia derzhavnoho suverenitetu [Elektronnyi resurs] / I. A. Kuian. – Rezhym dostupu: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32981/02-Kujan.pdf?sequence=1>

6. Олійник В. Теоретичні засади та практика моніторингу регіональної політики ЄС [Електронний ресурс] / В. Олійник, О. Гончарова // Міжнародна економічна політика. - 2014. - № 2. – Режим доступу: http://ierjournal.com/journals/21/2014_8_Oliynyk_Goncharova.pdf;

Oliinyk V. Teoretychni zasady ta praktyka monitorynhu rehionalnoi polityky YeS [Elektronnyi resurs] / V. Oliinyk, O. Honcharova // Mizhnarodna ekonomichna polityka. - 2014. - № 2. – Rezhym dostupu: http://ierjournal.com/journals/21/2014_8_Oliynyk_Goncharova.pdf

7. Тихомирова Є. Б. Моделі регіональної політики ЄС [Електронний ресурс] / Є. Б. Тихомирова // Проблеми міжнародних відносин. – 2011. - № 3. – Режим доступу: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p03/p053.pdf>; Tykhomyrova Ye. B. Modeli rehionalnoi polityky YeS [Elektronnyi resurs] / Ye. B. Tykhomyrova // Problemy mizhnarodnykh vidnosyn. – 2011. - № 3. – Rezhym dostupu : <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/p03/p053.pdf>

8. Мікула Н. А. Транскордонне співробітництво [Електронний ресурс] : посіб. / Н. А. Мікула, В. В. Толкованов. – Київ : Крамар. – 2011. - 259 с. – Режим доступу: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/Book_Trnskordonne_final_14-Aprill-11.pdf; Mikula N. A. Trnskordonne spivrobitnytstvo [Elektronnyi resurs] : posib. / N. A. Mikula, V. V. Tolkovanov. – Kyiv : Kramar. – 2011. - 259 s. – Rezhym dostupu : http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2012/10/Book_Trnskordonne_final_14-Aprill-11.pdf

9. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: моногр. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с. ; Mikula N. Mizhterytorialne ta trnskordonne spivrobitnytstvo : monohr. – Lviv : IRD NAN Ukrainy, 2004. – 395 s.

10. Попова І. А. Роль міжрегіонального співробітництва в активізації регіонального розвитку [Електронний ресурс] / І. А. Попова, С. О. Бурбело // Молодий вчений. – 2014. - № 12. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/eko/08dec2014/15.pdf> ; Popova I. A. Rol mizhrehionalnoho spivrobitnytstva v aktyvizatsii rehionalnoho rozvytku [Elektronnyi resurs] / I. A. Popova, S. O. Burbelo // Molodyi vchenyi. – 2014. - № 12. – Rezhym dostupu: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/eko/08dec2014/15.pdf>

11. Третяк В. В. Вибір організаційних форм реалізації міжрегіонального співробітництва [Електронний ресурс] / В. В.Третяк, О. М. Татарченко, Ю. А. Завойських // Часопис економічних реформ. – 2014. - №1. – Режим доступу: <http://chasopys.snu.edu.ua>; Tretiak V. V. Vybir orhanizatsiinykh form realizatsii mizhrehionalnoho spivrobitnytstva [Elektronnyi resurs] / V. V.Tretiak, O. M. Tatarchenko, Yu. A. Zavoiskykh // Chasopys ekonomichnykh reform. – 2014. - №1. – Rezhym dostupu: <http://chasopys.snu.edu.ua>

12. Калмикова Л. М. Фінансовий механізм забезпечення програм розвитку транскордонного співробітництва України з Європейським Союзом [Електронний ресурс] / Л. М. Калмикова // Проблеми и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : сб. науч. тр. – Ростов-на-Дону – Донецк : ДонНУ, РФ НИСИ в г. Донецке, 2013. – С.425-430. – Режим доступу:

<http://ea.dgtu.donetsk.ua:8080/jspui/handle/123456789/24122>; Kalmykova L. M. Finansovyi mekhanizm zabezpechennia prohram rozvytku transkordonnoho spivrobitnytstva Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom [Elektronnyi resurs] / L. M. Kalmykova // Problemy u perspektyvy razvytyia sotrudnychestva mezhdru stranamy Yuho-Vostochnoi Evropy v ramkakh Chernomorskoho ekonomycheskoho sotrudnychestva y HUAM : sb. nauch. tr. – Rostov-na-Donu – Donetsk : DonNU, RF NYSY v h. Donetske, 2013. – S.425-430. - Rezhym dostupu: <http://ea.dgtu.donetsk.ua:8080/jspui/handle/123456789/24122>

13. Мікула Н. Євро регіони: досвід та перспективи / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2003. – 222 с. ; Mikula N. Yevrorehiony: dosvid ta perspektyvy / N. Mikula. – Lviv : IRD NAN Ukrainy, 2003. – 222 s.

14. Щерба Г. Перспективи розвитку євро регіонального співробітництва в умовах європейської інтеграції: соціологічний вимір [Електронний ресурс] / Г. Щерба // Вісник Львівського університету. – 2008. - №39. – Режим доступу: http://evrica.org.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3652/1/574-582_Shcherba_H.pdf;

Shcherba H. Perspektvyu rozvytku yevro rehionalnoho spivrobitnytstva v umovakh yevropeiskoi intehratsii: sotsiolohichni vymir [Elektronnyi resurs] / H. Shcherba // Visnyk Lvivskoho universytetu. – 2008. - №39. – Режим доступу: http://evrica.org.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3652/1/574-582_Shcherba_H.pdf

15. Андерсон Н. В. Типология евро регионов Украины по стадиям и степени развития [Електронний ресурс] / Н. В. Андерсон // Економічні інновації. – 2013. – Вип. № 53. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71696/01-Anderson.pdf?sequence=1>; Anderson N. V. Typolohyia evrorehyonov Ukrainy po stadiyam y stepeny razvytyia [Elektronnyi resurs] / N. V. Anderson // Ekonomichni innovatsii. – 2013. – Вуп. № 53. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/71696/01-Anderson.pdf?sequence=1>

16. Газуда Л. М. Спільні інвестиційні проекти та програми транскордонного співробітництва і ЗЕД регіону [Електронний ресурс] / Л. М. Газуда, М. А.Рубіш // Науковий вісник Мукачівського державного університету. - 2014. - Вип.1 – С. 55-62. - Режим доступу : <http://msu.edu.ua/visn2/arhive/001/12.pdf>; Hazuda L. M. Spilni investytsiini proekty ta prohramy transkordonnoho spivrobitnytstva i ZED rehionu [Elektronnyi resurs] / L. M. Hazuda, M. A.Rubish // Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. - 2014. - Вуп.1 – С. 55-62. - Rezhym dostupu: <http://msu.edu.ua/visn2/arhive/001/12.pdf>

17. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : моногр. / за ред. З. С. Варналія. – Київ : НІСД, 2007. – 820 с. ; Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorytety : monohr. / za red. Z. S. Varnaliia. – Kyiv : NISD, 2007. – 820 s.

Стаття надійшла до редакції 30.10. 2015.

N.V.Balabanova

INTER-REGIONAL COOPERATION IN SYSTEM OF REGIONAL POLICY THE EUROPEAN UNION

In the article was consider the features of organization and forms of realization of regional cooperation in European Union. Determined that has developed a classification of areas of the European Union the most important for the implementation of regional policy association is the second level (NUTS 2), because it is at this level is to develop regional cooperation programs and disbursement of structural funds. Ssegregated internal and external areas of EU regional policy, which, in particular, are realized through the lens of international, inter-regional and cross-border cooperation. Internal union regional policy applies to member countries of the EU and ensure cooperation of internal regions in order to

level disparities of socio-economic development and interregional cooperation for the implementation of joint projects and programs within the borders of association. That internal interregional cooperation between the regions of the union at this stage given as much attention on improving integrated EU competitiveness. Outdoor regional policy is implemented, firstly, the transnational level and covers the affiliate interaction with groups of EU countries outside the union, and secondly, to apply to countries which have common borders with it through interregional and cross-border cooperation.

Inter-regional and cross-border cooperation in the European Union is based and governed by a large number of documents, one of the main of which is the European Outline Convention on Transfrontier Cooperation between Territorial Communities or Authorities, signed in 1980 and the Additional Protocols (1995, 1998), which defined the concept "interterritorial cooperation" and "cross-border cooperation": cross-border cooperation mentioned as being carried out between the authorities of neighboring territories interterritorial cooperation involves the implementation of relationship between foreign governments that do not coexist.

Analysis of the implementation of interregional cooperation in the European Union allowed it to define the following forms: free economic zones and special investment regime territories of priority development activities working Commonwealth and inter-regional organizations. The choice of organizational form of implementation of regional cooperation is based on a consideration of features of a region and depends on the selected areas and terms of cooperation.

The main organizational form of cross-border cooperation in the Euroregions EU is perceived as subjects of international activities. At present there are in Europe, according to different sources, between 120 and 183 European regions and more than 30 structures of regional cooperation.

Determined that financial support for interregional and cross-border cooperation in the European Union since the 90s carried out through the use of specific initiatives, programs and projects of the association, which in some years were programs INTERREG, PHARE CBC, TACIS CBC, PHARE CREDO, LEADER, EQUAL, JASPERS.

Today INTERREG is the largest EU program to support and promote inter-regional cooperation association, which provides three areas of cooperation: A - cross-border cooperation; B - transnational cooperation; C - interregional cooperation.

Key words: *regional policy, the region, the European Union, interregional cooperation, cross-border cooperation.*

УДК 339.92

О.І. Михайлов

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ АЛЬЯНСІВ ТНК В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ІННОВАЦІЙ

У статті визначено особливості формування стратегічних альянсів транснаціональних корпорацій в сучасних умовах розвитку глобального ринку інновацій. Проаналізовано сучасний стан глобального ринку інновацій. Виокремлено основні причини створення стратегічних альянсів транснаціональних корпорацій. Розглянуто чинники та фактори реалізації стратегій ТНК. Визначено тенденції

діяльності ТНК на глобальному ринку інновацій.

Ключові слова: ТНК, стратегічні альянси, глобальний ринок інновацій, інноваційні стратегії ТНК.

Створення оптимальної організаційної форми, здатної забезпечити максимально швидке й ефективне реагування на зміни зовнішнього середовища, є одним із чинників еволюції сучасних транснаціональних корпорацій (ТНК). У зв'язку з значними темпами технологічного розвитку сучасної цивілізації, компанії об'єднують зусилля і ресурси для збереження своїх конкурентних позицій та створення нових можливостей щодо економічного зростання і адекватного реагування на швидкі технологічні зміни. В умовах об'єктивної необхідності розвитку різних форм кооперації, з одного боку, і складності еволюції глобальних організаційних структур – з іншого, ТНК дедалі частіше використовують стратегічні альянси у формуванні міжнародних партнерських відносин.

У світовій та вітчизняній економічній науці діяльність ТНК, інноваційних стратегій та стратегічних альянсів досліджували такі вчені як А. Білоусов [1], В.Горецький [3], З. Каїра [4], О.Рогач [5], А. Томпсон [7], А. Стрикленд [7], Р. Уоллес [8] та інші.

Метою статті є дослідження особливостей формування стратегічних альянсів ТНК, функціонуванні даних альянсів у інноваційній сфері.

ТНК мають можливість використовувати таке перспективне інноваційне джерело, як науково-технічний і кадровий потенціал своїх закордонних філій, стимулюючи інноваційні процеси у філіях ТНК у країнах-реципієнтах інвестицій, створюючи стратегічні альянси, закордонні «інкубатори знань» і одночасно із цим – глобальні інноваційні мережі. Сьогодні на глобальному ринку інновацій ТНК функціонують у динамічному, агресивному і багатоаспектному конкурентному середовищі.

Наразі на глобальному ринку інновацій існують три основні суб'єкти, що здійснюють фінансування НДДКР: держави, ТНК і венчурні компанії. ТНК мають істотні переваги на глобальному ринку нововведень, оскільки, по-перше, у порівнянні з державними структурами для ТНК доступ до фінансових ресурсів набагато простіший, і, по-друге, для ТНК НДДКР є важливою, проте не головною і не єдиною сферою діяльності, тому фінансові ризики для ТНК значно нижчі, ніж для венчурних фондів. У результаті частка ТНК на глобальному ринку інновацій у окремі роки складала: у 1990-х рр. – 23 % від загальносвітового рівня, у 2001 – 28-30 %, у 2014 р. – наблизилася до 40-50 % від загальносвітового рівня [3].

Виходячи на глобальний ринок інновацій, ТНК здійснюють інтеграцію інноваційної діяльності у рамках усієї структури головної корпорації, при цьому філії ТНК спеціалізуються на тих інноваціях, де вони найбільш конкурентоспроможні, при цьому активно відбувається процес інтернаціоналізації інноваційної діяльності через створення міжнародних стратегічних альянсів.

Основне завдання стратегічного партнерства – досягнення синергетичного ефекту, який проявляється при об'єднанні компетенцій і ресурсів учасників партнерського проекту. Завдяки зовнішнім партнерським відносинам компанія здобуває цінні ресурси і можливості, яких не могла б отримати в іншому разі, а найважливішою умовою об'єднання зусиль є усунення суперечностей і побудова глибоких, довгострокових відносин.

Створення альянсів наближає фірми до споживачів, полегшує доступ до ринків, допомагає уважно відстежувати всі ринкові та технологічні тенденції, творчо реагувати на ті можливості й загрози, які ці тенденції несуть у собі, постійно генерувати нові ідеї і продукти, швидко й ефективно використовувати їх з урахуванням глобального

масштабу.

Науково-технічні альянси бувають горизонтальними (фірми однієї галузі) і вертикальними (фірми різних галузей). Управління науково-технічним альянсом здійснюється або одним із провідних членів, або спеціально створеним координаційним комітетом.

Велика кількість альянсів, яка формується сьогодні, призводить до того, що топ-менеджменту стає досить важко проводити переговори щодо їхнього створення і контролювати їхнє функціонування. При цьому виникає необхідність розглядати альянси з позицій бізнес-стратегії, а не загальнокорпоративної стратегії, як це відбувалося раніше.

Традиційна дилема для ТНК між вертикальною інтеграцією при створенні і розміщенні на ринку нововведення і контрактацією для цих цілей із сторонніми постачальниками і підрядниками постає сьогодні у цілком іншому ракурсі, тобто у новому вимірі третьої проміжної альтернативи – стратегічного партнерства. Обмін технологіями у межах стратегічних альянсів ТНК більш мобільний, ніж при злиттях/поглинаннях, а оперативне створення альянсів, спрямованих на вирішення конкретних науково-технічних проблем, дозволяє швидко здійснити обмін інтелектуальними ресурсами між учасниками, розділити всі вигоди існування альянсу і розподілити права на створені інновації. Завдяки альянсам ТНК мають можливість скорочувати строк організації нового виробництва приблизно на 14-20 місяців і на 50-70% зменшують загальну вартість освоєння виробництва, при цьому рівень якості продукції досягає 93-99% [5, 258 с.].

На частку науково-технічних альянсів високотехнологічних галузей, таких як інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), фармацевтична, біотехнологічна, виробництво нових матеріалів, оборонна і авіакосмічна промисловість, припадає 80 % усіх створених науково-технічних альянсів і 20% – на середньотехнологічні галузі (виробництво інструментів і медичного обладнання, побутової електроніки, автомобілебудування, хімічна промисловість) [7].

Для японських ТНК пріоритетним є «технологічний мотив» створення транснаціональних альянсів (освоєння ніш ринків високотехнологічної продукції), а для американських ТНК «конкурентний мотив» (узгодження напрямів збутової діяльності), спільним для них є використання можливостей взаємовпливу конкурентних переваг кластерів споріднених галузей та трансграничної інтерналізації конкурентних переваг у рамках стратегічного альянсу. За даними ОЕСР, у 1994-2014 рр. було створено приблизно 180 тис. стратегічних альянсів, більш 62 % з яких – міжнародні стратегічні альянси. Співробітництво у формі стратегічних альянсів активно розвивається, і загальносвітовий оборот товарів і послуг у рамках альянсів досяг у 2010-2014 рр. 45 трлн. дол. США.

Значний інтерес до зазначеної форми коопераційного співробітництва з боку найбільших ТНК, дозволяє віднести стратегічні альянси до однієї з форм прямого іноземного інвестування. Головними умовами успіху діяльності стратегічних альянсів ТНК є сумісність глобальних бізнес-концепцій розвитку партнерів (включаючи експортну стратегію, податкові питання, розподіл прибутку та здійснення інвестицій, різні масштаби бізнесу і т. д.), врегульованість прав власності і контролю, ефективна автономність, (відсутність домінування одного партнера над іншим з часом), спільність і взаємопроникнення ділових традицій і поєднання культур.

Управління альянсом потребує вирішення задач, які не зустрічаються у звичайних ієрархічних структурах, тому кожен вид ділового стратегічного альянсу має власну модель координації та контролю взаємозв'язків та інформаційного обміну між учасниками, обумовлену специфікою сфери діяльності, цілей співпраці, терміну дії,

забезпеченості ресурсами та вартості. Сьогодні найбільш ефективно використовується модель «багаторівневого прийняття рішень», що передбачає диференціацію, адаптацію та узгодження інтересів учасників і базується на розгалуженій децентралізованій системі передачі повноважень спеціалізованим групам координації [2].

ТНК при створенні стратегічного альянсу використовують особливі організаційно-економічні механізми нарощування «альянсоздатності сторін» і «синергізму взаємодії», які передбачають, по-перше, розробку та реалізацію перспективної програми співробітництва у межах усієї сукупності проектів (освітніх, інноваційних, навчально-виробничих, соціокультурних), по-друге, узгодження стратегій (стратегічних планів) діяльності, «прейскуранта цін» на послуги і роботи, використання цільових стимулів результативності спільної діяльності, регламентацію завдань, функцій, прав і відповідальності персоналу. Зусилля ТНК спрямовані, перш за все, на подолання «невизначеності знань» для розуміння, що саме компетенції та інтерналізація знань є джерелом конкурентних переваг у рамках стратегічного альянсу.

Впродовж першого десятиліття ХХІ століття кількість створених стратегічних альянсів, у тому числі за участю ТНК, збільшувалась у геометричній прогресії (навіть під час світової фінансової кризи 2007–2009 рр.) завдяки прискоренню процесів транснаціоналізації бізнесу, збільшенню потреб для фінансування НДДКР, пошуку більш ефективних форм корпоративної взаємодії через співробітництво з компаніями галузі, які досягли відповідного досвіду та можливостей.

Сьогодні спостерігається значне збільшення числа стратегічних альянсів ТНК у фармацевтичній та біотехнологічній галузях при сталих темпах зростання їх кількості у секторах автомобілебудування, хімічної промисловості, а також ІКТ і одночасному уповільненні темпів у «старих» галузях промисловості.

Якщо протягом 1995- 2005 рр. 31 % стратегічних альянсів було створено з метою спільної виробничої діяльності, 27 % для спільної діяльності у сфері маркетингу і збуту та 13 % для здійснення спільних НДДКР, то у наступному десятилітті ситуація змінилася з точністю до навпаки: темпи зростання і стратегічне значення альянсів у сегменті спільних НДДКР і маркетингу значно збільшилися [3].

Успішні альянси у сфері НДДКР дозволяють ТНК досягти синергетичного ефекту, поєднуючи свої кадрові й інноваційні потенціали, знизити фінансові видатки і ризики кожного з учасників, одержати вигоду у часі і т.д. У сучасному висококонкурентному зовнішньому середовищі альянсові мережі поступово перетворюються у значний чинник конкурентних переваг, а також завоювання і утримання провідними ТНК лідуючих позицій на світовому ринку.

За умов створення мережі альянсів досягається ефект масштабу діяльності, завдяки якому багатопрофільні ТНК здатні швидко адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища з меншими витратами за рахунок використання систем знань і компетенцій, що доповнюють один одного. Згідно з даними, кожна із провідних міжнародних ТНК зі списку «Fortune Global 500» бере участь у середньому у 3-5 альянсових мережах.

У цілому, всім закордонним «інкубаторам знань» ТНК властива одна головна риса: вони є у значній мірі самостійними на першій стадії свого розвитку, а згодом, скорегувавши всю систему відносин з іншими підрозділами «своїх» ТНК у ефективно функціонуючу структуру, інтегруються до загальнокорпоративної інноваційної стратегії. У остаточному підсумку «інкубатори знань» перетворюються у повністю інтегровані в систему ТНК закордонні НДДКР-підрозділи і є складовими інтегрованої глобальної мережі НДДКР – прямий і зворотній трансфер знань і технологій вдовж лінії «материнська компанія–закордонні філії». Тобто, саме створення глобальних інноваційних мереж є ключовим завданням, рішення якого дозволяє ТНК максимально

використовувати потенціал своїх закордонних НДДКР-філій, які, у свою чергу, «підживлюються» новими ідеями з «зовнішніх» джерел інформації.

Паралельно відбувається структуризація «нового» типу ділової організації, що сфокусована на поєднанні і координації ділових процесів у масштабах цілих галузей і ринків, розвитку нових організаційних компонентів, у тому числі кваліфікованого персоналу, систем оцінки результатів, систем винагород, тощо. Фактично, глобальні конкурентні стратегії ТНК засновані на знаннях та інформації є фундаментом ділового успіху XXI століття, що буде безпосередньо залежати від конкурентоспроможності інтелектуального капіталу і активів та їх ефективного використання.

Отже, сьогодні можна згрупувати наступні чинники, що дозволяють ТНК реалізовувати інвестиційні стратегії при входженні на глобальні ринки інновацій:

а) глобальна поведінка споживача – пошук товару кращої якості по більш низькій ціні;

б) технологічні зміни як найважливіший інструмент входження на нові глобальні ринки;

в) виникнення нового типу так званих «фінансово забезпечених» конкурентів, тобто ТНК, що мають державне субсидування та можливість використовувати ці фінансові ресурси як «стратегічний бюджет» у конкурентній боротьбі;

г) існування державної політики, спрямованої на подолання національних бар'єрів, яка сприяє проникненню гіперконкуруючих глобальних ТНК на внутрішній ринок.

Традиційна модель поведінки ТНК (диверсифікація та постійне стратегічне планування «революційних» вдосконалень) реалізується паралельно із раціональним територіальним розміщенням НДДКР та перенесенням частини великих «інституційних модулів» у країни з кращими умовами для їх здійснення або з дешевими і досить кваліфікованими кадрами.

У зв'язку з інтенсивною діяльністю ТНК на глобальному ринку інновацій чітко простежуються наступні тенденції:

- по-перше, ТНК та їх стратегічний менеджмент зосереджують свої зусилля одночасно на всіх конкурентних параметрах: витрати виробництва, якість продукції, строки поставок, створення «ноу-хау», ринкові бар'єри, стабілізація фінансового становища;

- по-друге, ТНК реалізують глобальні інноваційні стратегії завдяки багатьом аспектам і на різних рівнях: у сфері ресурсів, на ринках товарів і послуг, у складі об'єднаних компаній і т.п. Це відбувається в умовах, коли позиції конкурентів ТНК динамічно змінюються, ситуації на глобальних ринках стають мало прогнозованими, строки прогнозів різко скорочуються, а в основні сфери інноваційних розробок перетворюються: біотехнологія, наноматеріали, освіта, соціологія, медицина, комп'ютерні технології;

- по-третє, технологія перетворюється у фільтр, що дозволяє систематизувати неструктуровані рішення, які потребують інтуїції, а роль «сценарного планування» багаторазово збільшується на противагу методам стратегічного планування, що базувались на аналізі минулих даних і їх екстраполяції у майбутнє. Темпи прискорення змін ділового середовища відбуваються настільки швидко, що синергетичний ефект «технологізації» фактично знецінює минулий досвід і освіту у галузі управління;

- по-четверте, особливості класифікації стратегічних союзів, об'єктивні умови стадій їх становлення і розвитку залишають дискусійним серед науковців питання співвідношення альянсів та спільних підприємств (однак спостерігається тяжіння до розрізнення цих двох понять), а життєвий цикл стратегічних альянсів визначає ключове

значення їх успішності, оскільки паралельно змінам у життєдіяльності союзу змінюється вибір напрямку, що впливає на результативність союзу;

- по-п'яте, найефективнішою на сьогодні є модель багаторівневого прийняття рішень, яка передбачає особливий організаційно-економічний механізм нарощування «альянсоздатності» сторін і синергізму взаємодії. Відповідно до сучасних тенденцій, за якими значиною частиною організаційної культури стало отримання організаційного знання, а стратегічні альянси стали інноваційним способом отримання знань, важливим показником ефективності їх діяльності є інтернаціоналізація знань та компетенцій.

Поєднання глобального підходу з задоволенням локальних інтересів (управлінські технології) визначає модель вибору ТНК місць розміщення та альтернативних шляхів технологічного розвитку, методи планування і фінансування міжнародних НДДКР, а також підходи до управління персоналом у міжнародному середовищі.

Список використаної літератури

1. Белоусов А. С. Международный менеджмент и американские ТНК / А. С. Белоусов // США: Экономика. Политика. Идеология. – 2008. – № 3. – С. 89-101; Belousov A. S. Mezhdunarodnyu menedzhment i amerikanskie TNK / A. S. Belousov // SShA: Ekonomika. Politika. Ideologiya. – 2008. – № 3. – S. 89-101

2. Бобина М. А. Стратегические альянсы в глобальной экономике / М. А. Бобина // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – № 11. – С. 106-109; Bobina M. A. Strategicheskie alyansy v globalnoy ekonomike / M. A. Bobina // Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya. – 2011. – № 11. – S. 106-109

3. Горецкий В. В. Основные принципы инвестиционной стратегии ТНК на глобальном рынке инноваций [Электронный ресурс] / В. В. Горецкий. — Режим доступа : <http://uecs.ru/index.php?option=comflexicontent&view=items&id=2176>; Goretskiy V. V. Osnovnye printsipy investitsionnoy strategii TNK na globalnom rynke innovatsiy [Yelektronniy resurs] / V. V. Goretskiy. — Rezhim dostupa: <http://uecs.ru/index.php?option=comflexicontent&view=items&id=2176>

4. Каїра З. С. Стратегічні альянси : навч. посіб. / З. С. Каїра, А. І. Омелянчук, О. В. Іванова. – Донецьк : Юго-Восток ЛТД, 2012. – 204 с.; Kaïra Z. S. Strategichni alyansi : navch. posib. / Z. S. Kaïra, A. I. Omelyanchuk, O. V. Ivanova. – Donetsk : Yugo-Vostok Ltd, 2012. – 204 s.

5. Рогач О. І. Міжнародні інвестиції: теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій / О. І. Рогач. – Київ : Либідь, 2005. – 356 с. ; Rohach O. I. Mizhnarodni investytsii: teoriia ta praktyka biznesu transnatsionalnykh korporatsii / O. I. Rohach. – Kyiv : Lybid, 2005. – 356 s.

6. Рябцев А. Ю. Формирование стратегических альянсов промышленных корпорацій : дис. ... канд. эконом. наук : 08.00.05 / Алексей Юрьевич Рябцев; Уральский государственный университет. – Екатеринбург, 2004. – 182 с. ; Ryabtsev A. Yu. Formirovanie strategicheskikh alyansov promyshlennykh korporatsiy: dis. ... kand. ekonom. nauk : 08.00.05 / Aleksey Yurevich Ryabtsev; Uralskiy gosudarstvennyy universitet. – Yekaterinburg, 2004. – 182 s.

7. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд. – 12-е изд. – Москва : Вильямс, 2009. – 928 с.; Tompson A. A. Strategicheskiy menedzhment: kontseptsii i situatsii dlya analiza / A. A. Tompson, A. Dzh. Striklend. – 12-e izd. – Moskva : Vilyams, 2009. – 928 s.

8. Уоллес Р. Стратегические альянсы в бизнесе / Р. Уоллес. – Москва : Добрая Книга, 2011. – 288 с. ; Uolles R. Strategicheskie alyansy v biznese / R. Uolles. – Moskva: Dobraya Kniga, 2011. – 288 s.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2015.

Mikhaylov O.

FORMATION STRATEGIC ALLIANCE TNC IN MODERN CONDITIONS OF THE GLOBAL MARKET INNOVATIONS

In the article the features of the formation of strategic alliances of transnational corporations in the current conditions of the global market innovation. Based on the global market innovation, TNCs carry out the integration of innovation within all structures of the corporation, with branches of multinationals specializing in innovation, where they are most competitive. The main objective of the strategic partnership - to achieve a synergistic effect, which manifests itself when combining competences and resources partnership project participants. Successful R & D alliances allow TNCs to achieve synergies by combining their human and innovation potential, reduce financial costs and risks of each participant. Today you can group the following factors that allow TNCs to implement investment strategies when entering into global markets innovations: global consumer behavior - search for better quality product at a lower price; technological change as an essential tool for entering new global markets; the emergence of a new type of so-called "financially secured competitors, is multinationals with state subsidy and the ability to use these financial resources as" strategic budget " in the competition; the existence of public policies to overcome national barriers which immerses hiper competitive global TNCs in the domestic market. Traditional patterns of TNCs (diversification and continuous strategic planning "revolutionary" improvements) is implemented in parallel with rational territorial distribution of R & D and transfer of large "institutional modules" in the countries with the best conditions for their implementation or with cheap and relatively skilled labor. The combination of a global approach gladly local interests (management technology) determines the model of choice TNC placements and alternative ways of technological development, methods of planning and financing international research and development, as well as approaches to human resource management in an international environment.

Key words: *transnational corporations, strategic alliances, global market innovation, innovation strategies of TNCs.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Балабанова Н.В. – кандидат наук з державного управління, доцент, *Маріупольський державний університет*

Беззубченко О.А. – кандидат економічних наук, доцент, *Маріупольський державний університет*

Захарова О. В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, *Маріупольський державний університет*

Кислова Л.А. – кандидат економічних наук, доцент, *Маріупольський державний університет*

Малік Л.В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, *Донецький національний університет (м. Вінниця)*

Марена Т. В. – кандидат економічних наук, доцент, *Маріупольський державний університет*

Мітюшкіна Х. С. – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, *Маріупольський державний університет*

Михайлов О.І. - аспірант кафедри міжнародної економіки, *Маріупольський державний університет*

Ніколенко Т.І. – кандидат економічних наук, доцент, *Маріупольський державний університет*

Пахомов С.Ю. – доктор економічних наук, доцент, *Маріупольський державний університет*

Поставна Л. П. – асистент, *Полтавський університет економіки і торгівлі*

Риба М. – кандидат соціальних наук, *університет Вроцлаву, Польща*

Талалаєв В. О. - кандидат економічних наук, доцент, *Полтавський університет економіки і торгівлі*

Хаджинова О. В. – кандидат економічних наук, доцент, *Приазовський державний технічний університет*

Чентуков І. Ю. – здобувач, *Маріупольський державний університет*

CONTRIBUTORS

- Balabanova N.** – PhD in Public Administration, Associate professor, *Mariupol State University*
- Bezzubchenko O.** – PhD in Economic Sciences, Associate professor, *Mariupol State University*
- Chentukov I.** – postgraduate student of International Economics Chair, *Mariupol State University*.
- Khadzhynova O.** – PhD in Economic Sciences, Associate professor, *Priazovskyi State Technical University*
- Kyslova L.** – PhD in Economic Sciences, Associate professor, *Mariupol State University*
- Malik L.** – PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Donetsk National University (c.Vinnytsia)
- Marena T.** – PhD in Economic Sciences, Associate professor, *Mariupol State University*
- Mityushkina H.** – PhD in Economic Sciences, Associate professor, *Mariupol State University*
- Mikhaylov O.** – postgraduate student of International Economics Chair, *Mariupol State University*.
- Nikolenko T.** – PhD in Public Administration, Associate professor, *Mariupol State University*
- Pakhomov S.** – Doctor of Economic Sciences, Associate professor, *Mariupol State University*
- Postavnaya L.** – professor assistant of Management Chair, *Poltava University of Economics and Trade*
- Ryba M.** - PhD Candidate, Social Science, *University of Wroclaw (Wroclaw, Poland)*
- Talalaev V.** - Candidate of Technical degree, Associate professor, *Poltava University of Economics and Trade*
- Zakharova O.** – PhD in Economic Sciences, Associate professor of International Economics Chair, *Mariupol State University*

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ

1. Редакція приймає до друку статті виключно за умови їх відповідності вимогам ДСТУ 7152:2010 до структури наукової статті. Наукові статті повинні містити такі необхідні елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

- висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

2. Публікація починається з класифікаційного індексу УДК, який розміщується окремим рядком, ліворуч перед ПІБ автора (авторів). Текст публікації повинен відповідати структурній схемі:

- ліворуч ініціали та прізвище автора (авторів) у називному відмінку;

- назва публікації по центру сторінки великими напівжирними літерами;

- анотація мовою тексту публікації (курсив) згідно з ДСТУ ГОСТ 7.9-2009;

- перелік ключових слів з підзаголовком Ключові слова: (курсив);

- основний текст статті;

- список використаної літератури, оформлений згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006;

- дата надходження до редакції арабськими цифрами, після бібліографічного списку, ліворуч;

- після тексту статті ліворуч ініціали та прізвище автора (авторів) англійською мовою;

- назва публікації по центру сторінки великими напівжирними літерами англійською мовою;

- розширена анотація англійською мовою (до 35 рядків, курсив); для публікацій іншими мовами розширена анотація українською обов'язкова.

Розширена анотація оформлюється згідно з «Рекомендаціями з підготовки журналів для зарубіжної аналітичної бази даних SCOPUS», укладеними співробітниками групи з науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України (<http://www.nbu.gov.ua/node/931>).

- перелік ключових слів англійською мовою з підзаголовком Key words: (курсив)

3. Вимоги до оформлення тексту:

- матеріали подаються у друкованому вигляді (папір формату А4) та на електронному носії (компакт-диск, e-mail) в форматі Microsoft World 97-2003. Обсяг – від 6 до 12 сторінок, включаючи рисунки, таблиці, список використаної літератури. Основний текст статті – шрифт Times New Roman, кегель 12, інтервал – 1, поля дзеркальні: верхній – 25 мм, нижній – 25 мм, зсередини – 25 мм, ззовні – 25 мм., абзацний відступ – 10 мм; оформлюються згідно з ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»;

- перелік літературних джерел розташовується за алфавітом або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком *Список використаної літератури* і виконується мовою оригіналу. Джерела в переліку посилань нумеруються вручну, без використання функції меню Word «Формат – Список – Нумерований»;

- список використаної літератури, оформлений згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006;

У зв'язку з розміщенням публікацій в міжнародних наукометричних базах даних слід дотримуватися наступних вимог до оформлення списку використаної літератури. Кожна позиція у списку використаної літератури має бути надана мовою оригіналу та у транслітерації. Для транслітерації українського тексту слід застосовувати Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>), сайт Онлайн транслітерації <http://ukrlit.org/index.php>. Для транслітерації російського тексту – систему Департаменту США ([http://shub123.ucoz.ru/Sistema transliterazii.html](http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html)) (див. відповідний Зразок);

- *щодо символів*. В тексті необхідно використовувати лише лапки такого зразку: «», дефіс – це коротке тире «-». Не потрібно ставити зайві пробіли, особливо перед квадратними чи круглими скобками, а також в них. Для запобігання потрібно використовувати функцію «Недруковані знаки»;

- *посилання на літературу* в тексті подаються за таким зразком: [7, с. 123], де 7 – номер джерела за списком, 123 – сторінка. Посилання на декілька джерел одночасно подаються таким чином: [1; 4; 8] або [2, с. 32; 9, с. 48; 11, с. 257]. Посилання на архівні джерела – [15, арк. 258, 231 зв.];

- згадані в тексті науковці, дослідники називаються за абеткою – М. Тард, Е. Фромм, К. Юнг, К. Ясперс та інші. На початку зазначається ім'я, а потім прізвище вченого. Необхідно виокремлювати зарубіжних та вітчизняних дослідників.

4. Супровідні матеріали:

- стаття обов'язково супроводжується *авторською довідкою* (див. відповідний Зразок) із зазначенням прізвища, ім'я, по батькові (повністю); наукового ступеня, звання, посади, місця роботи; поштового індексу, домашньої адреси і телефонів, адреси електронної пошти. Вся інформація надається українською та англійською мовами.

- статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються зовнішньою рецензією кандидата, доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Рецензія або витяг з протоколу подається у сканованому вигляді електронною поштою.

5. Редакція очікує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, містять достовірну інформацію. За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей, а також право опублікування, розповсюдження та використання матеріалів у наукометричних та наукових базах та ресурсах відкритого доступу, у мережі Інтернет (в рамках електронної бібліотеки МДУ). Редколегія може не поділяти світоглядних переконань авторів.

Зразок оформлення статті

УДК 902'18(477.82)

Б. А. Прищеп

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЛИНСЬКИХ МІСТ ЕПОХИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ У 1991–2010 РР.

У статті проаналізовані середньовічні археологічні джерела, здобуті за останні двадцять років під час розкопок літописних волинських міст. Розглянуті питання

хронології культурного шару та комплексів, характеру житлового будівництва та планування поселень, їх історичної топографії. Намічені основні етапи розвитку цих поселень в епоху Київської Русі.

Ключові слова: Волинь, середньовіччя, археологічні джерела, городище, житло.

Текст статті

Список використаної літератури

1.
2.
3.

Стаття надійшла до редакції __.__.20__

B. Prishchepa

MAIN RESULTS OF ARCHEOLOGICAL RESEARCH OF VOLYN CITIES OF KIEVAN RUS OF 1991–2010

The article highlights medieval sources obtained over the last twenty years at the time of excavations of Volyn cities described by chroniclers. The author dwells upon such issues as chronology of the cultural layer and related facilities, the character of construction of estates and planning settlements as well as the historical topography thereof. The author also describes the development stages of those settlements in the epoch of Kievan Rus. Over the last twenty years expeditions of various research institutes and educational institutions have carried out magnificent archeological research on the territory of Busk of Lvov Region, Vladimir-Volynsky, Lutsk of Volyn Region, Dubno, Peresopnits, Dorogobush and Ostrog of Rovno Region. In combination with the results obtained by the previous researchers, the new archeological sources make it possible to analyse the processes of their genesis and development in the epoch of Kievan Rus as well as to typify the population's activities. The archeological sources obtained from the latest excavation of Volyn cities supplement the chronicler's short narratives and make it possible to trace the early stages of their development. As a rule, the cities were formed on the territory that had been inhabited by the Slavs long before. In Busk, Lutsk, Dubno, Peresopnits, Dorogobush and Ostrog we found signs of the early Slavic settlements of the 8th – 9th century. Drastic changes had occurred in the 10th century: there was an increase in the populated area and in the density of those settlements. Hill-forts are also observed. It is quite evident that at that time they were much bigger tribal centers. The results of the research of Dorogobush make it possible to make a conclusion that the prince's fortress was built there.

Key words: Volyn, medieval times, archeological sources, fort-hill, estates.

Зразок

Для авторів, що надсилають статті до редакції збірника наукових праць
«Вісник Маріупольського державного університету»

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Прошу опублікувати у збірнику наукових праць «Вісник Маріупольського державного університету» статтю

_____ назва статті

Відомості про Автора:

	<i>Українською мовою</i>	<i>Російською мовою</i>	<i>Англійською мовою</i>
Прізвище			
Ім'я			
По-батькові			
Посада			
Назва установи / навчального закладу			
Науковий ступінь			
Вченезвання			
Контактні телефони, E-mail:			
Домашня адреса			

Відомості про наукового керівника (якщо автор статті не має наукового ступеня):

Прізвище	
Ім'я	
По-батькові	
Науковий ступінь	
Вченезвання	
Посада	
Назва установи / навчального закладу	

Автор надає право Маріупольському державному університету розміщувати свою статтю повністю або частково у наукометричних та наукових базах та ресурсах відкритого доступу, у мережі Інтернет (в рамках електронної бібліотеки МДУ)

_____ підпис

Автор несе всю відповідальність за зміст цієї статті та факт її публікації.

Автор підтверджує, що в матеріалах статті не містяться відомості, заборонені до опублікування, і тому стаття може бути надрукована у відкритому друці.

Автор підтверджує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, а також містять достовірну інформацію.

_____ дата

_____ підпис

_____ П.І.Б.

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний
університет

ВІСНИК
МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ЕКОНОМІКА
ВИПУСК 10

Головний редактор чл.-кор. НАПН України, д.політ. наук., проф.

К.В.Балабанов Редакційна колегія серії:
Відповідальний редактор – д.е.н., проф. Ю.І. Чентуков
Заступник відповідального редактора – д.е.н., проф. В.Я. Омельченко
Відповідальний секретар – к.е.н., доц. О.А. Беззубченко

Засновник Маріупольський державний
університет 87500, м.Маріуполь,
пр.Будівельників, 129а
тел.:(0629)53-22-59, e-mail:visnyk-mdu.economics@mail.ru

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації (Серія КВ №17780-6130 Р від 06.05.2011)
Тираж 100 примірників. Замовлення №23.11

Видавець МФ ТОВ «Друкарня"Новий світ"»
87510, м. Маріуполь, Красномаякська, 2;тел.:(0629)41-35-13
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої
справи ДК№ 1792 від 20.05.2004

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів
Редакція не несе відповідальності за авторський стиль статей